

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

ZUZANA ZIMOVÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UFAFABRIK a TACHELES

EXPERIMENTÁLNÍ MEZINÁRODNÍ KULTURNÍ CENTRA
V BERLÍNĚ

Vedoucí bakalářské práce: MGR. HEDVIKA NOVOTNÁ

PRAHA 2007

OSNOVA

PODĚKOVÁNÍ	str. 4
I. ÚVOD	str. 5 - 13
1. Úvod	
2. Použité postupy a metody	
3. Literatura	
II. TEORETICKÁ ČÁST	
1. <u>Základní pojmy</u>	
1.1. <i>Sociální skupina</i>	str. 14 - 18
1.1.1. Typy sociálních skupin	
1.1.2. Interakce ve skupině	
1.1.3. Identifikace jedince se skupinou	
1.1.4. Statut a role ve skupině	
1.1.5. Skupinové normy	
1.1.6. Soudržnost ve skupině	
1.1.7. Skupinová motivace	
1.1.8. Sociální systém	
1.1.9. Komunikace v sociální skupině	
1.1.10. Rozvoj skupiny	
1.1.11. Kolektivní identita	
1.1.12. Kolektivní jednání	
1.2. <i>Kultura</i>	str. 18 - 19
1.2.1. Masová kultura	
1.2.2. Oficiální kultura	
1.2.3. Alternativní kultura	
1.2.4. Subkultura	
III. EMPIRICKÁ ČÁST	
1. Berlín	str. 20 - 24
1.1. <i>Politická a společenská situace po roce 1961</i>	
1.1.1. Západní Berlín	
1.1.2. Východní Berlín	
1.2. <i>Kultura a Berlín ve 20. století</i>	
1.2.1. Západní Berlín	
1.2.2. Východní Berlín	

2. UfaFabrik

str. 25 - 40

- 2.1. Počátky založení a vzniku ufaFabrik
- 2.2. Počáteční plány a cíle ufaFabrik
- 2.3. Původ názvu ufaFabrik
- 2.4. Prostory a umístění ufaFabrik
- 2.5. Vnitřní problémy a neshody při zakládání ufaFabrik
- 2.6. Reakce a postoje města a lidí žijících v sousedství na založení ufaFabrik
- 2.7. Financování ufaFabrik
- 2.8. Projekty ufaFabrik
- 2.9. Návštěvníci ufaFabrik
- 2.10. Vliv ufaFabrik na okolí
- 2.11. Těžkosti a problémy v současnosti
- 2.12. Plány do budoucnosti
- 2.13. Splnění či nesplnění původních představ a záměrů
- 2.14. Současní obyvatelé a členové ufaFabrik
  - 2.14.1. Rozhovory s několika členy ufaFabrik

3. Tacheles

str. 40 - 54

- 3.1. Počátky založení a vzniku Tacheles
- 3.2. Následující vývoj Tacheles
- 3.3. Původ názvu Tacheles
- 3.4. Prostory a umístění Tacheles
- 3.5. Počáteční vnitřní problémy a neshody
- 3.6. Reakce a postoje města vůči Tacheles
- 3.7. Financování Tacheles
- 3.8. Projekty Tacheles
- 3.9. Návštěvníci Tacheles
- 3.10. Smysl Tacheles
- 3.11. Současní členové Tacheles
  - 3.11.1. Rozhovory s několika členy Tacheles

IV. ZÁVĚR

str. 55 - 57

V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

str. 58- 61

Příloha č. 1.

1. Rozhovory se zakladateli

- 1.1. Rozhovory se zakladateli ufaFabrik
- 1.2. Rozhovory se zakladateli Tacheles

Příloha č. 2.

1. Rozhovory se členy

- 1.1. Rozhovory se členy ufaFabrik
- 1.2. Rozhovory se členy Tacheles

Příloha č. 3.

Obrazová příloha

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Hedvice Novotné za její odborné rady, zájem a ochotný přístup během konzultací.

I. ÚVOD

1. Úvod

Tato práce pojednává o experimentálních mezinárodních Berlínských kulturních centrech, Tacheles a UfaFabrik. Mým cílem je pokusit se ufaFabrik a Tacheles charakterizovat, zmapovat jejich vznik, vývoj a současné působení a vzájemně je porovnat a vymezit jejich odlišné a podobné znaky. K důvodu proč jsem si vybrala toto téma patří skutečnost, že i přes to, že o existenci ufaFabrik a Tacheles často informují mnohé cestovní příručky, jedná se vždy o informace velmi všeobecné a nedostatečné. Mým cílem je podrobnější zpracování tohoto tématu a určité představení obou těchto center českému prostředí.

UfaFabrik:

UfaFabrik vznikla v roce 1979 obydlím bývalých prostor filmové společnosti UFA, ležící v bývalé západní části Berlína, čtvrti Tempelhof-Schöneberg. Prostory byly obydleny skupinou, která existovala již od roku 1972. Tato skupina osob se začala zaměřovat nejen na otázky kultury, ale i na sociální a ekologické otázky, které se staly stěžejními tématy ufaFabrik. Postupně se ufaFabrik přeměnilo na mezinárodní kulturní centrum zaměřující se na organizaci kulturních akcí a realizaci rozmanitých ekologických a sociálních konceptů.

Tacheles:

Tacheles vzniklo na konci roku 1989 po pádu Berlínské zdi obydlím bývalého obchodního domu ležícího ve východní části Berlína, v části Mitte. Tento bývalý obchodní dům byl za druhé světové války také využíván nacistickou organizací NSDAP a sloužil mimo jiné jako vězení pro francouzské vězně. Tacheles založila skupina osob, která chtěla dům využít k realizaci své umělecké tvorby a činnosti. Během své existence se Tacheles přeměnilo v mezinárodní experimentální kulturní centrum.

V bakalářské práci si kladu tyto výzkumné otázky: je možné označit ufaFabrik a Tacheles jako sociální skupinu na základě sociologické definice sociální skupiny? Je možné určit ufaFabrik a Tacheles jakou součást dominantní kultury a nebo vykazují znaky subkultury či alternativní kultury? Jestli-že se jedná o sociální skupinu, je možné definovat typ skupiny? Dochází ve skupinách k interakcím jejích členů? Identifikují se členové skupin se svou skupinou? Jsou ve skupinách určeny role členů a skupinové normy? Existuje ve skupinách skupinová soudržnost? Jaká je motivace skupin, sociální systém a jakým způsobem probíhá skupinová komunikace? Jakým způsobem se ve skupinách formuje kolektivní identita a kolektivní jednání?

Dále si kladu následující výzkumné otázky: souvisel vznik ufaFabrik a Tacheles s politickými okolnostmi, podmínkami nebo s dějinnými událostmi dané doby? Jaké byly historicko-politické podmínky v době jejich vzniku? Měly tyto podmínky určitý podíl na zformování ufaFabrik a Tacheles? Proběhl vznik ufaFabrik a Tacheles na podkladě podobných podmínek? Podobal se jejich vznik a následný rozvoj?

Jaké byly samotné počátky vzniku ufaFabrik a Tacheles; jaké byly počáteční cíle a záměry; jaký byl původ názvů ufaFabrik a Tacheles; jaké důvody vedly ke zvolení vybraných prostor; s jakými problémy či těžkostmi týkající se vnitřní struktury, reakcí ze strany města nebo lidí žijící v sousedství se musely ufaFabrik a Tacheles potýkat; jakým způsobem byla vyřešena otázka financování; jaké projekty se podařilo zrealizovat; jací návštěvníci je navštěvují; jakým způsobem případně ovlivňují své bezprostřední okolí či zdali mají nějaké plány do budoucnosti. V neposlední řadě se otázky týkají také vybraného vzorku členů ufaFabrik a Tacheles.

Všechny výše položené otázky se budu snažit ve své práci postupně zodpovědět a v závěru se pokusím svá zjištění zrekapitulovat a současně Tacheles a ufaFabrik porovnat na základě jejich společných znaků a odlišností.

2. Použité postupy a metody

V teoretické části se věnuji termínům, které tvoří podklad pro výše uvedené výzkumné otázky týkající se charakteristiky ufaFabrik a Tacheles jako sociální skupiny a jejich možného určení jako subkultury nebo alternativní kultury. Nejprve se věnuji termínům vážícím se k pojmu sociální skupina a dále se soustředím na obecný termín kultury a posléze na pojem masové kultury, oficiální kultury, subkultury a alternativní kultury.

V empirické části se práce věnuje historickým a společenským podmínkám v Berlíně v době vzniku ufaFabrik a Tacheles a dále popisu týkající se vlastního vzniku, vývoje, aktuální situace a současných aktivit ufaFabrik a Tacheles. V této části je provedena komparace různého typu pramenného materiálu získaného vlastním terénním výzkumem a kvalitativní analýzou dokumentů. Terénní výzkum byl použit jako technika, jejíž pomocí může výzkumník nahlédnout do přirozeného a běžného každodenního života respondentů a díky níž je možné získat potřebná data a pochopení konkrétního pole výzkumu.¹

Pro svůj výzkum jsem zvolila techniku kvalitativního sociologického zkoumání a to především proto, že tyto techniky obecně umožňují daný problém a téma pochopit více do hloubky, porozumět jeho podstatě a získat o něm více informací než je toho schopen výzkum kvantitativní.

Na podkladě kvalitativního výzkumu je možné daný problém a téma zkoumat v přirozených podmínkách daných osob, zkoumat je z jejich pohledu a v jejich interpretaci.²

---

¹ Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria publishing, 1992, s. 545.

² Chludilová, I. (online) Sociologické metody. Sociologický webový magazín. Cit. 20.2.2007. Dostupné na: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=102&lst=105>.

Z kvalitativních technik sociologického zkoumání jsem provedla pozorování, rozhovor a analýzu dokumentů. Pozorování jsem zvolila jako techniku, která je záměrným, plánovitým a cílevědomým procesem, který umožňuje daný předmět výzkumu poznávat.³ Z typů pozorování jsem použila techniku nestrukturovaného pozorování, které pozorovateli umožňuje, aby se relativně samostatně a volně rozhodoval o tom, co bude pozorovat vzhledem k tomu, že není plánovitě předepsané schéma. Provedla jsem zúčastněné a přímé pozorování.⁴ Další zvolenou technikou byl rozhovor, kde jsem aplikovala rozhovory polostrukturované a strukturované. Techniku polostrukturovaných rozhovorů jsem zvolila proto, že kombinují strukturovaný rozhovor, kde jsou otázky předem připravené a nestrukturovaný rozhovor, ve kterém je dané pouze téma. V této interakci mezi tazatelem a respondentem má tazatel jen velmi obecný plán.⁵

A. Pozorování

Pozorování v Tacheles jsem provedla v období od 15.-18.4. 2004, 1.-3.8. 2005, 26.12 -1.1. 2006 a 24.-27.3. 2007, kdy jsem provedla i pozorování v ufaFabrik.

Pozorování jsem provedla ve všech dostupných prostorech a v různých časových obdobích. Pozorovala jsem vnitřní i vnější prostory, které tvoří součást center; rozložení vnitřních prostor; uspořádání jednotlivých místností a jejich funkce.

V Tacheles jsem pozorovala výzdobu vnitřních zdí, která návštěvníka provází od vstupu do Tacheles až po poslední páté patro. Věnovala jsem pozornost rozložení divadelních a výstavních prostor, které se nachází v prvním a druhém patře; ateliérům umělců, které se nachází ve třetím a čtvrtém patře a které si každý umělec přizpůsobuje svým vlastním potřebám a tvorbě. Dále jsem pozorovala kavárnu umístěnou v přízemí budovy a bar a klub ve druhém patře domu. Všimla jsem si jakým způsobem jsou uspořádány jednotlivé ateliéry umělců a jakým způsobem je řešena jejich dostupnost či otevřenost pro veřejnost. Uvnitř ateliérů jsem sledovala aktivity a chování umělců a vybavení ateliéru. Zároveň jsem pozorovala přístup umělců ke mně jako k pozorovateli a přístup k ostatním návštěvníkům.

Věnovala jsem pozornost dění během všedního dne a během svátků. Mimo umělců jsem také pozorovala procházející návštěvníky Tacheles a jejich reakce na prostory, umělce a jejich tvorbu a také na probíhající kulturní či jiné akce. V neposlední řadě jsem věnovala pozornost také vnější zahradě, která je tvořena různými instalacemi a výtvary umělců z Tacheles a funguje také jako vnější hudební scéna.

V ufaFabrik jsem sledovala vnitřní uspořádání sedmi domů, které jsou rozloženy tak, že je mezi nimi prostor pro dětské hřiště, výběh pro chovaná zvířata a místo pro vnější koncertní scénu. Pozorovala jsem jednotlivé domy, které jsou vyzdobeny a vybaveny vždy podle toho, jakou funkci plní a co se v nich odehrává. Svou pozornost jsem také věnovala

---

³ Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria publishing, 1992, s. 294-296.

⁴ Tamtéž

⁵ Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 1993, s. 308

vnitřnímu rozložení a vybavení divadelních prostor a všednímu dění i dění během divadelního představení. Sledovala jsem osoby, které v ufaFabrik žijí i pracují a všímala si jejich reakcí a přístupu k mé osobě. Dále jsem pozorovala reakce volně procházejících návštěvníků a vzájemnou interakci mezi nimi a obyvateli ufaFabrik.

B. Rozhovor

Výzkum byl proveden celkem s 12 respondenty. Rozhovory byly vedeny s pěti osobami z ufaFabrik a se sedmi osobami z Tacheles. Se zakladateli⁶ jsem vedla polostrukturované rozhovory, zatímco se členy⁷ jsem vedla strukturované rozhovory. Techniku polostrukturovaných rozhovorů jsem zvolila proto, že jsem chtěla docílit, aby zakladatelé získali větší prostor pro své odpovědi, kterou technika polostrukturovaného rozhovoru poskytuje. Zvolený okruh témat měl sloužit k tomu, aby se zakladatelé rozhovořili do větší šíře a hloubky a necítili se omezeni předem určenými otázkami.

Tématický okruh polostrukturovaných rozhovorů tvoří otázky týkající se počátečního vzniku, problémů a těžkostí během vzniku a po založení, názvu, počátečních cílů a záměrů, výběru prostor, financování, reakcí a postojů města a osob žijících v sousedství, projektů, vlivu na okolí, návštěvníků, plánů do budoucnosti a případného splnění nebo naopak nesplnění původních záměrů. Strukturované rozhovory vedené se členy tvořily otázky týkající se důvodů jejich členství, role a náplně činnosti a postojů vůči ufaFabrik či Tacheles. Provedené rozhovory jsou uvedeny v příloze.

Všichni zmínění respondenti byli na začátku seznámeni s tématem a cílem mého výzkumu a dali informovaný souhlas k použití získaných dat pro účely bakalářské práce. Rozhovory byly natočeny na diktafon, doslovně přepsány, přeloženy z anglického do českého jazyka a pro potřeby práce zkráceny. Rozhovory byly vedeny v anglickém jazyce vzhledem k tomu, že více než polovina všech respondentů je tvořena osobami neněmeckého původu a také proto, že komunikace uvnitř ufaFabrik a Tacheles probíhá převážně v anglickém jazyce.

---

⁶ Pojem zakladatelé používám pro osoby, které stály u založení jedné nebo druhé skupiny.

⁷ Pojem členové používám pro osoby, které v době mého výzkumu aktivně působily v jedné nebo v druhé skupině, ale nestály u jejich založení.

Výzkumný vzorek:

V ufaFabrik byly vedeny rozhovory se dvěma zakladateli a se třemi členy. V Tacheles byly vedeny rozhovory se dvěma zakladateli a s pěti členy. Nejmladšímu respondentovi bylo 25 let a nejstaršímu 52 let.

Rozhovory se zakladateli trvaly jednu hodinu s výjimkou Sigfrid Neimer se kterou byl rozhovor veden tři a půl hodiny. Rozhovor se Sigfrid Neimer (49, Německo, zakladatelka, organizátorka a produkční kulturních akcí v ufaFabrik) se konal v prostorách její kanceláře, divadelního sálu a ekologického a sociálního centra. Rozhovor s Juppym (52, Německo, zakladatel a duchovní otec ufaFabrik a zároveň žonglér a komediant) byl proveden v kavárně Ole. Rozhovory s Martinem Reiterem (45, Rakousko, zakladatel Tacheles a zároveň malíř, „robot maker“ a video-art umělec) a Bettinou Hertrampf (38, Německo, zakladatelka Tacheles a historička) se konaly v kavárně a klubu High End 54.

Rozhovory se členy ufaFabrik a Tacheles trvaly v rozsahu od 15 minut do jedné hodiny. V ufaFabrik byl rozhovor s Tuanem Le (28, Vietnam, žonglér) proveden ve varieté sálu, rozhovor s Wernerem Wirthallerem (32, Německo, ekologický pracovník) proběhl v ekologickém centru a s Petrou (25, Rakousko, ošetřovatelka zvířat) v prostoru zvířecí farmy. Se členy divadelního spolku Samenspenderem⁸, kteří nepatří k ostatním členům a kteří pouze užívají divadelní sál ufaFabrik ke svým zkouškám a představením jsem vedla rozhovor v divadelním sále. V Tacheles jsem vedla rozhovory s jednotlivými členy v jejich vlastních uměleckých ateliérech. Konkrétně byl proveden rozhovor s těmito členy Tacheles: Tim Roelofs (29, Holandsko, fotograf), Pete Missing (32, USA, instalační umění), Henriette Throslund (25, Dánsko, básnířka), Stefano Martelli (30, Itálie, malíř) a Mashoodi Resa (38, Irán, malíř).

Pro zpřehlednění jsem vložila data týkající se časového a místního rozvržení vedení rozhovorů do tabulek č. 1. a č. 3 a data týkající se osobních údajů zakladatelů a členů ufaFabrik a Tacheles do tabulek č. 2 a č. 4. Tyto tabulky jsou uvedené na straně číslo 8.

Některá jména respondentů byly na přání respondentů uvedena tak, že v jednom případě byla použita pouze umělecká přezdívka a v druhém případě samotné křestní jméno. S ohledem na informovaný souhlas jsem ostatní jména neanonymizovala.

---

⁸ O členech divadelního spolku Samenspender nemám charakterizující osobní údaje, ale myslím si, že informace získané z vedeného rozhovoru je možné pokládat za doplňující údaje týkající se dané problematiky a proto jsem se rozhodla je v bakalářské práci použít.

Reflexe výzkumu:

Na základě mého pozorování mohu uvést, že atmosféra v ufaFabrik byla celkově klidnější, příjemnější a více uvolněná než atmosféra v Tacheles. Domnívám se, že toto je mimo jiné způsobeno i rozdílnou polohou a prostorovým uspořádáním obou kulturních center. Zatímco ufaFabrik leží v klidné městské části Tempelhof a jeho plocha je tvořena sedmi obytnými domy, vnější koncertní scénou, dětským hřištěm, ekologickou zahrádkou a zvířecí farmou; Tacheles je umístěno na velmi rušné ulici Oranienburgerstrasse v centru města a jeho užívaný prostor je tvořen pětipatrovou budovou a vnější zahradou. Příchozí návštěvníci se tak mohou v ufaFabrik více rozptýlit do rozlehlého prostoru, zatímco menší ateliéry a chodby v Tacheles jim větší pohyb příliš nedovolují. Dalším faktorem je i působení vzhledu obou budov či prostor. Celá budova Tacheles je velmi výrazná a ostře kontrastující s okolím, kdežto areál ufaFabrik je laděn do jemnějších barev a tvoří ho velké množství zeleně, díky čemuž ufaFabrik působí více harmonicky v souvislosti se zasazením do okolní krajiny.

K celkovému vstřícnějšímu dojmu z ufaFabrik přispěly i vedené rozhovory s jejími členy a zakladateli, které byly otevřené a srdečné. Ke kladeným otázkám či okruhu otázek přistupovali zakladatelé i členové pozorně a soustředěně. V průběhu rozhovoru nikam nespěchali a ponechali tak na jeho vedení dostatek času. Zakladatelé také od samého začátku vyjadřovali zájem o mou výzkumnou práci.

V Tacheles jsem mohla pozorovat, že dění během dne je hektičtější, rychlejší a dynamičtější než dění v ufaFabrik. Stejným způsobem jsem vnímala i průběh rozhovorů s jeho členy a zakladateli. Naše rozhovory byli občas vyrušeny jinými návštěvníky či samotnou tvůrčí činností, které se členové během rozhovorů věnovali. Během rozhovorů jsem také vnímala jistou časovou omezenost.

C. Analýza dokumentů - prameny

Poslední sociologickou metodou, kterou jsem při zpracování této práce využila, byla analýza dokumentů. V empirické části jsem provedla analýzu písemných i televizních dokumentů, které se vztahují k dané problematice. Při zpracování kapitol o ufaFabrik a Tacheles jsem provedla analýzu vlastních webových stránek těchto kulturních center (www.super.tacheles.de a www.ufafabrik.de). Dále jsem provedla analýzu internetových zdrojů vztahující se k dané problematice. Konkrétně jsem čerpala z internetových stránek provozovaných uměleckými skupinami či jednotlivci, kteří se zabývají kulturou a uměním, jako jsou například www.alternativetheater.com, www.artist-at-large.com, www.kultura-extra.de, www.culture-asef.org, www.resartis.org, www.artfactories.net, www.multitudes.samizdat.net, www.worldchanging.com). Dále jsem také čerpala z webových stránek Goethe institutu (www.goethe.de).

Důležitými zdroji informací byly i dokumenty České televize. Za prvé to byl televizní dokument „Alternativní kultura“, který uvedla Česká televize v roce 2005, zaměřující se na ufaFabrik, Tacheles a další podobná experimentální kulturní centra v Evropě. Dalším dokumentem České televize byl dokument „Tak šel čas Berlínskou ulicí“, který byl odvysílán v tomto roce a mapoval historické a politické události tohoto města ve 20. století.

3. Literatura

V teoretické části své práce jsem použila a čerpala převážně ze sociologické literatury, ale využila jsem také historickou a psychologickou literaturu.

Zde bych konkrétně zmínila několik titulů, které byly pro vymezení základních pojmů velmi významné. Důležitými zdroji informací byly knihy „Sociální stratifikace“ od Jadwigy Šanderové, „Sociologie v kostce“ od Aleše Sekota a „Sociologie“ od Zigmunta Baumana, které mi poskytly informace pro vymezení základních pojmů souvisejících s otázkou sociální skupiny. Dále bych zmínila knihu „Alternativní kultura“ od Josefa Alana, která je zaměřená na popis kultury, především na popis kultury alternativní. Kniha „Self, Identity a Social movements“ od autorů Sheldona Strykera, Timothy J. Owense a Roberta W. Whita mi sloužila jako zdroj pro vysvětlení pojmů kolektivní identita a kolektivní jednání.

V části týkající se historických a společenských souvislostí týkající se Berlína a doby vzniku obou experimentálních kulturních center jsem využila knihy „Berlín“ od Cyrila Buffeta, „Dějiny NDR“ od Hermanna Webera, „RAF“ od Šárky Daňkové a „Dějiny Německa“ od Helmuta Mullera.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1. Sociální skupina

Člověk není sám o sobě izolovanou bytostí, je neustále v kontaktu s jinými lidmi či skupinami lidí. Názory člověka a jeho mínění, postoje, předsudky a nálady jsou ovlivňovány především ve skupině. Každá skupina má svou charakteristickou skupinovou dynamiku, která tvoří univerzální skupinový fenomén. Každá skupina má také svou charakteristickou sociálně psychologickou atmosféru.⁹ Zygmunt Bauman určuje sociální skupinu jako „soubor lidí spojených psychickou vazbou“. Podle něj skupina ovlivňuje jednání jednotlivce několika cestami a způsoby čili určuje mu cíl a prostředky k dosažení tohoto cíle. G. D. Mitchell určuje sociální skupinu jako „určitý počet osob mezi nimiž existuje vztah založený na interakci“. M. E. Shaw sociální skupinu definuje jako „dvě či více osob, které vzájemně interagují takovým způsobem, že každá osoba ovlivňuje a je ovlivňována další osobou“.¹⁰

1.1.1. Typy sociálních skupin

Sociální skupiny se dělí na skupiny primární a sekundární. V primární skupině jsou členové citově poutáni k ostatním členům a dochází tam k jejich bezprostřední interakci, důvěrností a sociální soudržností. V sekundární skupině je motivem členů užitečnost při dosahování osobních nebo společenských cílů. V těchto skupinách nejsou většinou mezi členy osobní vztahy.¹¹

Sociální skupiny jsou dále rozdělovány podle skupinových pravidel a norem chování na skupiny formální a neformální. Ve formálních skupinách jsou pravidla předepsaná a přísně dodržována. V neformálních skupinách pravidla přesně dána nejsou a jejich vznik je podmíněn společnými zájmy nebo vzájemnými sympatiemi.¹² Formální skupina je vytvořena na podkladě určitého cíle a má danou organizační strukturu, zatímco skupina neformální vzniká spontánně a mezi členy existují pevné citové vztahy.¹³

Sociální skupiny lze také rozdělit na velké a malé. Malé skupiny jsou soudržnější a jejich kontakt se děje „tváří v tvář“.¹⁴ Malá skupina je často organizovaná, vedena vedoucí osobou a její členové se vzájemně znají a přímo spolu komunikují. Ve velké skupině se naopak členové vzájemně neznají.¹⁵ Malá skupina je charakterizována společnými cíly, hodnotami, normami, sociální strukturou mezilidských vztahů, rozlišením rolí a statusů a relativně dlouhodobou společnou existencí skupiny.¹⁶

⁹ Kohoutek, R. Základy sociální psychologie. Brno: Akademické nakladatelství, 1998, s. 41-71.

¹⁰ Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria publishing, 1992, s. 381.

¹¹ Šanderová, J. Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum. Praha: Karolinum, 2000, s. 14-17.

¹² Tamtéž.

¹³ Kohoutek, R. Základy sociální psychologie. Brno: Akademické nakladatelství, 1998, s. 41-71.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 140.

¹⁶ Tamtéž.

Sociální skupiny se dále mohou dělit na členské a nečlenské. Rodina či skupinka přátel je skupinou do které člověk aktuálně patří, jde o „vlastní“ skupinu. „Referenční skupina“ osobnost jedince silně ovlivňuje i přes to, že jedinec nemusí být přímo jejím členem. Pokud je vstup nového člena do této skupiny možný a jedinec se chce stát jejím členem musí přijmout její normy, hodnoty a vzory. Nečlenské skupiny mohou být i referenčními skupinami, ale většinou jde o „cizí“ skupiny.¹⁷

Sociální skupiny se mohou od sebe lišit mírou citového uspokojení, které členství ve skupině členům přináší, ale také svou stabilitou, volností, autonomií jednotlivých členů skupiny, přístupností, soudržností, participací či přitažlivostí. Příslušnost člověka k určité skupině má vliv na vývoj osobnosti člověka, jeho cítění, myšlení, rozhodování, sociální komunikaci, ale i na jeho potřeby, myšlení či tvořivost. Integrovanou společenskou skupinu charakterizují společné zájmy, společné cíle, společná hierarchie hodnot a vědomí „my“.¹⁸

1.1.2. Interakce ve skupině

V sociální skupině mohou vzniknout některé formy sociální interakce jako například koakce, kooperace, rivalita a soutěžení. Z těchto forem sociální interakce je zvláště zajímavá koakce, která znamená, že členové skupiny pracují na určitém úkole nezávisle, bez kooperace s ostatními a také bez rivality a soutěžení. S interakcí jakožto vzájemným stimulováním a vzájemným ovlivňováním a také s komunikací je těsně spjata vzájemná percepce.¹⁹

1.1.3. Identifikace jedince se skupinou

Míra identifikace jedince se sociální skupinou závisí jednak na vnímané prestiži té dané skupiny, na souladu osobních a skupinových cílů, na stupni svobody a na míře a kvalitě odměn, které skupina jedinci poskytuje. Pro identifikaci je významný rozsah, ve kterém členové skupiny nalézají uspokojení svých jednotlivých potřeb prostřednictvím členství ve skupině.²⁰

1.1.4. Statut a role ve skupině

Statusy a role jsou neviditelnou sítí pravidel a dohod o kterých se víceméně nepochybuje a které jedinci plní na základě minulých zkušeností či automatickým napodobováním. Ukazují hodnotový a normativní systém společnosti, kterým je nutné se řídit, aby bylo možné komunikovat s ostatními lidmi.²¹

Jednotlivci vystupují ve skupinách vždy v určitých rolích. Sociální rolí je chápán soubor práv a povinností člena skupiny. „Rolové chování“ je chování, které je v souladu s očekáváním skupiny.

---

¹⁷ Šanderová, J. Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum. Praha: Karolinum, 2000, s. 14-17.

¹⁸ Janoušek, J. Sociální psychologie. Praha: SPN, 1988, s. 104-106.

¹⁹ Janoušek, J. Sociální psychologie. Praha: SPN, 1988, s. 26, 32.

²⁰ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 147.

²¹ Šanderová, J. Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum. Praha: Karolinum, 2000, s. 14-17.

Aby se společenská role stala součástí strukturálního já musí proběhnout proces jejího zvnitřňování a to na podkladě sociálního učení včetně procesu identifikace s rolí.²²

1.1.5. Skupinové normy

Sociální skupina svým členům určuje normy jednání čili vymezuje jim hranice přijatelného chování. Normy společně s cíly a prostředky vytváří dohromady vzor jednání, který je pro členy skupiny závazný.²³ Normy jsou požadavky sociální skupiny vůči svým členům, které jim určují co smí a co ne. Typickou obecnou normou skupin je solidarita mezi členy skupiny, vzájemná podpora a pocit sounáležitosti. Normy fungují jako samozřejmosti a jako určitý morální imperativ vzhledem k tomu, že jejich dodržování či porušování stojí člena skupiny pozitivní či negativní sankce.²⁴

1.1.6. Soudržnost ve skupině

Soudržnost skupiny udržuje spokojenost člena skupiny s vlastní činností ve skupině, ale také spokojenost se skupinou i s dalšími členy. Všechny skupiny uspokojují především potřebu spolčování jedinců. Potřeba společenství, potřeba patřit k nějaké skupině a být součástí něčeho významného je charakteristickým znakem většiny lidí ve společnosti. Pocit příslušnosti ke skupině významně ovlivňuje jedincův pocit vlastní hodnoty.²⁵ Jednota ve skupině je důležitým ukazatelem stability skupiny. Nestabilní skupiny se vyznačují nízkou úrovní vnitřní soudržnosti, zatímco skupiny s vysokou soudržností se vyznačují silnou odolností vůči vnějším tlakům a stresům.²⁶ Potřeba sdružování týkající se společných zájmů, idejí a motivů je založena spíše na sebepotvrzování. Člověk potřebuje společnost jiných lidí vzhledem k tomu, že prakticky veškeré své potřeby uspokojuje v interakci s ostatními lidmi.²⁷

1.1.7. Skupinová motivace

Motivy jsou příčinou jednání, chování a stavu vnitřního pocitu napětí. K motivům patří potřeby, zájmy, sklony, postoje, vztahy. Každá lidská činnost je určitým způsobem motivována, vždy za ní stojí určitá potřeba či zájem. Motivy jsou všechny síly, které přímo ale i nepřímo uvádí lidské chování do pohybu. Skupinová motivace je směřováním skupiny k určitému cíli, který skupinu spojuje či definuje. Na základě skupinové motivace je možné pochopit chování jednotlivců té dané skupiny.²⁸

---

²² Kohoutek, R. Základy sociální psychologie. Brno: Akademické nakladatelství, 1998, s. 41-71.

²³ Bauman, Z. Sociologie. Praha: Orbis, 1965, s. 178.

²⁴ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 143.

²⁵ Kohoutek, R. Základy sociální psychologie, Brno: Akademické nakladatelství, 1998, s. 41-71.

²⁶ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 148.

²⁷ Nakonečný, M. Motivace lidského chování. Praha: Academia, 1996, s. 243.

²⁸ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 136.

1.1.8. Sociální systém skupiny

Činnosti, interakce a pocity vznikající mezi členy skupiny vytváří sociální systém skupiny. Tento systém je součástí prostředí, ve kterém skupina existuje a je zcela jejím vlastním produktem. Skupina se chová vždy tak, aby pro sebe v určitém prostředí vytvořila optimální existenční podmínky. Dění ve skupině je určeno vlastnostmi prostředí, ale také vnitřní dynamikou skupiny. Dění ve skupině má také vliv na její organizaci.²⁹

1.1.9. Komunikace v sociální skupině

Komunikační struktury jsou aspektem sociálních skupin a vztahují se k diferenciaci rolí o ovlivňují i status jedince. Lze rozlišit tři základní typy komunikačních sítí. První sítí je „úplná komunikace“ ve které každý komunikuje s každým; druhou sítí je komunikace prostřednictvím vedoucího skupiny a třetí sítí tvoří komunikace, ve které může jedinec komunikovat jen se svým sousedem. Efektivní a tvořivé sociální skupiny poskytují svým členům mimo uvolněné atmosféry i možnost otevřené diskuze a společné komunikace spolu se svobodným vyjadřováním citění a názorů jejich členů.³⁰ Ve skupině obvykle dochází k několika typům komunikace, které se vyznačují různým stupněm spokojenosti mezi členy skupiny.³¹

1.1.10. Rozvoj sociální skupiny

Každá skupina prochází určitým vývojem, který má několik typických stádií. Nejprve dochází k „orientaci ve skupině“. Toto stádium poté přechází do fáze „konfliktu a výzvy“, ve které dochází ke vzájemnému prověřování a zkoumání. Třetím stádiem je „koheze“ čili soudržnost skupiny. Tato fáze přechází ve stádium „opojení“ čili k pocitům uvolnění a ke zvýšené aktivitě ve skupině. Následujícím stádiem je „zklamání“, ve kterém dochází ke snižování soudržnosti a pocitům nenaplnění členů skupiny. Posledním stádiem je „příjetí“ čili pochopení vzájemných očekávání členů a očekávání skupiny.³²

1.1.11. Kolektivní identita

Kolektivní identita je podle Alberta Melucciho vytvářena na základě tří procesů: určení cílů, určení prostředků a prostředků jednání a aktivací vztahů mezi aktéry a emocionální investice při které se vytváří mezi členy pouto jednoty. Kolektivní identita může vyústit do organizačních forem, systémů pravidel a vzorů jednání.³³ Vědomí, že člověk někam patří a pocit zakotvenosti jedince motivuje a zvyšuje chápání světa, ale také ho odděluje a spoutává. Kolektivní identitu uváří pocit příslušnosti.³⁴

²⁹ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 136.

³⁰ Janoušek J. Sociální psychologie. Praha: SPN, 1981, s. 48 a 49.

³¹ Nakonečný, M. Sociální psychologie organizací. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 155.

³² Bělohávek, F. Organizační chování. Olomouc: Rubico, 1996, s. 30.

³³ Znebežánek, F. Sociální hnutí. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 85-86.

³⁴ Gál, F. O jinakosti. Praha: G plus G, 1998, s. 149.

1.1.12. Kolektivní jednání

Podle Klause Edera jsou jednotlivci přivedeni k účasti na kolektivním jednání na základě společného jednání. Alberto Melucci definuje strukturu kolektivního jednání tak, že „jednotlivci kolektivním jednáním vytváří své jednání a to určením možností a omezení.“ Kolektivní jednání je produktem účelových orientací, které se tvoří v poli příležitostí a omezení. Jednotlivci vstupují také do interakcí s jinými jednotlivci, aby dali smysl svému společnému jednání.³⁵

1.2. Kultura

Kultura je jedním z nejvíce mnohoznačných termínů dnešní doby. E. B. Tylor definuje kulturu jako „komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, morálku, zákony, obyčeje a ostatní způsobilosti a zvyklosti získané člověkem jako členem společnosti“. C. Lévi Strauss určuje kulturu jako „soubor vzorů chování a chování převažující ve skupině lidí v určitém časovém období“.³⁶

1.2.1. Masová kultura

G. Friedman označuje masovou kulturu za „souhrn konzumních statků, které jsou k dispozici publiku prostřednictvím masové komunikace v rámci technické civilizace.“³⁷ Fedor Gál ve své knize „O jinakosti“³⁸ mluví o dobré masové kultuře, která by měla poskytovat kultivovanou zábavu, ale která dnes vytváří spíše „stejnost“ modelů chování, hodnot, snů.³⁹

1.2.2. Oficiální kultura

Oficiální kultura funguje na podkladě dynamiky a složitých vztahů mezi třemi úrovněmi. První úroveň je tvořena aktuální politickou mocí. Druhou úrovní je tvořena hudební, divadelní či výtvarnou klasikou a systémem vzdělání, jejíž existenci zakládá garance státních institucí. Třetí úroveň tvoří různorodé kulturní aktivity a umělecká tvorba, jež tvoří součást oficiální kulturní sféry. Na této úrovni dochází k posouvání hranic oficiální kultury.⁴⁰

---

³⁵ Znebežánek, F. Sociální hnutí. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 82.

³⁶ Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 198-202.

³⁷ Sekot, A. Sociologie v kostce. Brno: Paido, 2002, s. 32.

³⁸ Gál, F. O jinakosti. Praha: G plus G, 1998, s. 143.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Alan, J. Alternativní kultura: Alternativní kultura jako sociologické téma. Praha: Lidové noviny, 2001, s. 13-20.

1.2.3. Alternativní kultura

Alternativní kultura se odklání a distancuje od převládajícího kulturního proudu čili mainstreamu, který představují výše uvedené kultury.⁴¹ Základním znakem této kultury je, že stojí na sociálním, kulturním, ekonomickém a také prostorovém okraji společnosti a je výrazně minoritní. Protože tato kultura není svázána ve své tvorbě početností publika, může tvořit s uvolněnou fantazií a snažit se o sebevyjádření. Vznik alternativních forem společenského života i kultury vychází ze snahy vytvořit společenství či skupinu, která je nespokojená s oficiálními kulturními institucemi a tkví ve vzájemné podpoře své tvorby, shodných cílech či společném programu. Tuto kulturu lze nalézt v různých společnostech a to jak ve společnostech totalitních, tak také v demokratických.⁴²

1.2.4. Subkultura

Subkultura je dílčí kulturou, která je součástí rozsáhlejší instituce kultur. Subkultura se může od celé kultury, jíž je součástí odlišovat jen velmi málo a nebo může být zcela v opozici. R. A. Stark definuje subkulturu jako „skupinu, která udržuje či rozvíjí soubor vlastní víry, morálky, hodnot a norem, který je obvykle obměnou téhož v dominantní kultuře“. L. A. Closer určuje subkulturu jako „odlišné kulturní děje, které lidé sdílí proto, že jsou členy určité skupiny“.⁴³ Subkultura si utváří hodnoty a normy, které jsou odlišné od těch, k nimž se hlásí většina populace. Vytváří specifické normy, hodnoty, vzory chování a životního stylu, což ji charakterizuje v rámci širšího společenství, ve kterém tato skupina žije. Subkultura si utváří jisté hranice sloužící k její ochraně a sebeudržení. Kulturní rozmanitostí a existencí rozličných subkultur se vyznačují průmyslové společnosti, zatímco malé společenství lovců či sběračů jsou kulturně uniformní. Tzv. „deviantní subkultura“ označuje „subkulturu, jejíž členové se hlásí ke zcela jiným hodnotám než většina společnosti.“⁴⁴ Jistou formou subkultury je kontrakultura, která výlučně odmítá společenské normy a hodnoty dominantní kultury společnosti. Tato kultura usiluje o hledání a nalézání alternativního životního stylu.⁴⁵

---

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Alan, J. Alternativní kultura: Alternativní kultura jako sociologické téma. Praha: Lidové noviny, 2001, s. 13-20.

⁴³ Geist, B. Sociologický slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 243.

⁴⁴ Giddens, A. Sociologie. Praha: Argo, 2001, s. 38, 555 a 563.

⁴⁵ Sekot, A. Sociologie v kostce. Brno: Paido, 2002, s. 24.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

1. BERLÍN

1.1. Politická a společenská situace po roce skončení druhé světové války

Po skončení II. světové války byl Berlín rozdělen na čtyři okupační sektory: sovětský, francouzský, britský a americký. Po blokádě ze strany SSSR s cílem izolovat město od Německa došlo v roce 1949 ke vzniku dvou německých států, NDR a SRN, a Berlín byl rozdělen na západní a východní sektor.⁴⁶

12. srpna roku 1961 byla na podnět strany SED, Socialistické jednotné strany východního Berlína, postavena zeď mezi východní a západní částí země. Tato zeď na 28 let rozdělila město Berlín a celé Německo na východní a západní část.⁴⁷

1.1.1. Západní Berlín

Postavení Berlínské zdi v roce 1961 znamenal pro západní sektor ztrátu pracovních sil z Východu a proto byla využita pracovní síla přistěhovalců. Okolo roku 1980 už v této oblasti žilo tolik cizinců, že v poměru vycházelo na jednoho přistěhovalce sedm Němců. Skoro polovinu přistěhovalců tvořila turecká komunita.

V roce 1965 se v západním Berlíně dostalo do popředí německé studentské hnutí, které se obrátilo proti Spojeným státům americkým a které vyjadřovalo odpor proti sociálnímu konformismu, který vládl v SRN. V roce 1968 došlo v Berlíně k mnohým nepokojům. Zároveň s organizací protiamerického průvodu ale byla zorganizována i prozápadní manifestace.⁴⁸ V tomto roce vzniklo opoziční protestní hnutí, jehož členy tvořili především mladí lidé, kteří sdíleli nový životní pocit namířený proti všem tradičním autoritám ve společnosti a ve státě, ale i proti autoritářským a diktátorským režimům na světě. Toto hnutí pořádalo protestní akce, demonstrace, ale došlo i k přímému násilí. Koncem roku 1969 ale toto hnutí ztratilo na své síle.⁴⁹

V západním Berlíně se v sedmdesátých a osmdesátých letech začala část veřejnosti politicky angažovat především v tématech, která byly politickou špičkou opomíjena. Začaly být zpochybňovány a kritizovány hodnoty postindustriální společnosti a kultura konzumu. Vznikala mnohá nová sociální hnutí, jako například hnutí alternativní, ekologické, mírové či hnutí „Hausbesetzer“, což byla obdoba dnešních squaterů. Nová hnutí a skupiny chtěly většinou prosadit určitý konkrétní a víceméně lokálně omezený cíl.⁵⁰

⁴⁶ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 355-358.

⁴⁷ Hofmann, A. N. (online). Berlin and the Two Germanies, 1945-1989. Cit. 9.3. 2007. Dostupné na: <http://online.santarosa.edu/unify90/index.html>.

⁴⁸ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 355-358.

⁴⁹ Muller, H. Dějiny Německa. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 392-393.

⁵⁰ Daňková, Š. RAF – Frakce Rudé armády. Praha: Lidové noviny, 2006, str. 14.

Rok 1979 byl rokem, ve kterém došlo v západním Berlíně k velké kulminaci squatterských aktivit.⁵¹ V roce 1981 zasedli zástupci alternativního hnutí do sněmovny. Alternativní hnutí bylo široké politické seskupení různých orientací - ekologických, pacifistických či feministických - hlásících se ke studentské vzpouře šedesátých let. Přívrženci tohoto hnutí se v západním Berlíně sdružovali v „bytových společenstvích“, především v oblasti Kreuzberg a zakládali „squatty“, obsazovali a renovovali opuštěné domy. Tito lidé ale nepatřili k těm, kteří by o samosprávné a pospolitě společnosti pouze mluvili, své ideje uváděli přímo do praktického života. Toto ve skutečnosti znamenalo, že v prázdných obchodech zřizovali jesle pro děti, tiskárny, umělecké galerie či měnili prázdné továrny v kulturní centra. Takto vznikala zvláštní kultura a způsob života, jejímž mluvčím se staly jediné celostátní noviny „Tageszeitung“, založené v roce 1979 a vydávané v západním Berlíně. Alternativní hnutí pořádalo mnohé festivaly, které se podobaly happeningům. K takovým festivalům patřily například festival Tunix v roce 1978 a Tuwat v roce 1981.⁵²

1.1.2. Východní Berlín

Berlínská zeď, postavená v roce 1961, měla podle strany SED sloužit jako ochranná zeď proti americkému kapitalistickému imperialismu a fašismu západního Německa.⁵³ Vláda a vedení strany SED se k tomuto kroku rozhodlo také v důsledku hospodářských problémů, které se nedařilo řešit společně se vzrůstajícím počtem uprchlíků.

Na konci sedmdesátých let ekonomika východního Berlína stagnovala a dostávala se do krize, která se stále prohlubovala.⁵⁴ V krizi se pohybovala nejen ekonomika, ale také politika. Hluboká politická krize NDR se ukázala při komunálních volbách v roce 1989, kdy došlo ke zfalšování volebních výsledků, což vyvolalo veliké protesty mezi lidmi. Tato reakce ukázala, že nesouhlas s režimem byl mnohem rozšířenější než si vláda myslela. S prohlubující se krizí režimu zesilovaly opoziční aktivity - v září roku 1989 byly již ve stavu pohotovosti téměř všechny opoziční síly v zemi, které byly ještě podpořené množstvím věřících lidí a intelektuálů. Ekonomika se dále rozpadala, protože vedení nebylo ochotno připustit ekonomické ani hospodářské reformy. Dne 4. listopadu téhož roku došlo ve východním Berlíně k demonstraci, které se účastnilo okolo milionu lidí požadujících svobodu tisku, svobodu cestování a svobodu volby a shromáždění.⁵⁵ Dne 9. listopadu padla Berlínská zeď a s ní došlo k radikálnímu obratu v politice - diktatura se zhroutila. O rok později došlo ke sjednocení Německa a Berlín se stal jeho hlavním městem.⁵⁶

---

⁵¹ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 384.

⁵² Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 358-359.

⁵³ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 384.

⁵⁴ Weber, H. Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 265.

⁵⁵ Weber, H. Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 265.

⁵⁶ Weber, H. Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 296-301.

1.2. Kultura a Berlín ve 20. století

Už v roce 1920 přitahovalo město Berlín avantgardní umělce. V té době se v něm usadilo 40% malířů a spisovatelů a 28% herců a hudebníků z celého Německa. Berlín se pro avantgardní umělce stal jakousi povinnou velkou kulturní křižovatkou a jako motiv se dostal nejen na plátna malířů, ale také na divadelní scénu a na plátna kin. V době Výmarské republiky byla Berlínská kultura nejen vážná, intelektuální a politická, ale snažila se i o to být veselá a bezstarostná. Vše se ale změnilo s nástupem roku 1929, kdy mnoho umělců přišlo o svá zaměstnání a žili v bídých podmínkách. Tato situace se ještě více zhoršila se zstřením cenzury. Následující hospodářská krize společně s teroristickou nacistickou strategií strany NSDAP v Berlíně začala brzdit kulturní život. S heslem „vyčištění a obnova“ byla nacistickými pohlaváry v roce 1933, přesně 10. května, například zorganizována akce pálení knih na hranici na Operním náměstí. Nacisté začali pronásledovat vše moderní společně s uměním, které bylo „cizácké a protinárodní“ a zatýkat intelektuály. V období od roku 1933 do 1939 bylo zničeno na pět tisíc avantgardních obrazů a soch.⁵⁷

1.2.1. Západní Berlín

Po roce 1949 došlo v západním Berlíně k oživení kultury. Od roku 1951 se v něm začaly organizovat s velkým úspěchem filmové a divadelní festivaly.⁵⁸

Po roce 1961 a po vybudování Berlínské zdi hledal západní Berlín určité poslání, které by mu pomohlo zbavit se své izolace v Evropě a bylo rozhodnuto, že se tímto posláním, které podpoří také příliv turistů stane kultura.⁵⁹

Západní část Berlína se tedy především v letech 1967 a 1969, obzvláště za úřadování starosty a pozdějšího spolkového kancléře Williho Brandta, stala velmi kulturní oblastí. Své zázemí začali ve městě nacházet nejrůznější umělci a zastánci alternativního způsobu života. V té době začaly vznikat i nové alternativní politické a společenské skupiny. Na jejich vznik mělo vliv studentské hnutí „osmašedesátníků“. Toto hnutí usilovalo o zpochybnění nejen veškerých tradic, ale i morálních hodnot a stávajících pořádků. Ačkoliv toto hnutí ztroskotalo vzhledem k tomu, že se v něm střetlo mnoho rozdílných zájmů, ovlivnilo proměnu tehdejší společnosti.⁶⁰

V období 1961 - 1989 prošel západní Berlín velkou rekonstrukcí, kterou si mohl dovolit vzhledem k získání vládních subvencí. V tomto období se stal západní Berlín místem, kde bylo umění a kultura velmi podporována a subvencována a tato část města se stala vyhledávaným kulturním místem, ve kterém získalo umění nezvyklou důležitost a význam.⁶¹

---

⁵⁷ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 256-288.

⁵⁸ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 327.

⁵⁹ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 355.

⁶⁰ Daňková, Š. RAF – Frakce Rudé armády, Praha: Lidové noviny, 2006, s. 14.

⁶¹ Hofmann, A. N. (online). Berlin and the Two Germanies, 1945-1989. Cit. 9.3. 2007. Dostupné na: <http://online.santarosa.edu/unify90/index.html>.

V osmdesátých letech se paradoxně i samotná Berlínská zed', „zed' hanby“, stala pro západní část Berlína jakýmsi uměleckým dílem. Do západního Berlína se k ní sjížděli umělci z různých koutů svobodného světa a Berlínská zed' se stala i přes protesty a nesouhlas východních strážců jednou z nejúchvatnější galerií moderního umění pod širým nebem.⁶²

1.2.2. Východní Berlín

Po postavení Berlínské zdi byla kultura ve východním Berlíně pod vládním dohledem, ale její hranice byly poměrně volné. Toto se změnilo po roce 1976, kdy došlo ke ztuhnutí kulturní politiky na podkladě aktivity strany SED. Toto přitvrzení způsobilo, že došlo k odchodu mnoha umělců. Známí umělci a spisovatelé, kteří proti tomuto přitvrzení protestovali byli v roce 1977 zatčeni a posléze vyhoštěni do SRN. V období mezi 1976 - 1980 byli umělci tlačeni názorovým monopolem vedením a přísnou cenzurou tisku, ale také požadavky státní moci, aby zachycovali společensky důležité problémy.⁶³

Strana SED používala kulturu a literaturu jako svůj „politický nástroj“. Umění, literatura i média - vše bylo zmanipulováno. Na druhé straně získala vedle podporovaného klasického umění určitý prostor i moderna a v osmdesátých letech se i zde začala rozvíjet alternativní kultura, která stála v opozici vůči režimu. I přes neustálé represe a trestní stíhání těch, kteří se hlásili k této alternativní kultuře přibývalo množství osob a osobností, kteří stávající režim odmítali.⁶⁴

V roce 1989 na podkladě změny režimu a pádu Berlínské zdi propukla ve východním Berlíně jistá kulturní euforie. V této době vládl podle alternativního deníku „Tageszeitung“ po celém městě monumentální chaos.⁶⁵ Do prázdných a nevyužitých domů se nastěhovali squaťři a začali v nich budovat a tvořit alternativní umění. Jejich obchodním artiklem se stalo umění, hudba, nakladatelské podnikání, software.⁶⁶ Toto mělo mimo jiné za následek dvoudenní střet pěti set squaťřů s policií v roce 1990, k čemuž došlo na podkladě vládního nařízení, ve kterém dostala policie za úkol vyklidit budovy obsazené nezávislou mládeží.⁶⁷

Určitým kulturním centrem této umělecké avantgardy a alternativního umění, které proslulo jako oblast, ve které bylo k dispozici mnoho volných a opuštěných domů, střešních bytů a sklepů, se stala oblast Mitte a čtvrtě okolo ulice Friedrichstrasse a Oranienburgerstrasse.⁶⁸

---

⁶² Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 738.

⁶³ Weber, H. Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 260-261.

⁶⁴ Weber, H. Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 281-282.

⁶⁵ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 365.

⁶⁶ Tacheles (online). Archiv, E-cataloge, Washington post artikle, 2004. Cit. 26.10.2006.

Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

⁶⁷ Buffet, C. Berlín: Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 365.

⁶⁸ Německý TV dokument: Tak šel čas Berlínskou ulicí. Odvysílán 12.3. 2007 na ČT 2.

V roce 2003 natočil Marco Wilms⁶⁹ debutový dokumentární film „Center in it“, ve kterém se zaměřuje na centrum bývalého východního Berlína a na jednotlivce, kteří se rozhodli nastěhovat se do domů a budov, které byly prázdné a zdevastované. Film se soustředil na zlomový rok 1989, kdy po pádu Berlínské zdi a změně celého systému, docházelo obzvláště ve východní části města a v okolí ulice Friedrichstrasse k mnoha podobným pokusům obydlovat prázdné, chátrající a opuštěné objekty a domy. Mottem celého dokumentu a všech těch, kteří v něm vystupovali byla myšlenka týkající se tohoto významného roku 1989: „k nejkrásnějším období života patří právě ta doba, ve které končí moc staré vlády a nová vláda ještě nepřišla ...“.⁷⁰

Podle profesora Hartmuta Haeussermanna, působícího na Humboldtské univerzitě, který se zabývá studiem Berlína a jeho vývojem po pádu Berlínské zdi, „byl takovýto rozvoj v opuštěných budovách pro město tou nejlepší nadějí na lepší časy.“⁷¹

---

⁶⁹ Wilms, M.(online) Dokumentarfilm: Center in it. ZDF/Koppfilm, 2003.Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: http://66.249.91.104/translate_c?hl=en&u=http://www.mittendrin-derfilm.de/.

⁷⁰ Wilms, M.(online) Dokumentarfilm: Center in it. ZDF/Koppfilm, 2003. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: http://66.249.91.104/translate_c?hl=en&u=http://www.mittendrin-derfilm.de/.

⁷¹ Tacheles (online). Archiv, E-cataloge, Washington post artikle, 2004. Cit. 26.10.2006.

Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

2. UFAFABRIK

2.1. Počátky založení a vzniku ufaFabrik

V létě roku 1979, těsně předtím, než došlo k plánované demolici prázdných objektů nacházejících se v bývalé západní části Berlína ve čtvrti Tempelhof-Schöneberg, okolo stovky lidí obsadilo tamní neobydlené pozemky a volné objekty. Tato akce byla organizována skupinou, která společně pracovala již před založením ufaFabrik v jiné části bývalé západní části města, v oblasti Kreuzberg. Tato skupina se postupně rozrůstala a později se definovala jako nezávislé komunikační centrum, které sčítalo okolo sta členů.⁷²

UfaFabrik vznikla jako sociální skupina složená z jednotlivců, kteří o myšlenku založení mezinárodního kulturního centra uvažovali již od roku 1972. V roce 1979 tato skupina objevila opuštěné objekty, které dříve užívala filmová společnost UFA a do kterých se skupina nastěhovala. Skupina si stanovila několik cílů, kterých chtěla dosáhnout. Toužila po tom, aby se centrem jejího zájmu stala nejen kultura, ale i otázka ekologie. Dalším jejím cílem byla vybudování určité formy sociální pomoci a vzdělávacího systému. Jejím základním cílem bylo stát se mezinárodním kulturním centrem se zaměřením na ekologii.⁷³

Jedna ze zakladatelek ufaFabrik a současná hlavní organizátorka, mluvčí a produkční kulturních akcí **Sigfrid Neimer** k této prvotní skupině existující ještě před založením ufaFabrik patřila. Ona sama popsala své počáteční působení tak, že se setkala s dalšími lidmi, kteří se zabývali uměním a hudbou a společně s nimi začala od roku 1972 organizovat různé kulturní akce, představení a koncerty v oblasti Kreuzberg. Tato skupina se postupně rozšiřovala a začalo se v ní hovořit o myšlenku založit si své vlastní kulturní centrum s pevným sídlem. Sigfrid Neimer tuto fázi popsala takto :

*„Začali jsme spolu mluvit o tom, jak a kde najít místo, kde bychom mohli společně nejen pracovat, ale i žít a realizovat naše nápady týkající se kultury a ekologie. Chtěli jsme najít místo, kde bychom naše nápady uskutečnili.“*⁷⁴

Tuto skupinu tvořili lidé, kteří pocházeli z různých zemí, převážně z Evropy. Tím, co skupinu spojovalo bylo přátelství a společná touha vymyšlený projekt skutečně realizovat.⁷⁵ Podobným způsobem popsal působení prvotní skupiny i **Juppy**, který je pokládán za duchovního zakladatele a otce ufaFabrik. Juppy stejně tak jako Sigfrid Neimer patřil ke skupině, která fungovala ještě před založením ufaFabrik. Juppy zdůraznil, že na úplném začátku v roce 1972 byla tato skupina tvořena jen sedmi lidmi, kteří si pro organizaci různých akcí pronajali jedno patro ve staré továrně.

---

⁷² Artfactories (online). Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁷⁵ Tamtéž.

Juppy mimo jiné popsal, že v této skupině lidé hovořili o touze „něco přinést lidem a společnosti ....“, ale přitom „dělat věci tak nějak lépe“ a „snažit se přispívat k dobru společnosti“. Členové skupiny snili o vytvoření svého vlastního místa, kde budou moci žít, pracovat a vytvářet a rozvíjet svou vlastní kulturu, „kde budou moci žít a tvořit zcela svobodně“. ⁷⁶ Mimo jiné se ve skupině diskutovalo také o změně politiky, ale nikdo z členů nechtěl do žádné politické skupiny vstoupit. Důležitým tématem bylo také téma ochrany lidských práv. ⁷⁷

2.2. Počáteční záměry a cíle ufaFabrik

UfaFabrik se od svého založení chtěla zaměřovat na životní prostředí, zdravou výživu, ekologii a urbanistické otázky. Mimo to se začala zabývat i sociálními otázkami a oblastí kultury a vzdělávání. Jejím cílem bylo realizovat své nápady a koncepty týkající se inovací v rozmanitých oblastech, obzvláště v oblasti kultury, ekologie ale i v oblasti sociální pomoci. Jejím dalším cílem bylo vytvářet si vztahy a kontakty s různými kulturními institucemi, nadacemi, ale i s orgány státní moci a to jak na místní, tak také na mezinárodní úrovni. ⁷⁸

Podle **Sigfrid Neimer** bylo hlavním cílem a záměrem ufaFabrik propojení tří sfér: sféry kulturní, ekologické a sociální. Sigfrid Neimer o tomto řekla:

„Již od začátku jsme chtěli nejen pořádat rozmanité kulturní akce, ale také žít i ekologicky a zdravě a začali jsme přemýšlet nad koncepty různých ekologických projektů a nápadů.“ ⁷⁹

Sigfrid Neimer také pokládala za důležité zdůraznit, že ufaFabrik vznikla squatterským způsobem, ale už od počátku čekala na její členy poměrně tvrdá práce. Na počátku bylo třeba opravit a zrekonstruovat stávající budovy, postavit hřiště, upravit chodníky a připravit prostory na pořádání kulturních akcí. K tomuto Neimer dodala, že lidé si většinou představují, že osoby, které se samovolně a bez povolení nastěhují do opuštěných prostor touží jen po tom najít si „jakýsi úkryt, kde by se mohli věnovat drogám, alkoholu, nicnedělání ...“. Dodala, že i ve skupině, která v roce 1979 založila ufaFabrik bylo několik osob, kteří si to takto představovali, ale ti brzy odešli. Hlavním přáním zakladatelů bylo, aby se ufaFabrik se stala „jakousi příjemnou oázu uvnitř hektického velkoměsta.“ ⁸⁰

---

⁷⁶ Juppy, zakladatel a duchovní otec ufaFabrik (52, Německo, žonglér a komediant). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v kavárně Ole.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ UfaFabrik (online). About the ufaFabrik, Berlin: Culture, Sustainable Development and Community. Cit. 4.3. 2007. Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=44>.

⁷⁹ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁸⁰ Tamtéž.

Juppy dodal, že založení ufaFabrik předcházelo v roce 1978 zorganizování šestitýdenního festivalu zaměřeného na životní prostředí. Juppy popsal původní duchovní smysl ufaFabrik takto:

„Chtěli jsme zde vytvořit mezinárodní centrum, kde se budou setkávat lidé, které zajímá umění, hudba a svět okolo nás, který nám není lhostejný. Naším záměrem bylo také podporovat mladé lidi a začínající umělce a být jakousi spojnicí mezi mezinárodním a místním uměním.“⁸¹

2.3. Původ názvu ufaFabrik

UfaFabrik se nachází v bývalé západní části Berlína ve čtvrti Tempelhof-Schöneberg. Před 28 lety existovaly na dnešním místě ufaFabrik studia filmové společnosti UFA. Tyto studia byly postaveny již v roce 1917. Filmová společnost UFA vytvářela a natáčela propagandistické filmy, ale také filmy komerční. V roce 1970 filmová společnost UFA tyto prostory opouštěla a veškeré objekty byly tak zanechány bez dalšího využití. Název ufaFabrik je odvozen ze jména této filmové společnosti UFA.⁸²

Sigfrid Neimer dodala, že společnost UFA byla ještě před počátkem I. světové války jednou z největších německých filmových společností. Během II. světové války byl areál této společnosti zničen, ale po jejím skončení byl opraven a znovu využíván společností UFA, která zde začala natáčet němé a expresionistické filmy, jako například film „Metropolis“ od Fritze Langa a „Caligary“ od F.W. Murnaua. UFA svou činnost ukončila v roce 1970, kdy z těchto prostor odešla. Po jejím odchodu zůstal areál prázdný a nevyužitý.⁸³

Juppy vysvětlil i druhou část názvu ufaFabrik - název „fabrik“, který vzešel z působení skupiny ještě před rokem 1979, kdy si skupina na organizaci svých akcí pronajímala starou továrnu („fabrik“) ve čtvrti Kreuzberg.⁸⁴

---

⁸¹ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁸² Artfactories (online). UfaFabrik Berlin (online). Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁸³ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁸⁴ Juppy, zakladatel a duchovní otec ufaFabrik (52, Německo, žonglér a komediant). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v kavárně Ole.

2.4. Prostory a umístění ufaFabrik

UfaFabrik se nachází v bývalé západní části Berlína ve čtvrti Tempelhof-Schöneberg. Tato část města je dnes obydlena poměrně mladou populací tvořenou z jedné čtvrtiny přistěhovalci a má více než patnáctiprocentní nezaměstnanost. UfaFabrik se díky svým projektům snaží tuto vysokou nezaměstnanost snížit. Dnes ufaFabrik zaměstnává až 200 lidí, což ale vždy záleží na sezóně.⁸⁵

Sigfrid Neimer kladla důraz především na velikost pozemku. Při hledání prostor skupina našla i jiné prázdné objekty, ale většinou šlo o samostatně stojící budovy nebo továrny, zatímco skupina chtěla nalézt větší prostor s několika přízemními menšími budovými a místem pro zahradu, hřiště, ekologickou zahrádku a zahradní koncertní scénu. Dalším důvodem byla i zajímavá historie areálu ufaFabrik, k čemuž Sigfrid Neimer řekla:

„Na začátku 20. let se tu vytvářely a natáčely propagandistické nacistické filmy a my jsme se prostě rozhodli tomuto místu dát druhou šanci znova se nadýchnout, vtisknout do něj opět život, ale o mnoho radostnější a pozitivnější.“⁸⁶

Na základě mého pozorování se ufaFabrik nachází ve velmi klidné části města ačkoliv je umístěna nedaleko hlavní dopravní tepny Tempelhofer Damm. Místo je lehce dostupné dopravními hromadnými prostředky. Celý objekt ufaFabrik je od okolí oddělen oplocením a stromy. Na jedné straně je lemován vodním kanálem Teltowkanai a na druhé bytovými domy. Při příchodu k areálu ufaFabrik je možné zaznamenat zelené střechy nižších domků a zelenou vertikální stěnu, která je umístěna na straně Tempelhofer Damm za účelem snížit intenzitu hluku a prachu. Vstup ufaFabrik tvoří rozložitá brána, která je tvořena konstrukcí kopule, která je dle slov paní Neimer jakýmsi protipólem Braniburské brány a která byla pro ufaFabrik vytvořena francouzskými umělci.

2.5. Vnitřní problémy a neshody při zakládání ufaFabrik

Zakládající skupina se při zakládání ufaFabrik scházela ke společným diskuzím, kde její členové hovořili o jejím přínosu, obsahu a smyslu. Tyto diskuze byly podle Sigfrid Neimer velmi intenzivní a někdy i ostré. Docházelo i k neshodám, ale ty se víceméně nakonec nějakým způsobem vyřešily. Skupina neměla ve svém středu nikoho, kdo by ji vedl a kdo by měl rozhodující slovo. Každý člen byl a stále je na stejné úrovni. Činnost každého člena se liší, ale dohromady všechny členy spojuje úsilí, aby ufaFabrik fungovala i nadále. Vztahy mezi členy, kteří uvnitř areálu nejen pracují, ale i bydlí jsou v současné době velmi blízké jednak vzhledem k malému počtu těchto členů a jednak díky jejich dlouhodobé, časté a úzké spolupráci.

---

⁸⁵ Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁸⁶ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

Skupina si založila organizační radu skládající se ze šesti členů, která se schází pravidelně každé úterý odpoledne. Na jejím programu je řešení všech záležitostí, které jsou pro chod a existenci ufaFabrik zásadní a důležité.

V určitém období v ufaFabrik žilo až 80 osob, což bylo příliš mnoho a skupina musela být zredukována na současných 30 osob, aby se vytvořil prostor na plánované ekologické projekty, vnější koncertní scénu a hřiště pro děti.

Krátce po založení ufaFabrik ze skupiny odešla více než jedna třetina jejích členů. Tito lidé odešli proto, že se chtěli věnovat jiné činnosti a nebo proto, že se rozhodli, že půjdou trošku jinou cestou.⁸⁷

2.6. Reakce a postoje města a lidí žijících v sousedství na založení ufaFabrik

Na samém počátku v roce 1979 byl postoj společnosti Land Berlin, která je vlastníkem veškerých pozemků ufaFabrik vůči skupině ufaFabrik velmi negativní. Land Berlin se snažila skupinu ufaFabrik odříznout od přívodů elektřiny a usilovala o získání soudního příkazu k jejímu vystěhování. Jejím cílem bylo pozemky a nemovitosti využít jiným způsobem, tedy vytvořit z nich průmyslovou zónu. Během několika let se ale její postoj vůči ufaFabrik začal měnit.⁸⁸

Podle slov Sigfrid Neimer byl na začátku komplikovaný vztah i ze strany města, které skupinu vyzývalo, aby se ze zabraného prostoru vystěhovala.⁸⁹ Juppy uvedl, že o ufaFabrik a o jejím „protiprávném obsazení“ daných objektů informovaly i hromadné sdělovací prostředky.⁹⁰ UfaFabrik byla až do roku 1986 vedena jako kolektivní a nezávislá organizace. V roce 1986 vstoupila ufaFabrik do jednání s městem a podepsala smlouvu na dlouhodobý pronájem využívaných pozemků. V té době se také město začalo zajímat o to, že ufaFabrik provozuje takové činnosti jako je bio-pekárna a kavárna a ufaFabrik musela změnit kavárnu, pekárnu a prodejnu pečiva na soukromé společnosti, které dnes fungují jako klasické firmy. Další projekty ufaFabrik jako je škola, NUSZ centrum a zvířecí farma byly ponechány se statusem nevýdělečných organizací. Co se týče vytváření vztahů s lidmi žijícími v sousedství areálu ufaFabrik snažila se skupina od počátku získat si jejich důvěru tím, že nechávala do svého areálu volný přístup. Lidé do prostor, které začala skupina upravovat do přijatelné podoby přicházeli, aby se podívali, co se v prostoru po tak dlouhé době děje a proč. Ze začátku k aktivitám skupiny přistupovali s nedůvěrou, ale to se postupně měnilo. S nedůvěrou se skupina setkala i ze strany školních institucí.

---

⁸⁷ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁸⁸ Artfactories (online).UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁸⁹ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁹⁰ Juppy, zakladatel a duchovní otec ufaFabrik (52, Německo, žonglér a komediant). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v kavárně Ole.

Vyskytlo se také několik osob, které se snažili ufaFabrik nějakým způsobem poškodit nebo zcela zničit, ale nikdy jich nebylo tolik, aby se jim to podařilo. Podle slov Sigfrid Neimer chovala téměř celá společnost vůči ufaFabrik a jejímu prvotnímu fungování odmítavý a skeptický přístup, ale to se postupně změnilo a ufaFabrik je dnes přijímána jako součást okolní společnosti.⁹¹

2.7. Financování ufaFabrik

V roce 1986 se ufaFabrik po dlouhých vyjednávání podařilo se společností Land Berlin podepsat dlouhodobou nájemní smlouvu na 35 let. UfaFabrik se zavázala k placení určité nájemní částky a dalších výdajů týkající se infrastruktury a veřejných služeb. Ve smlouvě se také zavázala k celkové rekonstrukci jednotlivých objektů.⁹²

Podle této smlouvy patří veškeré pozemky, které ufaFabrik obývá společnosti Land Berlín, které ufaFabrik za jejich pronájem platí. Na druhé straně tato smlouva také obsahuje dohodu, že vše co ufaFabrik po dobu své existence na pozemku vybuduje a vytvoří patří výhradně jí.⁹³

Po dobu prvních deseti let nedostávala ufaFabrik žádnou finanční podporu či veřejné dotace a byla zcela závislá na soukromých zdrojích svých členů či těch, kteří ufaFabrik podporovali. Posléze své projekty začala financovat na podkladě pořádání rozmanitých kulturních akcí, soukromými půjčkami či finančními částkami získanými od dárců. Co se týče některých ekologických a velmi finančně náročných projektů například financování výstavby solárního energického systému, přispěl na tuto instalaci z 90% celkové ceny senát města Berlín a Evropské Společenství. Většina ekologických projektů, které byly vytvářeny v devadesátých letech byla také podporována Evropským fondem pro regionální rozvoj a společností Land Berlin.⁹⁴

Podle slov Sigfrid Neimer měla ufaFabrik na počátku své existence velmi málo peněz. Snažila se organizovat různé kulturní akce a utrženou tržbu dávat do společné pokladny. Z těchto peněz byl hrazen nájem a další výdaje. Později se tento systém změnil a každý člen začal dostávat za odvedenou práci mzdu. Posledních osm let získává ufaFabrik jistou finanční částku od městského fondu, která stačí na pokrytí základních potřeb. Tato částka se ale mění a ufaFabrik dostává rok od roku méně.⁹⁵

---

⁹¹ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁹² Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁹³ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

⁹⁴ Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁹⁵ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

2.8. Projekty ufaFabrik

Organická pekárna

Prvním z projektů ufaFabrik byla výstavba a otevření *organické pekárny*, která byla založena v roce 1979. Tato organická pekárna produkuje po celý den organické pečivo, moučníky a chleba, které jsou k dostání v organické prodejně potravin nacházející se uvnitř ufaFabrik, ale lze je koupit i v dalších obchodech mimo ufaFabrik.⁹⁶

Na základě mého pozorování mohu říci, že tato pekárna je místními lidmi velmi oblíbená. Před jejím vchodem je umístěno několik stolků, kde si mohou zájemci pečivo přímo objednat a konzumovat.

Ekologické projekty

V roce 1994 si členové ufaFabrik vybudovali a nainstalovali *systém vlastní výroby elektřiny*. V roce 1998 ufaFabrik již vyráběla takové množství elektřiny, které pokrývalo veškeré její potřeby a začala dokonce svou elektřinu prodávat přímo do Berlínské rozvodné sítě. V roce 1999 byla v rámci ufaFabrik založena *společnost ID22*, která se soustředila na organizaci a pořádání přednášek a seminářů týkající se problematiky ekologie a životního prostředí. Posluchače těchto seminářů tvoří studenti, ale také experti na životní prostředí a technologii. Permanentní výstava uvnitř ufaFabrik informuje o veškerých ekologických projektech, které byly v ufaFabrik realizovány.⁹⁷ Společnost ID22 zorganizovala v prvním červnovém týdnu roku 2000 „Festival pro ekologii, kulturu a komunitu“, která se konala paralelně se světovou konferencí nazvanou „Budoucnost měst“. Dalším významným projektem této společnosti byla její účast a podíl na projektu týkající se rozvoje Tempelhofského přístavu.⁹⁸

K dalším ekologickým projektům patřilo v průběhu osmdesátých let vybudování „*zelených střech*“, kdy se začala na střechy budov vysazovat rozmanitá vegetace a rostlinstvo. Toto vedlo k redukci míry prachu, zmírnění okolního hluku a k vytvoření nového „domova“ pro ptáky a hmyz. Touto vegetací je nyní pokryto 4.500 metrů čtverečních z celkové plochy střech, která činí 6.000 metrů čtverečních. V devadesátých letech byla provedena *instalace solárního energického systému a solárních střešních panelů*. Následujícími ekologickými projekty ufaFabrik bylo vybudování *recyklujících a kompostovacích systémů*.⁹⁹

---

⁹⁶ UfaFabrik (online). UfaBakery: Organic whole braun bakery. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=a10>.

⁹⁷ UfaFabrik (online). Ecology and sustainable development: A Change for our Future. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=a6>.

⁹⁸ Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

⁹⁹ Tamtéž.

Člen ufaFabrik, Werner Wirthaller, popsal z ekologických projektů ufaFabrik například využití vlastní elektárny, jenž slouží k napájení topného systému a k ohřevu vody a využití solárního zařízení, které vyrábí dalších 50 kW. V zimě funguje eletrárna na plný výkon zatímco v létě je utlumena a je využívána spíše sluneční energie. Dále Werner Wirthaller vysvětlil funkci zelených střech, které slouží především jako tepelná izolace pomáhající v zimních měsících kumulovat v domech teplo a v letních měsících poskytovat příjemný chlad. K jejich další funkci patří i to, že zachycují ze vzduchu velké množství prachu a nečistot. K dalším specifickým ekologickým inovacím a jejich funkcím Werner Wirthaller ještě dodal:

„Pěstujeme zde také zelenou protihlukovou stěnu dosahující výšky pěti metrů a šířky jednoho a půl metru. Tato stěna je vyplněna organickými materiály a zeminou. Je to jakási svislá louka, říkáme tomu vertikální ekotop. K tomu zde také máme systém na sbírání dešťové vody, která nám posléze slouží na praní a další potřeby.“¹⁰⁰

Sociální projekty

V ufaFabrik bylo založeno *sociální centrum NUSZ*. Toto centrum začalo poskytovat podporu a pomoc ve zdravotní, sociální a rodinné sféře. Centrum NUSZ dnes poskytuje služby denního centra a v jeho rámci provozuje i školní centrum „Ostrov zázraků“. NUSZ se stalo organizátorem sportovních a tanečních kurzů zaměřených na veškeré věkové kategorie, kdy na jedné straně nabízí cvičení pro děti a na druhé cvičení Qi Gong pro seniory.¹⁰¹

Centrum NUSZ dnes také nabízí podporu, pomoc i osobní asistenci pro osamělé matky, těhotné ženy, nemocné a staré lidi. Centrum poskytuje také mnoho programů pro lidi nacházející se v obtížných životních situacích, souběžně s výchovnými a vzdělávacími programy. Mimo tyto aktivity nabízí NUSZ také pomoc přistěhovalcům pro které organizuje integrační kurzy, kde si přistěhovalci mohou vyměňovat své zkušenosti či se učít německý jazyk.¹⁰² Sigfrid Neimer charakterizovala NUSZ centrum jako určitý typ sociální a zdravotní poradny, která je víceméně otevřená pro každého.¹⁰³

K dalším projektům ufaFabrik patří založení *bezplatné školy „Berlín“*, která je určená pro děti od 6 - 12 let. Založení této školy bylo dle Sigfrid Neimer jednou z nejdůležitějších a zároveň nejtěžších realizací ufaFabrik:

---

¹⁰⁰ Werner Wirthaller, člen ufaFabrik (32, Německo, ekologický pracovník). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007. v prostorách ekologického centra.

¹⁰¹ UfaFabrik (online). Recreation, Education, Health: Actively designing your own life. Cit. 4.3..2007.

Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=108>.

¹⁰² Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

¹⁰³ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

„O školu jsme velmi bojovali, protože stát nám žádný takovýto typ „volné a neorganizované“ školy nechtěl povolit. V Německu bylo školní vyučování například narozdíl od Dánska poměrně přísné a striktní. Nakonec nám ale byla škola povolena a dnes ji navštěvuje 45 dětí. Tato škola narozdíl od klasické školy nemá naprosto žádný koncept, nemá jasný a předem daný rozvrh.“¹⁰⁴

Během mého pozorování školní výuky jsem zaznamenala, že děti se víceméně učí převážně venku na zahradě areálu. Vyučování probíhá na trávě, kde děti sedí v kruhu s učitelem uprostřed. Průběh vyučování je víceméně náhodný a záleží jen na učiteli, čím se ten určitý den bude zabývat. Vyučování probíhá každý den od dopoledních hodin do zhruba tří hodin odpoledne. Na podkladě mého pozorování probíhající výuky se domnívám, že vyučování je pro děti poměrně volné, svobodné a zábavné. V případě, že děti chtějí něco říci, nemusí se hlásit o slovo a daný problém či látka je více a častěji diskutována. Na otázku, zdali děti, kteří tuto školu absolvují jsou posléze schopni absolvovat střední školu, která funguje podle klasického konceptu mi paní Neimer odpověděla, že školu absolvoval i její vlastní syn, který poté bez větších problémů vystudoval střední školu v centru Berlína.

V ufaFabrik byla dále založená *zvířecí farma* pro děti, která slouží jako určitá forma výuky v rámci poznávání přírody. Cílem této farmy je, aby děti z okolí získaly příležitost seznámit se se zvířaty, které se normálně ve městech nevyskytují. Jedná se i o určitou formu psychoterapie a to nejen pro malé či velké návštěvníky, ale i pro členy samotné.¹⁰⁵

Další členka ufaFabrik, Petra, ke smyslu zvířecí farmy ještě dodala:

„Naše farma vlastně slouží pro všechny, kteří nás navštíví a chtějí se o našich zvířatech něco dozvědět. Děti, ale i samozřejmě i dospělí, si je mohou s mou asistencí nejen pohlídit, ale také se naučit, jak tyto zvířata žijí a jak se s nimi zachází.“¹⁰⁶

V době mého pozorování byla zvířecí farma jedním z nejrůznějších míst. Farma je umístěna poblíž dětského hřiště a školy pro děti v zadní části celého areálu ufaFabrik. Je složena z menších výběhů, kde se zvířata pohybují. U výběhů se neustále pohybuje člen nebo pracovník ufaFabrik, který se o zvířata stará, ale který je také ochoten návštěvníkům o zvířatech říci něco bližšího.

Posledním projektem bylo založení ufaCirkusu, jehož členové uvnitř ufaFabrik žijí a trénují na vystoupení, které se odehrávají nejen uvnitř ufaFabrik, ale také po celé Evropě. V souvislosti s ufaCirkusem vznikla dětská cirkusová škola, která vyhledává a trénuje talentované děti a připravuje je na veřejná vystoupení.

---

¹⁰⁴ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Petra, členka ufaFabrik (25, Rakousko, chovatelství a ošetřovatelství zvířat). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v prostorách zvířecí farmy.

V květnu v roce 2006 se konal již 20. ročník festivalu dětského cirkusu na kterém mimo jiné účinkovali i Tuan Le a Daniel Reinsberg, kteří jsou dnes uznávanými žonglery po celém světě.¹⁰⁷

Tuan Le je zakladatelem ufaCirkusu a spoluzakladatelem cirkusové školy pro děti. V rozhovoru upřesnil, že cirkusová škola probíhá ve workshopech, které probíhají po celý rok, ale je otevřen i speciální prázdninový kurz. Každý rok se v ufaFabrik koná Cirkusfestival na kterém vystupují všechny děti, které cirkusovou školu navštěvují.¹⁰⁸

Kulturní projekty

Jedním z dalších hlavních aktivit ufaFabrik je organizace kulturních akcí. UfaFabrik disponuje divadelním sálem, varieté salónek, Wolfgangovým salónek a letní zastřešenou scénou. Divadelní sál má 300 míst a konají se v něm divadelní a taneční představení. Varieté salón obsahuje 200 míst a je využíván na speciální semináře, lekce a workshopy. Třetím sálem je Wolfgangův salón s 99 sedadly, který je využíván pro malé produkce začínajících mladých umělců. Zastřešená letní scéna má 500 míst. Mimo tyto sály nabízí ufaFabrik několik studií a menších sálů pro různorodé využití.¹⁰⁹

Sigfrid Neimer dodala, že divadelní sál je umístěn v nejstarší budově v celém areálu. V době působení společnosti UFA byl tento sál používán jako kino a probíhaly v něm mimo jiné i předpremiéry nacistických propagandistických filmů. V souvislosti s takovýmto využitím divadelního sálu se Sigfrid Neimer rozhovořila o způsobech vyrovnávání se s nacistickou minulostí v Německu:

„Jedním způsobem je na tuto část historie zapomenout. Vytlačit ji s tím, že se jedná o něco, co se již stalo a je lepší se tím již více nezabývat. Druhým způsobem je o této minulosti mluvit a nějakým způsobem se snažit takto stigmatizovaným místům vtisknout jiný život, oživit je. O toto oživení jsme se pokusili i my.“¹¹⁰

UfaFabrik se v období několika let stala i významným organizátorem mezinárodních akcí. K důležitému projektu patřila organizace mírového karavanu, který v létě roku 1989 vyjel z Moskvy přes Varšavu, Prahu a Berlín a jehož cílem se stala Francie a Španělsko.

---

¹⁰⁷ Sanaa, Ch. (online) 19. Berliner Kindercirkus-Festival in der ufaFabrik. Aviva-Berlin, 2007. Cit. 5.4. 2007 Dostupné na :http://www.aviva-berlin.de/aviva/content_Girls%20+%20Boys.php?id=4138.

¹⁰⁸ Tuan Le, člen ufaFabrik (28, Vietnam, žonglér). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 ve varieté sálu.

¹⁰⁹ Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

¹¹⁰ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

V září roku 2005 se v ufaFabrik konala rozsáhlá evropsko-asijská konference, kterou oranizovala společnost Res Artis, která sdružuje 250 členů z 55 zemí ze sedmi kontinentů. Síť této společnosti pomáhá organizovat výměnné pobyty a programy mezi jednotlivými mezinárodními kulturními centry.¹¹¹ UfaFabrik si vytvořila kontaktní síť nejen s touto organizací ResArtis¹¹² ale i se společností TransEuropeHalles.¹¹³

Na této mezinárodní konferenci s názvem „Sdílení kultur a sociální změna“ se sešlo více než 40 delegátů a ti představili rozličné rezidenční kulturní projekty. Koordinátor konference Rudolf Brunger uvedl, že si myslí, že je důležité, aby si kulturní centra z celého světa předávaly své nápady a koncepty týkající se možností životního stylu, které mohou ovlivňovat nejen bezprostřední okolní prostředí, ale mohou také přispívat ke změně sociálního prostředí dominantní společnosti.¹¹⁴ Cílem konference bylo ukázat, jakou roli kulturní a nezávislé centra v současné době hrají a jakou by mohly hrát i v budoucnosti, co se týče podpory kulturní výměny, vytváření současného umění a utváření sociální změny.¹¹⁵

2.9. Návštěvníci ufaFabrik

Podle Sigfrid Neimer tvoří návštěvníky ufaFabriky jednak rodiny z celého okolí, které dochází do sociálního centra. Dále jsou to děti z mateřských školek a škol, kteří se chodí podívat na zvířecí farmu nebo jen využít prostoru dětského hřiště. Ze zahraničních návštěvníků přijíždí do ufaFabrik nejčastěji lidé z Dánska, Švédska, Španělska, Itálie. Jednou z velmi zajímavých návštěv byla oficiální návštěva německých politických špiček, která se konala 24. srpna roku 2006, kdy ufaFabrik navštívil čelní Berlínský představitel strany SPD Michael Mueller společně se svým kolegou Günterem Baaskem.

Sigfrid Neimer připustila, že návštěvníků přijíždí méně než v minulosti a vysvětluje si tuto změnu tím, že dnes již ufaFabrik nepůsobí jako zvláštní a výjimečná atrakce, ale spíše jako projekt, ve kterém se skupina lidí snaží svým vlastním způsobem normálně žít a pracovat.¹¹⁶

UfaFabrik má ihned u vstupu umístěné informační centrum, které je otevřené každý den do 7 hodin. Informační centrum poskytuje potřebné informace o plánovaných kulturních akcích a sociálních programech. Na podkladě svého pozorování bych uvedla, že toto informační centrum slouží také jako místo setkávání místních obyvatel ufaFabrik, a dochází v něm také k neformálnímu setkávání místních obyvatel s přicházejícími návštěvníky. Během mého pozorování jsem si všimla, že do ufaFabrik neustále přichází různí lidé a místo je to tak poměrně rušné a živé. Návštěvníci hojně navštěvují místní pekárnu a kavárnu Ole.

¹¹¹ Res Artis (online). 10th General Meeting, 2005. Cit. 4.3. 2007. Dostupné na: <http://www.resartis.org/?id=106>.

¹¹² ResArtis je mezinárodní asociace sdružující rezidenční nezávislé kulturní centra.

¹¹³ Trans Europe Halles je evropskou sítí sdružující nezávislé kulturní centra vzniklých v bývalých průmyslových zónách.

¹¹⁴ Res Artis (online). 10th General Meeting, 2005. Cit. 4.3. 2007. Dostupné na: <http://www.resartis.org/?id=106>.

¹¹⁵ CulturE-Asef (online) Res Artis 05 Berlin: Sharing Cultures and Social Change – Asia-Europe Meeting of Residential Art Centres. Cit. 2.3. 2007.

Dostupné na: http://www.culture-asef.org/english/txt/2005/res_artis_05_berlin.

¹¹⁶ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

Mimo to do ufaFabrik míří mnoho místních rodin s dětmi, které využívají hřiště, sociální centrum a zvířecí farmu. Při mé první návštěvě jsem měla možnost celý prostor procházet se skupinou deseti Dánských studentů, kteří se do ufaFabrik přijeli podívat na její ekologické projekty. Zajímavé bylo, že pro tyto studenty nebyl vznik, existence i realizované projekty ufaFabrik překvapující. Dle jejich slov je to proto, že Dánsko bylo a stále je velmi kulturně tolerantní zemí, ve které vzniklo a existuje několik podobných projektů.

2.10. Vliv ufaFabrik na okolí

Sigfrid Neimer je přesvědčena, že ufaFabrik své okolí ovlivnila. Na jedné straně se změnil vzhled krajiny, která před rokem 1979 nabízela procházejícím návštěvníkům jen smutný pohled na staré, chátrající budovy a neudržovaný kus země. Mimo urbanistickou část, ale ufaFabrik ovlivnila i kulturní a sociální sféru. Díky ní získali obyvatelé čtvrti Tempelhof-Schöneberg hřiště pro děti, kulturní vyžití a konkrétní sociální podporu a pomoc. Sigfrid Neimer k tomuto ještě poznamenala:

„ ... možná jsme lidem ukázali trochu jiný způsob života a snad i to, že je možné žít trochu jinak a svůj život si vést tak trochu podle vlastních potřeb a tužeb a přitom se snažit věnovat se i potřebám ostatních ... . ”¹¹⁷

Na základě svého pozorování se domnívám, že ufaFabrik je prostorem, který v dané čtrti města působí velmi specificky vzhledem k velkému množství zeleně, rozlehlosti objektu a také díky barevné výzdobě a designu všech sedmi budov. Ve čtvrti Tempelhof není žádný větší park, dětské hřiště nebo kavárna nabízející občerstvení pod stromy. Myslím si, že ufaFabrik pro své okolí plní velmi důležitou sociální funkci a je významnou součástí této části města, protože mimo své projekty nabízí svůj areál jako odpočinkové a relaxační místo a to téměř pro všechny věkové kategorie.

2.11. Těžkosti a problémy v současnosti

Hlavním problémem jsou dle slov Sigfrid Neimer finanční prostředky, protože na nich záleží veškeré plány, akce a projekty. Dnes se v Berlíně pořádá veliké množství kulturních akcí, což ufaFabrik cítí ve smyslu odlivu svých návštěvníků. Druhý velký problém souvisí v ufaFabrik s otázkou nástupu nové generace:

„My, co jsme ufaFabrik před 28 lety založili, pomalu stárneme a přemýšlíme, kdo to převezme po nás. Například můj vlastní syn, kterému je 23 let se z ufaFabrik odstěhoval do centra Berlína, kde si společně se dvěma kamarády, kteří se také jako on narodili v ufaFabrik, pronajímá byt. On sám chce jít naprosto jinou cestou než já.

---

¹¹⁷ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

*Řekla bych, že velkým otazníkem, co se týče budoucnosti nejsou ani tak peníze, které se nakonec vždy nějakým způsobem vyřešily, ani naše samotná existence, která již trvá 28 let, ale právě to, kdo tu přijde po nás a bude tento projekt a jeho hlavní myšlenky udržovat a pečovat o něj."*¹¹⁸

2.12. Plány do budoucnosti

S plány do budoucnosti jsou opět spojeny finanční prostředky. K plánovaným změnám například patří přestavba letní divadelní scény, vybudování nové kavárny, realizace několika nových ekologických nápadů a konceptů.¹¹⁹

2.13. Splnění či nesplnění původních představ a záměrů

UfaFabrik dnes na podkladě svých původních plánů a cílů poskytuje širokou nabídku podpůrných a sociálních služeb a zároveň nabízí rozmanité kulturní akce zaměřené na rozvoj a podporu kultury a umění, ekologie a zdravého životního stylu. Současným cílem ufaFabrik je podporovat a zároveň inspirovat ostatní k aktivní účasti na vytváření kultury a životního prostředí.¹²⁰

V knize „Továrny na představy“, kterou vydala síť společnosti Trans Europe Halles, k jehož aktivním členům ufaFabrik patří, se autor této knihy Fazette Bordage soustředí na podobná kulturní centra a snaží se prezentovat jejich cíle, plány a způsoby fungování. Bordage se domnívá, že ufaFabrik je jedním z nejzajímavějších projektů v rámci komplexního rozvoje dané lokality a rozvoje experimentální alternativní kultury.¹²¹

V článku „UfaFabrik a síla promyšlených komunit“ vyjadřuje jeho autor Steffen Alex svůj postoj vůči ufaFabrik, kterou vnímá jako komunitu, která narozdíl od podobných konceptů a skupin skutečně funguje. Podle Steffena ufaFabrik představila svými projekty týkající se kultury, ekologie a přístupu k životnímu prostředí dominantní společnosti nové koncepty a přístupy, které jsou dnes společností přejímány a využívány. Alex Steffen pokládá za hlavní přínos ufaFabrik její vliv na okolní prostředí.¹²²

V roce 2004 byla ufaFabrik vybrána organizací UN a v rámci programu „Habitat“ byla vyhlášena jako jedna ze čtyřiceti nejlepších realizovaných projektů tohoto druhu na celém světě.¹²³

---

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ UfaFabrik (online). About the ufaFabrik, Berlin: Culture, Sustainable Development and Community. Cit. 4.3. 2007. Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=44>.

¹²¹ Artfactories (online). UfaFabrik Berlin. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: http://www.artfactories.net/article.php3?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

¹²² Steffen, A. (online). UfaFabrik and the power of intentional communities. Cit. 2.3.2007.

Dostupné na: <http://www.worldchanging.com/archives>.

¹²³ ID 22 (online). Visits – tours – workshops – seminars. Cit.4.3.2007.

Dostupné na: <http://www.id22.de/index.php?id=13,0,0,1,0,0>.

Sigfrid Neimer je přesvědčena, že se skupině podařilo splnit a naplnit původní představy:

„Myslím si, že o tom vypovídá i to, že tu stále ještě jsme a že se tu stále něco děje, vytváří a realizuje. To, že je toto místo stále živé a že se stále mění. To považuji za úspěch.“¹²⁴

Stejně tak Juppy, který řekl, že si myslí, že se v ufaFabrik podařilo vybudovat to, o čem se snilo na počátku. UfaFabrik charakterizoval jako „*město ve městě*“, které má stejné problémy jako normální město, společnost či velká rodina. Podle Juppyho pomáhá životní styl osob v ufaFabrik čili způsob, jakým v ní lidé dohromady žijí a podporují se ve své práci k rychlejšímu vývoji člověka. Člověk začíná „*více chápat životní souvislosti a pozná jaké to je žít a pracovat společně s jinými lidmi, se kterými sdílí podobné postoje k životu*“.¹²⁵ Postoj ufaFabrik ke kultuře popsal Juppy takto:

„Pojem kultura jak ho zde v ufaFabrik chápeme neznamena pouze krásné umění, hraní divadly a hudby a pořádání a organizaci kulturních akcí, ale jedná se o kvalitu života obecně. Tedy o to, chovat se ohleduplně k sobě i k ostatním lidem, starat se nejen o sebe, ale i o ostatní a snažit se zlepšovat kulturní a sociální prostředí, ve kterém žijeme.“¹²⁶

Juppy se rozhovořil o roce 1968, roku studentských nepokojů, kterých se účastnil i on sám. On i ostatní lidé v této době toužili po tom nějakým způsobem dosavadní společnost změnit a zlepšit. Podle Juppyho se tento sen podařilo do jisté míry uskutečnit právě ufaFabrik. Od svých počátků se skupina snažila nejen věci kritizovat a odsuzovat, ale také něco měnit a něco vytvářet. Nakonec Juppy ještě dodal:

„Chtěl bych a přeji si, aby mladí lidé použili svou energii a sílu k vytváření pozitivního umění. Snažíme se jim tu k tomu dopomoci a věřím, že se nám to zde společně daří.“¹²⁷

2.14. Současní obyvatelé a členové ufaFabrik

UfaFabrik má dnes 30 místních obyvatel, kteří uvnitř centra žijí a pracují. K těmto obyvatelům například patří společnost umělců Terra Brasilis a ufaCirkus. Dále k ufaFabrik patří až 200 spolupracovníků, kteří v centru pomáhají s organizací veškerých akcí, které ufaFabrik zajišťuje, pořádá a spoluorganizuje.

---

¹²⁴ Sigfrid Neimer, zakladatelka ufaFabrik (49, Německo, organizátorka a produkční kulturních akcí). Rozhovor proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra.

¹²⁵ Juppy, zakladatel a duchovní otec ufaFabrik (52, Německo, žonglér a komediant). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v kavárně Ole.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

Díky svému pozorování všedního denního dění si myslím, že i přes rozlehlost celého areálu a rozdílné povinnosti obyvatel ufaFabrik, se všichni poměrně často setkávají a řeší spolu běžné záležitosti. Určitou blízkost a nutnost vytváření osobních kontaktů a vazeb s sebou nese i skutečnost, že všichni obyvatelé ufaFabrik žijí v jednom společném domě, ve kterém má každý jednotlivec k dispozici svůj vlastní byt.

2.14.1. Rozhovory s několika obyvateli a členy ufaFabrik

Během vedených rozhovorů jsem mohla pozorovat, že všichni dotazovaní respondenti mluvili o své práci a o svém zaměření a činnosti velmi živě a s nadšením. Všichni tři respondenti byli velmi vstřícní a ochotní.

Tuan Le žije a pracuje v ufaFabrik šest let a vystupuje zde jako žonglér. Do ufaFabrik přišel proto, že se chtěl stát součástí zdejších projektů. Začal vystupovat s vlastní show a měl i společná vystoupení s Juppym. Později založil ufaCirkus a posléze stál u vzniku cirkusové školy. Své pocity týkající se ufaFabrik popsal těmito slovy:

„Myslím, že tu lidé žijí spíše jako jedna velká rodina, ve které se děje vše to, co se odehrává v klasické rodině. Také si myslím, že i když se tu čas od času objeví neshody a nedorozumění, snaží se tu lidé tyto věci řešit spíše v klidu. Možná je to tím, že tu prostě všichni máme k sobě velmi blízko a že jsme spolu v neustálém kontaktu a tak se tu pro sebe snažíme vytvářet příjemné prostředí pro každodenní život a práci.“¹²⁸

Tuan Le našel v ufaFabrik dostatečný prostor, kde může trénovat vzhledem k tomu, že získání takového prostoru společně s příležitostí dělat to, po čem toužil pro něj bylo v Berlíně poměrně těžké. V ufaFabrik Tuan Le našel místo k životu i k práci. Díky ufaFabrik dostal také možnost své umění předávat nové generaci. O každodenním životě v ufaFabrik řekl:

„Vy sami si organizujete svůj čas, svou práci. Na vás také záleží, jestli se někam posunete nebo ne. Samozřejmě, že tu člověk není na dovolené, je nutné tady také přispívat k tomu všemu, co zde bylo založeno a vytvořeno a já se snažím přispívat svým uměním.“¹²⁹

Werner Wirthaller žije v ufaFabrik deset let a jeho činností je práce organizátora a školitele ekologického centra. Do ufaFabrik přišel proto, že se snažil nalézt místo, kde by se mohl zabývat ekologií, věnovat se různým ekologickým projektům a také realizovat své vlastní ekologické nápady a inovace.

---

¹²⁸ Tuan Le, člen ufaFabrik (28, Vietnam, žonglér). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 ve varieté sálu.

¹²⁹ Tamtéž.

O svém postoji k ufaFabrik, životnímu prostředí a své práci řekl:

„ ... hned na počátku se mi líbily základní myšlenky a směřování ufaFabrik, velmi rychle jsem se s nimi ztotožnil stejně jako s místním životním stylem. ... ekologie pro nás v ufaFabrik znamená žít v souladu s přírodou a neškodit životnímu prostředí.“

„Já sám mám pocit, že dělám práci, která dává smysl. Snažím se tu připravovat a vzdělávat mladé lidi a děti, aby se starali o to, kde žijí a aby se chovali k životnímu prostředí obecně ohleduplně. Chtěl bych zde vytvořit a zrealizovat ještě další ekologické projekty, ale to vše záleží na finančních prostředcích.“¹³⁰

Petra pracuje v ufaFabrik pět let a její činností je práce na zvířecí farmě pro děti. Petra začala nejprve do ufaFabrik jen občasně docházet, ale po několika měsících se rozhodla začít v ufaFabrik i žít a pracovat na plný úvazek.

Své přání i postoje vůči zvířecí farmě ufaFabrik vyjádřila takto:

„Přála bych si, aby jsme měli o něco větší výběh a více prostoru, abychom si mohli pořídít další poníky a koně. Líbí se mi myšlenka ufaFabrik mít v hlavním městě a víceméně kousek od jeho centra zvířecí farmu a dát tak lidem možnost se podívat na živá zvířata opravdu zblízka.“¹³¹

V době mého výzkumu zkoušel ve velkém divadelním sále amatérský divadelní soubor **Samenspender**, který je tvořen třemi ženami původem z Německa. Tyto ženy se mi ochotně vyjádřily k prostoru ufaFabrik takto:

„Myslíme si, že celý tento prostor má svého ducha. Rádi a poměrně často zdejší divadelní sál využíváme na zkoušky našich představení a občas tu také i veřejně vystupujeme. V minulém roce jsme tu například nazkoušeli náš silvestrovský program se kterým jsme tu také před půlnocí vystoupili. V Berlíně je poměrně málo možností dělat něco podobného, zkoušet v kvalitním divadle s opravdu vydařenou akustikou. Cítíme se zde dobře a dobře se nám tu pracuje. UfaFabrik nás do jisté míry inspiruje jako celek.“¹³²

---

¹³⁰ Werner Wirthaller, člen ufaFabrik (32, Německo, ekologický pracovník). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007. v prostorách ekologického centra.

¹³¹ Petra, členka ufaFabrik (25, Rakousko, chovatelství a ošetrovatelství zvířat). Rozhovor byl proveden 25.3. 2007 v prostorách zvířecí farmy.

¹³² Členové souboru Samenspender. O členech divadelního spolku Samenspender nemám charakterizující osobní údaje. Rozhovor byl proveden 25.2. 2007 v divadelním sále.

3. TACHELES

3.1. Počátky založení a vzniku Tacheles

Tacheles se nachází v bývalé východní části města Berlín, v oblasti Mitte. Na konci roku 1989 po pádu Berlínské zdi, byla skupinkou mladých umělců pocházejících z bývalého východního a západního bloku objevena a obydlena opuštěná a zdevastovaná budova ležící poblíž Nové synagogy na ulici Oranienburgerstrasse. Tato skupina si jako základní cíle stanovila vytvářet množství různorodých kulturních aktivit, stát se centrem rozvoje a realizace rozmanitých způsobů myšlení a uměleckých nápadů a stát se místem, kde se bude dařit sloučit alternativní umění a všední život.¹³³

K prvním vystavovatelům v Tacheles například patřil Mark Divo, sochaři ze společnosti Mutoid Waste, hudebníci skupiny Spiral Tribe, divadelní skupina DNNT, performer Lennie Lee, tanečnice a choreografka Sasha Waltz a mnoho dalších.¹³⁴

V roce 1992 byla vydána fotografická sbírka „Tacheles - každodenní život v chaosu“, která jako první poskytla fotografie a základní informace o založení a existenci Tacheles. Podle této knihy se jako první do budovy nastěhovali umělci z východní části města a posléze se k nim přidali umělci ze západní části a další. Umělci myšlenku své kulturní nezávislé existence začali prakticky vyjadřovat už svými malbami u vchodu do budovy a symboly. Tito mladí umělci začali umělecky zpracovávat autentické materiály, které v budově zůstaly ještě z válečné doby - šlo především o ocel a šrot. Pro tyto umělce bylo důležité hlavně jejich umění, zatímco komerční úspěch byl pro ně spíše sekundární záležitostí. Význam měla sama touha umělecky tvořit a s tím související veřejné vystavování jejich výtvorů.¹³⁵

Podle slov **Bettiny Hertrampf**, jedné ze zakladatelek, bylo Tacheles založeno poměrně neplánovaně. Tacheles bylo založeno skupinkou výtvarníků a jiných umělců, kteří se krátce po pádu Berlínské zdi jednoho dne nastěhovali do budovy na Oranienburgerstrasse. Tato budova byla ve velmi špatném technickém stavu, ale stejně jako mnoho dalších budov ve východní části Berlína byla prázdná a nevyužitá.¹³⁶

---

¹³³ Schmelzer, P. (online). Tacheles: Creative autonomy, Berlin-style. Eyeteeth: Journal of incisive ideas. Cit. 14.10. 2006. Dostupné na: <http://www.eyeteeth.blogspot.com/2005/09/tacheles-creative-autonomy-berlin.html>.

¹³⁴ Sashawaltz&guests. (online). Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.sashawaltz.de/a02.php?w=&ID=1&lang=en>.

¹³⁵ Bushtrash. (online). Tacheles Berlin: From the department store to the art gallery. Friedrichstrassen passages – AEG house of the technology – Art gallery Tacheles. Cit. 14.10.2006. Dostupné na: <http://translate.google.com/translate?hl=en&sl=de&u=http://www.bushtrash.com/bilder/tacheles/tacheles.htm&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&prev=/search%3Fq%3DTacheles:%2BAlltag%2Bim%2BChaos%26hl%3Den%26sa%3DX>.

¹³⁶ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

Martin Reiter, druhý ze zakladatelů, považuje Tacheles už od svého vzniku na konci roku 1989 za mezinárodní kulturní centrum, jehož smyslem bylo sdružovat umělce, kteří chtěli dělat podle Martina Reitera alternativního umění. Toto umění charakterizoval jako umění, které se do jisté míry liší od umění dominantní kultury.¹³⁷

3.2. Následující vývoj Tacheles

Skupina Tacheles se rozšiřovala nejen početně, ale rozšiřoval se i počet a rozmanitost jejích uměleckých aktivit. Vnitřní prostory budovy Tacheles byly přestavěny na rozmanité umělecké prostory a rozdělené na studia, ateliéry, výstavní a exhibiční prostory. V Tacheles začalo postupně vystupovat mnoho mezinárodních umělců, kteří vystavovali své obrazy, sochy, plastiky a instalace. Mimo to byl program postupně rozšířen o uvádění různorodých inscenací, uměleckých a divadelních vystoupení, workshopů a básnických či jiných specifických programů.¹³⁸

Pro Tacheles byl významný rok 1993, kdy bylo Tacheles uznáno jako multikulturní seskupení umělců a byl mu přislíben finanční grant. Tacheles se stalo v letech 1993-1996 symbolem určité formy alternativní kultury jdoucí zcela mimo oficiální rámec Berlína.¹³⁹

Tacheles se začalo angažovat také v tématech ovlivňující celou společnost a vytvářet si svůj postoj vůči aktuálním společenským problémům, převážně politickým tématům. Tacheles označilo samo sebe za iniciátora politických diskuzí a začalo v něm docházet k pravidelným schůzkám a akcím týkající se rozvoje města Berlín. Tacheles se mimo to soustředilo i na další sociální a politické témata, zahrnující nejen Berlín a Německo, ale i mezinárodní scénu. Tacheles se postupně stalo místem, kde dochází k vzájemné výměně pohledů na mezinárodní kulturu, čehož se účastní i zástupci ministerstva zahraničí a Goethe institutu se kterým Tacheles spolupracuje. V posledních letech byly organizovány výměnné kulturní programy se zemí Chile, Itálie, Ruska, Libanonu a Rakouska.¹⁴⁰

3.3. Původ názvu Tacheles

Oblast Mitte byla v minulosti židovskou čtvrtí s čímž souvisí i název Tacheles. Slovo Tacheles pochází z jazyka Jidiš a v překladu znamená „jasně se vyjádřit, projevit se, vysvětlit či říci svůj názor“. V Hebrejském jazyce Tacheles znamená „jít si za svým cílem, uskutečnit svůj sen nebo dostat se do jádra určitého problému“. Skupina svůj název Tacheles překládá také jako „odhalení, objevení či odkrytí“ a „dovést do konce“.¹⁴¹

---

¹³⁷ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹³⁸ Schmelzer, P. (online). Tacheles: Creative autonomy, Berlin-style. Eyeteeth: Journal of incisive ideas.

Cit. 14.10. 2006. Dostupné na: <http://www.eyeteeth.blogspot.com/2005/09/tacheles-creative-autonomy-berlin.html>.

¹³⁹ Grésillon, B. (online). Tacheles, history of a Berliner "squat", 2005. Cit. 18.1. 2006.

Dostupné na: http://216.239.39.104/translate_c?hl=en&sl=fr&u=http://multitudes.samizda.net/article.

¹⁴⁰ Kradel, K. (online). Tacheles, 2005. Artist-at-large. Cit. 14.10.2006.

Dostupné na: <http://www.artist-at-large.com/berlin/berlin2.htm>.

¹⁴¹ Arthouse Tacheles (online). History. Cit. 26.10. 2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

Tento název odkazuje nejen k minulosti čtvrti ve které se budova Tacheles nachází, ale snaží se i vyjádřit pocity a pohnutky zakládající skupiny.¹⁴²

Martin Reiter v rozhovoru potvrdil, že název Tacheles byl vybrán jednak z důvodů židovské minulosti dané čtvrti a dále vzhledem ke smyslu tohoto slova. Uvedl, že název byl přijat jako označení, které se zdálo být vhodné pro autonomní uměleckou společnost vytvářející umění, které se nebude skrývat, ale naopak bude pro kohokoli volně přístupné.¹⁴³

Název Tacheles byl použit již v době existence NDR punkovou kapelou Tacheles. Tato kapela chtěla, aby dvojsmyslná metafora v jejím názvu „nemilosrdně a zcela otevřeně“ vyjadřovala její postoje a pocity. Do určité míry tímto chtěla tato kapela bojovat proti tehdejší politice NDR.¹⁴⁴

Tom de Toys, básník a žurnalista, který v Tacheles působil do roku 2000, vysvětluje název Tacheles po jednotlivých písmenkách, tedy jako T.A.C.H.E.L.E.S., kterým dává následující význam: T jako vůli nebo transparentnost; A jako netečnost nebo apetit; C jako chaos nebo charakter; H jako happening; E jako růst nebo exhibice; L jako legálnost; E jako egocentrismus nebo expanze či S jako suvenýr nebo převrat.¹⁴⁵

3.4. Prostory a umístění Tacheles

Samotná budova ve které Tacheles sídlí byla postavena v letech 1907 - 1910. V té době sloužila jako vstup do exkluzivního obchodního centra Friedrichstadtpassage. Obchodní centrum Friedrichstadtpassage bylo v té době druhým největším obchodním centrem svého druhu v Berlíně.¹⁴⁶

Toto obchodní centrum během krátké doby zkrachovalo a v roce 1928 se budova s novým majitelem, firmou AEG, stala prostorem, kde tato společnost prezentovala své zboží a produkty. V době druhé světové války byla budova užívána nacistickou organizací NSDAP, která měla v budově své administrativní a organizační oddělení. V pátém poschodí nacisté v roce 1943 zadržovali francouzské vězně. V letech 1943 - 1945 byla budova těžce poškozena válečnými bombovými útoky. Po roce 1948 budova pomalu postupně chátrala, protože parlament východní části Berlína neměl na její opravu finanční prostředky.

---

¹⁴² Arthouse Tacheles (online). History. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁴³ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁴⁴ Reither, M. (online) Vom Passagen-Kaufhaus zum Kunsthaus Tacheles. Cit.4.3.2007.

Dostupné na: <http://www.goethe.de/ins/cn/lp/prj/idas/the/int/de205931.htm>.

¹⁴⁵ Lassig, Von L. (online) Tacheles reden, 2003. Cit. 17.4. 2007.

Dostupné na: <http://www.kultura-extra.de/extra/feull/tacheles.php>.

¹⁴⁶ Answers (online). Kunsthaus Tacheles. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.answers.com/topic/kunsthaus-tacheles>.

Budova od té doby sloužila k různým účelům; fungovaly v ní různé obchody, cestovní kancelář, filmová společnost provozující programové kino Camera, ale i skladiště pro stavební materiál.¹⁴⁷ V roce 1958 bylo kino Camera uzavřeno a jeho produkce zastavena vzhledem ke zhoršujícímu se stavu chátrající stavby.¹⁴⁸ V roce 1977 byla téměř polovina budovy stržena na podkladě rozhodnutí vlády NDR s důvodem vytvořit více prostoru pro rozšíření silnice, ale podle Heike Stuckerta také proto, aby tento čin demonstroval sílu politické moci odsuzující historii tohoto domu.¹⁴⁹

Bettina Hertrampf dodala, že jedním z hlavních důvodů, proč se umělci nastěhovali právě do této budovy byla nejen skutečnost, že byla prázdná a nevyužitá, ale také to, že byla situována přímo v jedné z centrálních částí města, což bylo pro umělce velmi podstatné.¹⁵⁰

Na podkladě mého pozorování se domnívám, že budova Tacheles je umístěna na strategicky velmi zajímavém místě. Budova je dobře viditelná především při příchodu směrem z centra z ulice Spendauer Strasse, která se napojuje na Oranienburgerstrasse. Budova Tacheles se svým vzezřením ruiny zcela odlišuje od ostatních budov. Velmi kontrastuje s restauracemi a bary, které lemují především protější stranu ulice a které jsou vzhledem ke svému designu, vybavení a cenám určeny převážně pro vyšší společenskou vrstvu. Tento zajímavý kontrast velmi rušné ulice, luxusních restaurací, impozantní stavby Nové židovské synagogy a zdevastované budovy Tacheles činí z Oranienburgerstrasse jedinečnou a výjimečnou oblast. Tacheles i přes svůj vzhled „ruiny“, či právě díky tomu, přitahuje pozornost procházejících turistů v mnohem větším měřítku než ostatní zajímavé stavby na této ulici.

3.5. Počáteční vnitřní problémy a neshody

Skupina Tacheles se jevila jako jakýsi mikrokosmos uvnitř celé společnosti. Komunikace uvnitř skupiny byla na samém počátku nesmírně obtížná. Tato situace byla nejspíše způsobena tím, že v průběhu padesáti let, kdy byl Berlín a Německo rozděleno na východní a západní část, se rozvíjely a vznikaly v obou sektorech nejen rozdílné společenské formy, architektura a umění, ale i rozdílné způsoby vedení hovoru a komunikace. Ačkoliv lidé mluvili stejným jazykem vyvolávaly v nich stejná slova rozdílné emoce. Toto vedlo ve skupině k častým nedorozuměním. Z tohoto důvodu se brzy mnoho umělců, kteří jako první začali společně v Tacheles pracovat, vydalo samostatnou cestou. Určitou základnou se pro umělce stala jejich budova.¹⁵¹

¹⁴⁷ Arthouse Tacheles (online). History. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁴⁸ Answers (online). Kunsthaus Tacheles. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.answers.com/topic/kunsthaus-tacheles>.

¹⁴⁹ Stuckert, H. To Speak Clearly. Časopis Drama Review 36, No. 1, 1992, s.169.

¹⁵⁰ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁵¹ Bushtrash (online). Tacheles Berlin: From the department store to the art gallery. Friedrichstrassen passages – AEG house of the technology – Art gallery Tacheles. Cit. 14.10.2006. Dostupné na: <http://translate.google.com/translate?hl=en&sl=de&u=http://www.bushtrash.com/bilder/tacheles/tacheles.htm&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&prev=/search%3Fq%3DTacheles:%2BAlltag%2Bim%2BChaos%26hl%3Den%26sa%3DX>.

3.6. Reakce a postoje města vůči Tacheles

V osmdesátých letech město Berlín rozhodlo, že budova bude v dubnu v roce 1990 demolována. Ještě ale před plánovanou demolicí na konci roku 1989 došlo k založení Tacheles. Vzhledem k blížící se plánované demolici budovy začali v roce 1990 umělci Tacheles vyjednávat s magistrátem města Berlín a následně bojovat proti vládě, která jim hrozila, že pokud budovu neopustí budou soudně vystěhováni. Na podnět umělců byl proveden nový stavební posudek a znalecká zpráva, která měla zjistit konstrukční integritu budovy. Tato znalecká správa ukázala, že budova byla v překvapivě dobrém stavu.¹⁵² Vyjednávání nakonec skončila tak, že budova byla těsně před svou demolicí vyhlášena za historickou architektonickou národní památku, především vzhledem ke své speciální a jedinečné ocelové konstrukci.¹⁵³ Tento stav byl oficiálně potvrzen po dalším znaleckém posudku, v pořadí druhém, který byl proveden v únoru roku 1992.¹⁵⁴

K situaci v roce 1990 Bettina Hertrampf upozorňuje i na skutečnost způsobu vzniku Tacheles:

„Asi jako každé podobné místo, které vzniklo squatterským způsobem se i Tacheles hned od počátku potýkalo s problémy především ze strany města.“¹⁵⁵

K tomu Martin Reiter dodal:

„V roce 1990 byla budova už na demolici dokonce připravena tak, že do ní byly udělány díry, kde měl být umístěn dynamit. My jsme dokonce budovu bránili i vlastními těly, abychom zabránili její destrukci.“¹⁵⁶

Martin Reiter charakterizoval danou dobu po pádu Berlínské zdi jako dobu chaosu. Uvedl, že mnoho obyvatel bývalého východního bloku se stěhovalo do západní části města a elektrárny nevěděli, kam až sahají jejich rozvodné sítě a jakým způsobem v tak krátké době posloužit tolika novým obyvatelům. Díky tomuto zmatku byla po celé čtyři roky dodávána elektřina i voda do Tacheles zdarma.¹⁵⁷

---

¹⁵² Answers (online). Kunsthaus Tacheles. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.answers.com/topic/kunsthaus-tacheles>.

¹⁵³ Kradel, K. (online). Tacheles, 2005. Artist-at-large. Cit. 14.10.2006.

Dostupné na: <http://www.artist-at-large.com/berlin/berlin2.htm>.

¹⁵⁴ Answers (online). Kunsthaus Tacheles. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.answers.com/topic/kunsthaus-tacheles>.

¹⁵⁵ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁵⁶ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁵⁷ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

Budoucnost Tacheles ale byla znovu ohrožena v roce 1996, kdy se začalo jednat o prodeji budovy vzhledem k atraktivnosti její polohy a možné výši profitu z takového obchodu.¹⁵⁸

K této situaci Bettina Hertrampf řekla, že Tacheles vstoupilo v roce 1997 s městem do právního sporu ve kterém se odvolalo a žádalo ochranu před exekucí, protože finanční úřad chtěl budovu vystěhovat a pozemek prodat.¹⁵⁹ Nakonec bylo od tohoto záměru upuštěno a o dva roky později v roce 1998 uzavřeli umělci z Tacheles smlouvu se společností Fundus, která je majitelem většiny pozemků v ulici Oraniensburgerstrasse a domluvila se s ní na symbolické nájemní částce.¹⁶⁰ Společnost Fundus v letech 2000 - 2002 provedla v Tacheles nové stavební úpravy týkající se vnější zahrady, výstavních sálů, galerie, zateplení budovy a výstavby střešní zahrady.¹⁶¹

Tacheles a její umělci jsou společností Fundus smluvně zavázáni do konce roku 2008 a jako kulturní centrum jsou zbavení do této doby povinnosti platit nájemné. Poté ale začnou jednotlivé strany opět jednat o tom, co bude dál.¹⁶²

Podle slov Martina Reitera se Tacheles podařilo v průběhu několika let vytvořit si s městem poměrně dobré vztahy. Sám je přesvědčen, že si město uvědomilo, že Tacheles jako mezinárodní kulturní centrum se v dané oblasti již usadilo a vybudovalo si nejen v Německu, ale i v Evropě určité jméno a pověst, s čímž souvisí i zvýšení turistického ruchu v dané lokalitě.¹⁶³

3.7. Financování Tacheles

Tacheles je dnes vedeno jako neziskový prostor a městu nemusí platit žádné poplatky. Jeho budova patří k historickým pamětihodnostem Berlína a je tudíž chráněna. Tacheles získalo od města nejen uznání své existence, ale i podporu ve formě finanční dotace. Dnes získává Tacheles finance jen skrze provozování komerčních projektů čili provozováním vlastního kina, pořádáním divadelních, tanečních či jiných představení. Velkou finanční podporou je také provozování vlastních barů, obzvláště café-baru Zapa.¹⁶⁴

Bettina Hertrampf upozornila, že Tacheles platí společnosti Fundus pouze symbolický nájem. Městu nemusí platit žádné poplatky a v minulosti jím bylo i finančně podporováno. Umělci, kteří v Tacheles tvoří nemusí platit žádný nájem, pouze režijní náklady.¹⁶⁵

---

¹⁵⁸ Reither, M. Vom Passagen-Kaufhaus zum Kunsthaus Tacheles. Cit.4.3.2007.

Dostupné na: <http://www.goethe.de/ins/cn/lp/prj/idas/the/int/de205931.htm>.

¹⁵⁹ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁶⁰ Reither, M. Vom Passagen-Kaufhaus zum Kunsthaus Tacheles. Cit.4.3.2007.

Dostupné na: <http://www.goethe.de/ins/cn/lp/prj/idas/the/int/de205931.htm>.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tacheles (online). Archiv, E-cataloge, Washington post artikle, 2004. Cit. 26.10.2006.

Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁶³ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁶⁴ Arthouse Tacheles (online). History. Cit. 26.10.2006. Dostupné na:<http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁶⁵ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

Podle slov Martina Reitera získávají umělci tím, že nemusí platit za pronájem svých ateliérů velmi příjemné životní podmínky a větší svobodu potřebnou k jejich osobnímu uměleckému rozvoji.¹⁶⁶

3.8. Projekty Tacheles

Heike Stuckert ve svém článku „Tacheles: jasně se vyjádřit“ označuje celou budovu Tacheles za umělecké dílo. Tato označení ale podle Stuckerta nepatří jen samotnému domu a jeho specifickému vzhledu, ale i celkově místu jako prostoru, kde mohou společně vedle sebe pracovat malíři, performeři a hudebníci. Všichni tito umělci využívají výhod volnosti uměleckého experimentu a tvorby za použití minimálních finančních životních nákladů. Heike Stuckert Tacheles označuje za účelovou ruinu, jejíž součástí jsou nejen rozmanité instalace, plastiky, skulptury a obrazy, ale patří k ní i procházející turisté a novináři.¹⁶⁷

Tacheles, označované za „Mekku alternativního Berlína“, je od konce roku 1989 až do dnešního dne stále aktivní především ve své umělecké činnosti a v aktivitě, kterou se snaží reagovat na současné problémy a témata dnešní společnosti. Tacheles dnes může být považováno i za určitý vzor týkající se způsobu života a životního stylu, ale o tom a jeho přínosu se stále diskutuje. Podle profesora Ulricha, ředitele muzea v Hanoveru, by „Tacheles v případě, že by zmizelo ze scény zanechalo po sobě rozsáhlou díru a konec tohoto uměleckého centra by znamenal velkou ztrátu pro křehkou strukturu současné Berlínské umělecké scény“. Tacheles podle profesora Ulricha představuje „součást Berlína prezentující kreativní a experimentální umění“.¹⁶⁸

Své postoje vůči sociálním a politickým tématům se snaží Tacheles manifestovat za pomoci svého expresivního umění a různých uměleckých forem, ať už jde o různorodé instalace, performance či básnictví a malířství. Za celou dobu své existence si vytvořilo stálou pozici a uznání i na poli mezinárodního umění.

Tacheles se mimo jiné stalo také inspirací pro filmové produkce, například pro režiséra Wolfganga Beckera a jeho film *Good Bye Lenin!*¹⁶⁹ Umělecké výstavy a exhibice zahrnují širokou škálu tradičních a současných témat a konceptuálně prezentují urbanistické, kulturní a politické umístění Tacheles.¹⁷⁰

---

¹⁶⁶ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁶⁷ Stuckert, H., *To Speak Clearly*, Časopis Drama Review 36, No. 1, 1991, s.169.

¹⁶⁸ Reither, M. (online). *Vom Passagen-Kaufhaus zum Kunsthaus Tacheles*. Cit.4.3.2007.

Dostupné na: <http://www.goethe.de/ins/cn/lp/prj/idas/the/int/de205931.htm>.

¹⁶⁹ Schmelzer, P. (online). *Tacheles: Creative autonomy, Berlin-style*. Eyeteeth: Journal of incisive ideas. Cit. 14.10.2006.

Dostupné na: <http://www.eyeteeth.blogspot.com/2005/09/tacheles-creative-autonomy-berlin.html>.

¹⁷⁰ *Alternative theater* (online). *Interative archive: Tacheles*. Cit. 14.1. 2006.

Dostupné na: http://www.alternativetheater.com/cgi-bin/int_archive/entry_index.cgi?ARC_ID=00185.

Tacheles spolupracuje s Goethe institutem s jehož pomocí spoluorganizuje projekty týkající se kulturní výměny a výměnných programů. Jedním z jejich společných zrealizovaných projektů kulturní výměny bylo například zprostředkování kulturní výměny a dialogu mezi umělci z Německa a umělci z arabského světa. Přesněji šlo o kulturní výměnu „BI-ROUT“, která proběhla v květnu roku 2002 mezi umělci z Beirutu, kteří přišli pracovat a vystavovat své umění do Tacheles a mezi deseti umělci z Německa, kteří odjeli své umění prezentovat do Beirutu. Tento projekt se snažil o to přiblížit jiné kultuře své umění a umělecké tendence a myšlenky.¹⁷¹

Prostory Tacheles

Budova Tacheles se od okolí odlišuje už od samotného vstupu nejen svým vzhledem ruiny, ale i výtvarným pojetím celého vnějšího i vnitřního prostoru, který je zdoben barevnými a všudypřítomnými grafity. Budova se skládá z několika uměleckých prostor. Za vstupním vchodem se nachází zahrada, která slouží jako galerie prezentující měnící se instalace a objekty. Ve vyšších patrech jsou umělecká studia, ateliéry, výstavní sály a divadelní prostor. Dále je uvnitř Tacheles kino a prostor, kde je umístěn projektor, který každý večer promítá video-art na sousední budovu.

Tacheles disponuje dvěma velkými sály, „Zlatým sálem“ a „Novou galerií“. Zlatý sál je divadelním prostorem existujícím již od doby, kdy byl dům využíván jako sklad pro obchodní dům Friedrichstadtassage. Později v tomto sále fungovalo programové kino „Camera“. Celý sál je víceméně multifunční vzhledem ke svému pódiu a scéně, která je flexibilně ukotvena, díky čemuž je možné v sále vytvářet proměnlivou atmosféru. Tento sál je převážně využíván pro větší akce. Nová galerie prošla masivní rekonstrukcí v letech 2000 - 2002. Tento prostor má plochu přes 400 metrů čtverečních a je spojen s nově vybudovaným schodištěm. V horní části galerie je balkón, který poskytuje sálu více světla a činí tak galerii vhodným místem pro výstavy. Dalším výstavním prostorem je „Modrý salón“, který se nachází v pátém patře. Toto místo bylo využíváno jako laboratoř a studio dokud v sále nebyla během rekonstrukce vybudována rozdělující stěna. Dnes tento prostor slouží jako výstavní prostor či prostor na malé divadelní produkce či vystoupení.¹⁷²

V budově jsou umístěny dva vnitřní a dva vnější bary. Jeden z vnějších barů „Offenbar“ je umístěn v nejvyšším patře. V překladu „otevřený bar“ odkazuje ke skutečnosti chybějících výplní oken, které byly zničeny bombardováním za druhé světové války a dosud nebyly opraveny a zaskleny. V přízemí je umístěno Café Zapa, které má ve svém programu nejen provozování kavárny, ale současně nabízí a organizuje kulturní akce a koncerty. Během dne funguje Café Zapa jako alternativní kavárna s interiérem tvořeným „brakovým uměním“ a večer se mění na taneční nebo divadelní prostor.¹⁷³

---

¹⁷¹ Arthouse Tacheles (online). Space. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁷² Arthouse Tacheles (online). Space. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

¹⁷³ Igougo (online). Tacheles reviews. Cit. 4.3.2007. Dostupné na: <http://www.igougo.com/travelcontent/journalEntryActivity.aspx?Mode=2&ReviewID=1147313&EntryID=14724>.

Bettina Hertrampf charakterizovala Tacheles jako „dům umění“, kde se mimo jiné nachází i různé dílny, jako například dílna pro sítotisk, dílna pro práci s kovem či dílna pro práci se dřevem. Umělci se věnují různým odvětvím počínaje malířstvím až po práci s počítači či kovy. Bettina Hertrampf poznamenala, že důležitou součástí Tacheles je veliký dvůr, na kterém se pod širým nebem nachází malá scéna, kde se konají koncerty, umělecké dílny a workshopy.¹⁷⁴

Během svého pozorování jsem mohla zaznamenat, že celá budova Tacheles je ve velmi špatném stavu. Z vnitřní strany chybí původní balkóny a některá okna. Zatímco vnitřní prostory byly pro potřeby umělců přebudovány a přestavěny, vnější vzhled budovy zůstal od konce druhé světové války a od jeho poničení bombardováním stejný. Vstup do Tacheles je ohraničen napůl zbořenou vstupní bránou uvnitř které je možné stále vidět sochy a plastiky pocházející z doby vzniku budovy. Bránou se vstupuje do zahrady, která je zajímavým skanzenem symbolů a instalací odkazující například i ke komunistické minulosti. Během mých několika návštěv jsem vyzorovala, že instalace a umělecké konstrukce na zahradě jsou často pozměňovány stejně tak, jako je střídán výtvarný design na vnější stěně budovy. Zahrada je velmi rozlehlá a po většinu dne se na ní pohybují místní mladí lidé a návštěvníci café-baru Zapa. Do vnitřních prostor Tacheles se vstupuje z hlavní ulice Oranienburgerstrasse poměrně nenápadnými dveřmi a po točitém schodišti podél ostře barevných stěn. Všudypřítomnou součástí celého objektu jsou grafity. Schodiště vede až do pátého patra a v každém patře je možné vejít do prostor, které jsou tvořeny výstavními sály, bary a uměleckými ateliéry.

3.9. Návštěvníci Tacheles

Prostor Tacheles je otevřený od průchodu do zahrady až po galerie, sály a ateliéry umístěné v horních patrech. Každý návštěvník Tacheles si může projít jakýkoliv výstavní prostor, zastavit se v hlavním sále a prohlížet si zbytky výzdoby na jeho stěnách, posadit se do křesla v „offenbaru“ a shlížet na střechy bývalého východního Berlína či si pohovořit přímo s umělci, kteří ve svých ateliérech prodávají svá hotová díla či pracují na dílech nových.¹²⁷

Tacheles má vysokou turistickou návštěvnost k čemuž dopomáhá i skutečnost, že je zařazen do žebříčku nejzajímavějších míst Berlína v téměř všech turistických příručkách a průvodcích.¹⁷⁵

O návštěvnících Tacheles hovořil i Martin Reiter, který uvedl, že častěji k nim patří turisté, kteří si o Tacheles přečetli v turistických průvodcích. K nejčastějším návštěvníkům podle něj patří turisté z Japonska, ale také z Francie a z Dánska.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹²⁷ Kradel, K. (online). Tacheles, 2005. Artist-at-large. Cit. 14.10.2006.

Dostupné na: <http://www.artist-at-large.com/berlin/berlin2.htm>.

¹⁷⁵ Berlin tourist information (online). Tacheles: Art and ruins. Cit. 20.2.2007.

Dostupné na: <http://www.berlin-tourist-information.de/cgi-bin/sehenswertes.pl?id=13433&sprache=english>

Na podkladě svého vlastního pozorování mohou říci, že návštěvníci Tacheles jsou velmi rozmanití. Vzhledem k tomu, že je Tacheles označeno jako turistická atrakce nejen v průvodcích, ale i na mapách Berlína, mnoho turistů do Tacheles zamíří především ze zvědavosti. Je zajímavé, že někteří z nich jsou originálními a „zdevastovanými“ vzhledem zaskočení a zůstávají jen na přilehlé zahradě. Druhou skupinu příchozích tvoří lidé, kteří o Tacheles již mají určité informace a zajímají se o zdejší umění i životní styl. Budova Tacheles je přístupná téměř nepřetržitě a ožívá především ve večerních hodinách během kulturních akcí. Také skladba návštěvníků café-baru Zapa a baru ve II. patře je poměrně rozmanitá, ale na podkladě svého pozorování se domnívám, že zde již převažují místní lidé, hlavně studenti a lidé pracující v blízkém okolí.

3.10. Smysl Tacheles

Andreas Freudenberg se domnívá, že smysl Tacheles tkví v tom, že přitahuje pozornost k současným procesům urbanizace a ke specifickému soužití a nastoluje otázku přijímání různorodých kulturních tradic.¹⁷⁷

Psycholog Josef Straka se zmiňuje o Tacheles¹⁷⁸ v souvislosti s tím, že zdůrazňuje potřebu dobrovolné skupiny lidí svobodně žít a tvořit. Popisuje Tacheles jako „centrum nezávislé kultury, které bylo založeno lidmi, kteří chtějí různými cestami uniknout z nadměrné komercializace všeho čili uniknout z komercializace svých životů“. Tato potřeba tyto jednotlivce vedla k založení místa, které nabízí umělcům a aktivistům prostor ke svobodné a kreativní činnosti. Takovéto místo Josef Straka mimo jiné považuje za „pásmo svobody a volnosti od tlaků, jaké na nás vytváří svět výkonové společnosti“. Josef Straka zdůrazňuje, že nejde o protiklad k tomuto světu, ale spíše o nalezení něčeho, co se v tomto světě vyskytuje jen velmi málo. Podle Josefa Straky dnešní společnost příliš neodpovídá na ty nejzákladnější otázky našeho bytí a stává se tak svobodně nesvobodnou. Nutí člověka jít stejným směrem jako ostatní, což ale znamená přímý opak svobody, která se má prožívat co nejvíce rozmanitě. Na podobných místech jako je Tacheles si podle Josefa Straky člověk uvědomuje svou vlastní jedinečnost, ale současně i svou vázanost na ostatní. Popisuje to jako „naplnění bytí po okraj na okraji společenského mainstreamu, který určuje to, co by se mělo a především jak by se mělo“. A právě od tohoto „má se“ se člověk „chce osvobodit a realizovat svou vlastní svobodu prožívanou společně s pocitem zodpovědnosti“.¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁷⁷ Freudenberg, A. Utopická myšlenka v hubených letech. Konference Evropské fórum: Umění a dědictví 2003.

¹⁷⁸ Straka, J. Jedinec a komunita v procesu globalizace s důrazem na komunitarismus. Konference Rozvoj české společnosti v Evropské unii, 2004.

¹⁷⁹ Straka, J. Jedinec a komunita v procesu globalizace s důrazem na komunitarismus. Konference Rozvoj české společnosti v Evropské unii, 2004.

Martin Reiter vidí ve smyslu Tacheles podporu vývoje svobodné kultury. Tuto svobodnou kulturu popsal v rámci vymezení se vůči oficiální kultuře takto:

„ ... svobodná kultura znamená kulturu, která uznává právo ztroskotat - umění nemusí vyjít z uměleckého ateliéru, nepotřebuje vysvědčení o genialitě ani jakési označení geniality. A toto je právě to, co vnímám jako velmi sporné, protože oficiální kulturní politika se snaží hlavně o efektivitu a účelnost až jde nakonec jen o průmysl. Ale rozvíjející se kultura, která s sebou nenese žádné peníze, která produkuje věci, které nelze prodat, ta se podporuje stále méně a není příliš žádoucí.“¹⁸⁰

Na druhé straně je ale Martin Reiter přesvědčen, že Tacheles není žádnou utopií, ale místem, kde se vyskytovaly různé a odlišné pohledy na smysl Tacheles. Zastává ale názor, že se v Tacheles podařilo udržet jemnou rovnováhu mezi několika sférami; jednak mezi jejím bezvládním a mezi zapojením se do okolní společnosti, dále mezi pragmatismem a sny a nakonec mezi kulturou a podnikáním. K tomu dodal, že jistým úspěchem Tacheles je také skutečnost, že funguje v místě s nejvyšším nájemným, kde představuje formu alternativní kultury stojící tváří v tvář vysokému obchodu a podnikání.¹⁸¹

3.11. Současní členové Tacheles

V Tacheles se celkem nachází 30 uměleckých studií, kde svá díla vystavují umělci z celého světa. V současnosti obývají tato umělecká studia převážně umělci z Japonska, Číny, Velké Británie a umělci ze zemí Středního východu. Tito umělci do Tacheles převážně přijíždí víceméně ze stejných důvodů. Těmito důvody je kreativní prostředí Tacheles a zároveň malé životní výdaje.

Umělec, který by chtěl v Tacheles vystavovat a tvořit, musí do Tacheles zaslat žádost společně se svým životopisem obsahující dokumenty a materiály dokazující a prokazující jeho uměleckou činnost. Co se týče preferované umělecké činnosti, jedná se především o malířství, instalační umění, plastiku, sochařství, fotografii, filmový a grafický design.¹⁸²

Každé dva měsíce se v Tacheles schází úřad kurátora, který rozhoduje o tom, kdo a proč bude do Tacheles přijat. Každý umělec, který je přijat, získává smlouvu na šest měsíců s možností si smlouvu prodloužit na další půl roku. Každý účastník platí jen režijní náklady, které činí okolo 4 eura za čtvereční metrů. Sály, které mají celkem 344 metrů čtverečních, slouží jako dodatečné výstavní prostory pro umělce, které výše uvedené umělecké studia využívají.¹⁸³

¹⁸⁰ Martin Reiter, zakladatel Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁸¹ Tamtéž

¹⁸² Dokument ČT. Alternativní kultura. Odvysílán v roce 2005.

¹⁸³ Arthouse Tacheles (online). Space. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

Bettina Hertrampf upřesnila, že s umělci je smlouva uzavírána většinou na půl roku či na rok, ale že vždy záleží na konkrétním uměleckém projektu daného umělce. Smlouvu je možné i prodloužit, ale jedná se o individuální záležitost.¹⁸⁴

3.11.1. Rozhovory s několika členy Tacheles

Je zajímavé, že sami umělci si mohou volit, zdali svůj ateliér nechají přístupný a otevřený pro veřejnost či ne. Dveře od ateliérů ve většině případů nemají z vnější strany kliky a tak v případě, že jsou dveře zavřené není možné ateliér z vnější strany otevřít.

Rozhovory s níže uvedenými respondenty proběhly vždy v jejich uměleckých ateliérech. Jejich přístup vůči mně a mému výzkumu byl rozdílný a u některých respondentů rezervovanější a opatrnější než přístup respondentů v Ufabrik. Naše rozhovory víceméně proběhly během jejich práce na svých dílech a projektech.

Tim Roelofs pochází z Holandska. V Tacheles je jeden rok a věnuje se fotografii. Do Tacheles přišel proto, aby zde našel své umění a jak řekl, tak trochu i sám sebe. Berlín je podle něj město známé jako místo plné alternativních umělců a umění a z tohoto důvodu do něj přišel i on. Na druhé straně si ale myslí, že alternativní duch Berlína zvolna vymírá a o tom je také trochu i jeho umění. Sám se v Tacheles cítí jako v malé rodině, kde je vše osobnější a hlubší než ve vnějším světě, který pociťuje jako svět cizí a neosobní. Tacheles pro něj znamená jakýsi „ostrůvek ve studeném světě“. Uvedl, že v Tacheles také našel přesně takovou míru svobody, jakou potřebuje. Podle něj je spojovacím prvkem všech umělců v Tacheles touha vytvářet umění:

„Libí se mi, že mohu být a pracovat poblíž lidí, kteří sice často mají zcela jiné pohledy na svět, na sebe a na umění, ale spojuje je touha vytvářet umění a kteří své nápady a myšlenky nechtějí skrývat před ostatními, ale sdílet je nějakým způsobem s ostatními.“¹⁸⁵

Pete Missing pochází ze Spojených států amerických. V Tacheles je jeden a půl roku a věnuje se instalačnímu umění. Do Berlína přijel především za účelem Tacheles tvořit a pokusit se pracovat na svých nápadech. Svě umění popsal jako spojení pohybu, skla a světla. Skrze své instalace se snaží vyjádřit pocity týkající se světa okolo něj, ve kterém dochází dle jeho slov k boji mezi přírodou a stroji. Technika se snaží zemi zachránit, ale současně ji sama ničí. Vytvářené instalace mají být zrcadlem tohoto zápasu.

Pete Missing našel v Tacheles pro svou tvorbu naprostou svobodu a zároveň možnost existence na kterou není potřeba velkého množství peněz. Je přesvědčen, že chudý umělec je schopen dělat mnohem více procítěnější věci.

---

¹⁸⁴ Bettina Hertrampf, zakladatelka Tacheles (38, Německo). Rozhovor byl proveden 24. a 27.3. 2007 v prostorách baru a klubu High End 54 ve druhém patře Tacheles.

¹⁸⁵ Tim Roelofs, člen Tacheles (29, Holandsko, fotograf). Rozhovor byl proveden 27.3. 2007 v jeho uměleckém ateliéru.

Fungování v Tacheles mu také dává jistý osobní smysl:

„ ... mám pocit, že se vše tady pohybuje v kruhu kterému rozumím. Dává mi smysl. Takový smysl jsem předtím prostě neměl. Nerozuměl jsem věcem dějícím se okolo mě. Tady prostě pracuji s ostatními na tom v co opravdu věřím. A to tu máme všichni společně. Mám pocit, že tu něco znamenám, zatímco předtím jsem měl pocit, že v tom velkém světě jsem až příliš neviditelný, že nic neznamenám, nic nejsem. “¹⁸⁶

Henriette Throslund pochází z Dánska. V Tacheles je deset měsíců a jejím zaměřením je básnictví. Tacheles vnímá jako prostředí, ve kterém se každý jednotlivec snaží dělat něco kreativního, což považuje za velmi inspirativní. Z každého ateliéru vychází určité vibrace, které jsou nabízející, což podle Henrietty umělce vzájemně ovlivňuje. Tacheles je pro ní také místem, kde lze do velké míry experimentovat a uskutečňovat různé nápady. Jako podstatnou výhodu Tacheles popsala také skutečnost, že umělec není zavřený sám doma či ve svém ateliéru, ale že má možnost mluvit o umění s ostatními a sdílet s nimi umělecké nápady a myšlenky. I přes to, že každý pracuje na svém vlastním díle, sdílí spolu něco společného, což je podle Henrietty nejen umění, ale i daný prostor a budova. Právě budovu označuje za společný zájem všech a také za to, co dává danému prostředí určitého ducha. Henriette se zmínila i o vzájemných vztazích mezi umělci, které popsala jako poměrně přátelské, ale ne příliš blízké, což vysvětlila tím, že každý umělec tvoří v Tacheles jen po určitou omezenou dobu. Popsala také jistou interakci, která v Tacheles probíhá mezi umělci a procházejícími návštěvníky:

„Líbí se mi tu, že sem může kdokoliv přijít a podívat se na to, co zde děláme. Líbí se mi tato interakce s lidmi, kteří někdy jen přijdou a sledují, co se zde děje. Mnoho lidí do Tacheles ale chodí opravdu se zájmem se něco dozvědět, je příjemné si povídat s různými lidmi. “¹⁸⁷

Stefano Martelli pochází z Itálie. V Tacheles je jeden rok a věnuje se zde malířství. Dlouho hledal místo, kde by mohl zároveň vystavovat i malovat, kde by měl svůj vlastní prostor, který by si mohl dovolit i po finanční stránce. V Tacheles objevil místo, kde může v klidu a nerušeně malovat, ale zároveň poslouchat svou hudbu. Uvedl, že je pro něj významná i skutečnost, že si svůj ateliér může přetvořit na základě vlastní potřeby nebo vkusu, čímž se ateliér stává osobnějším a sám o sobě inspirací. Důležitým důvodem své tvorby v Tacheles je pro Stefana také skutečnost, že své obrazy může zároveň prodávat.

---

¹⁸⁶ Pete Missing, člen Tacheles (32, USA, instalační umění). Rozhovor byl proveden 27.3. 2007 v jeho uměleckém ateliéru.

¹⁸⁷ Henriette Throslund, členka Tacheles (25, Dánsko, básnířka). Rozhovor byl proveden 27.3. 2007 v jejím uměleckém ateliéru.

O své malbě a ateliéru a jeho návštěvnících řekl:

„Je možné dveře od ateliéru zavřít ... ale já dávám přednost tomu, aby se mohl každý, kdo do Tacheles přijde na mé obrazy podívat. Nevadí mi, když se lidé dívají na to, jak maluji.“¹⁸⁸

Mashoodi Resa pochází z Iránu. V Tacheles je dva roky a věnuje se také jako Stefano Matelli malířství. Do Německa přišel už ve svých dvaceti letech a rozhodl se v něm zůstat natrvalo. V Tacheles působí hlavně především díky klidu na svou práci malíře a díky svobodě týkající se jeho tvorby. Ve svém ateliéru se věnuje malbě a stejně jako Stefano se snaží své díla prodat přicházejícím návštěvníkům.¹⁸⁹

---

¹⁸⁸ Stefano Martelli, člen Tacheles (30, Itálie, malíř). Rozhovor byl proveden 27.3. 2007 v jeho uměleckém ateliéru.

¹⁸⁹ Mashoodi Resa, člen Tacheles (38, Irán, malíř). Rozhovor byl proveden 27.3. 2007 v jeho uměleckém ateliéru.

IV. ZÁVĚR

V úvodu této bakalářské práce jsem si vytyčila několik otázek, které jsem se snažila v průběhu práce zodpovědět. V závěru se je pokusím shrnout a zároveň určit a charakterizovat podobné a odlišné znaky ufaFabrik a Tacheles.

UfaFabrik a Tacheles je možné charakterizovat jako sociální skupiny, které mají svou vlastní dynamiku a psychologickou atmosféru. Obě skupiny lze označit jako skupiny malé, sekundární a neformální. Tyto skupiny mají společný cíl, kterého její členové dosahují podobnými prostředky. Členové skupiny se také vzájemně ovlivňují, ať už spíše po umělecké a inspirativní stránce nebo po stránce funkční. Obě sociální skupiny mají pro své členy vysokou společnou přitažlivost a poskytují jednotlivým členům velkou míru volnosti a autonomie. Společným zájmem, směřováním, motivací a tím, co zvyšuje pocit příslušnosti členů ke skupině a utváří kolektivní identitu je vytváření specifické formy kultury.

Za určitou společnou základnu či prvek soudržnosti je možné považovat budovu či prostor, ve kterém skupiny působí, tvoří a v případě ufaFabrik i žijí. Ve skupinách dochází k interakci jejích členů, především ke vzájemné kooperaci, komunikaci a percepce. Členové se identifikují se svou skupinou na základě sdílení společného cíle a díky získání velké míry svobody týkající se jejich vlastní tvorby a kreativity. Ve skupinách vystupují členové vždy v určitých rolích, které jsou od nich očekávány a které se váží k jejich funkci ve skupině. Obě sociální skupiny mají dány skupinové normy, k nimž patří například vzájemná podpora a solidarita. Tyto normy vznikly spontánně během rozvoje sociální skupiny. Ve skupinách probíhá forma tzv. úplné komunikace, což umožňuje možnost otevřené a svobodné diskuze. Je možné říci, že v obou sociálních skupinách především v případech ohrožení samotné existence obou skupin probíhá forma kolektivního jednání, jejímž cílem je chránit a uchovat daný prostor a vše, co je v něm vytvářeno.

Domnívám se, že ufaFabrik je možné označit za subkulturu, která si vytvořila specifický vzor životního stylu a svou vlastní kulturu. UfaFabrik působí jako „kultura uvnitř kultury“, která si vytvořila své vlastní hodnoty, normy a morálku. Jako subkultura si ufaFabrik vytvořila hranice, které ji oddělují i chrání od okolní společnosti. Tacheles je možné určit jako sociální skupinu, která usiluje o vytváření alternativní kultury. Její členové a zakladatelé se svým chováním a tvorbou svým způsobem distancují od masové kultury. Tím, že nejsou vázáni na početnost publika se mohou lépe zbavovat formálních pravidel, snadněji překračovat hranice různých žánrů a tvořit s větší mírou svobody a volnosti spojené s využitím fantazie, kreativity a hravosti. Jejich nezávislost na oficiálním souhlasu dominantní kultury jim umožňuje vytvářet a prezentovat díla, činnosti a projekty, které by v dominantní kultuře převážně neuspěly nebo by je nebylo možné veřejně vystavovat či vůbec realizovat.

Jedním z základních podobných znaků je určitá závislost vzniku obou center na politické atmosféře té dané doby, která do určité míry podpořila zformování a vznik ufaFabrik a Tacheles.

Rok 1979, ve kterém vznikla ufaFabrik, byl pro západní Berlín dobou, ve které došlo k velké squatterské aktivitě. Roku 1979 předcházela rok 1968, který byl ve znamení

protestů, nepokojů a demonstrací v jejichž čele stál vznik nového opozičního hnutí, které se stavělo proti tradičním autoritám a diktátorským režimům. Posléze vznikly i další sociální hnutí, k nimž patřily například hnutí alternativní, ekologické či mírové, které vyjadřovaly svou nespokojenost a nesouhlas s hodnotami kultury konzumu a postindustriální společnosti. Vznikaly seskupení osob, které začaly zakládat squatty a obsazovat prázdné a nevyužité domy, ve kterých se mimo jiné zřizovaly umělecké galerie či kulturní centra. Tyto aktivity do západního Berlína přinesly zvláštní typ kultury a nový životní styl.

Na konci roku 1989 vzniklo v bývalé východní části Berlína Tacheles. Rok 1989 byl velmi zásadním a přelomovým rokem a to nejen ve východním Berlíně a Německu, ale také v celé východní Evropě. V tomto roce se rozpadla komunistická diktatura, které předcházely velké hospodářské problémy, ekonomická krize a také protesty mezi lidmi, kteří ve východním Berlíně od září zesilovali své opoziční aktivity a v listopadu zorganizovali masovou protestní demonstraci. V listopadu byla stržena Berlínská zeď, která po 28 letech opět spojila východní a západní část Berlína a Německa. Doba, která následovala po pádu komunistického režimu a Berlínské zdi, byla ve východním Berlíně dobou kulturní euforie a chaosu. V této době se do mnoha prázdných budov v bývalém východním Berlíně stěhovali squatteři a začali se v nich věnovat svým aktivitám, především rozvoji alternativní kultury a umění. Určitým kulturním center těchto aktivit se stala čtvrť Mitte a ulice Oranienburgerstrasse, kterou si vybrali za své centrum i zakladatelé Tacheles.

UfaFabrik a Tacheles se podobají způsobem svého založení. Skupina jednotlivců využila prázdné a nevyužité objekty do kterých se squatterským způsobem nastěhovala a začala na tomto místě vytvářet a realizovat vlastní umělecké a kulturní projekty. S tímto počátkem ale byly také spojené problémy s městem a s vlastníky daných objektů usilujících o jejich vystěhování. I tyto těžkosti měly obě centra společné. Sídla obou center mají také velmi zajímavou historii, která je mimo jiné spojená i s nacistickým režimem.

Základní a podobnou motivací zakladatelů ufaFabrik a Tacheles, ale i jejich současných členů je vlastní deklarace potřeby svobody - tvůrčí svobody, která je spojená s deklarací potřeby věnovat se činnosti, která jim samotným poskytuje určitý smysl. Hlavním cílem je vytváření specifické formy kultury. UfaFabrik a Tacheles se také od počátku označují za mezinárodní kulturní centra. Snaží se do jisté míry spojovat své kulturní aktivity se zahraničními kulturními aktivitami, ať už jde o spolupřádání či organizaci mezinárodních kulturních i ekologických akcí ufaFabrik nebo o spolupřádání výměnných kulturních programů Tacheles.

UfaFabrik i Tacheles financují svůj provoz stejným způsobem - provozováním barů, kaváren a pořádáním kulturních akcí či jiných programů. Tacheles platí pouze symbolický nájem, zatímco ufaFabrik platí smluvní nájem, ale narozdíl od Tacheles dostává od města na svůj provoz také určité dotace.

Do určité míry se podobá i jejich dlouhodobý výhled do budoucnosti, který je sice v případě ufaFabrik jistější vzhledem k tomu, že jejich nájemní smlouva je uzavřená až do roku 2021, zatímco nájemní smlouva Tacheles je uzavřena pouze do roku 2008.

I přes to, že založení obou center proběhlo podobným způsobem, Tacheles a ufaFabrik se velmi liší v tom, co předcházelo jejich vzniku. Zatímco již před vznikem ufaFabrik existovala skupina osob, která po několik let organizovala kulturní akce a plánovala založení vlastního kulturního centra, Tacheles vzniklo poměrně neorganizovaně a neplánovaně.

Také pojmenování obou center vzniklo z odlišných pohnutek. Zakladatelé UfaFabrik svůj název z části odvodili z názvu filmové společnosti, která prostory obývala v minulosti a z části z označení továrny, kterou skupina využívala ke svým projektům před vznikem ufaFabrik. Zakladatelé Tacheles pro své pojmenování využili skutečnosti, že daná čtvrť byla v minulosti židovskou oblastí a zároveň čerpali i ze samotného smyslu překladu slova Tacheles znamenající mimo jiné „jasně se vyjádřit“, „odhalit“, ale také například „jít si za svým cílem a uskutečnit svůj sen“. Také sídla obou center byly vybrána z jiných důvodů; ufaFabrik hledala větší, klidnější a hlavně prostorné místo, Tacheles budovu či prostor situovanou v centru města.

Obě kulturní centra se také liší v tom, že zatímco v Tacheles umělci jen pracují a tvoří, lidé v ufaFabrik uvnitř pracují i žijí a nejsou ve svém působení limitováni časem narozdíl od umělců v Tacheles, kteří mohou v Tacheles působit jen po určitou vymezenou dobu. Zatímco umělci v Tacheles se soustředí především na vytváření svého vlastního umění a kultury, ufaFabrik se zaměřuje také na sociální otázky a snaží se svými sociálními a ekologickými projekty do svého okolí určitým způsobem zasahovat a ovlivňovat jej.

Tato práce byla zaměřena na porovnávání dvou kulturních center, které ačkoliv byly založené na základě jiných historických podmínek, v různých dobách a na odlišných místech, nesou určité shodné prvky. Je možné za určitý pilíř vytvářející vhodné podmínky pro vznik a existenci takovýchto kulturních center považovat město Berlín? Berlín již od roku 1920 přitahoval avantgardní umělce a alternativní umění. Byl to také Berlín, kde došlo ke vzniku mnoha podobných kulturních center, ať už v sedmdesátých a osmdesátých letech v západním Berlíně a nebo po roce 1989 v části bývalého východního sektoru. Proč dnes nelze nalézt podobné kulturní centra například i v Praze? Je zajímavé, že od roku 1990 došlo na celém území České republiky ke squatterskému obsazení více než třiceti objektů s cílem vytvořit z nich kulturně-sociální centra. Většina z nich byla ale krátce na to za asistence policie a státních orgánů zlikvidována. Znamé jsou případy statku Ladronka, Bud'ánek či Zenklovky. Domnívám se, že dlouhodobá existence a funkce ufaFabrik a Tacheles může naší společnosti demonstrovat, že i takovéto projekty je možné přijmout a nějakým způsobem je začlenit do společnosti. A to i přes to - nebo právě proto - že představují jiný pohled na společné soužití, práci a životní styl.

V. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura:

Alan, J. , Alternativní kultura: Alternativní kultura jako sociologické téma. Praha: Lidové noviny, 2001.

Bauman, Z., Sociologie. Praha: Orbis, 1965.

Bělohávek, F., Organizační chování. Olomouc: Rubico, 1996.

Buffet, C., Berlín, Edice dějiny měst. Praha: Lidové noviny, 1999.

Daňková, Š., RAF - Frakce Rudé armády. Praha: Lidové noviny, 2006.

Disman, M., Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 1993.

Freudenberg, A. a kol., Utopická myšlenka v hubených letech. Konference Evropské fórum: Umění a dědictví, Praha. 20.-23. 11. 2003.

Gál, F., O jinakosti. Praha: G plus G, 1998.

Geist, B., Sociologický slovník. Praha: Victoria publishing, 1992.

Giddens, A., Sociologie. Praha: Argo, 2001.

Chludilová, I. (online). Sociologické metody. Sociologický webový magazín.

Cit. 20.2. 2007.

Dostupné na: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=102&lst=105>.

Janoušek, J., Sociální psychologie. Praha: SPN, 1981.

Kohoutek, R., Základy sociální psychologie. Brno: Akademické nakladatelství 1998.

Mueller, H., Dějiny Německa. Praha: Lidové noviny, 1995.

Nakonečný, M., Motivace lidského chování. Praha: Academia, 1996.

Nakonečný, M., Sociální psychologie organizací. Praha: Grada, 2005.

Sekot, A., Sociologie v kostce. Brno: Paido, 2002.

Straka, J., Jedinec a komunita v procesu globalizace s důrazem na komunitarismus. Konference Rozvoj české společnosti v Evropské unii, Praha. 21.-23.10. 2004.

Stryker, S., Owens, T. J., White R. W. and editors., Self, Identity, and Social Movements. University of Minnesota Press, 2000.

Stuckert, H. , Tacheles: To Speak Clearly. Časopis Drama Review 36, No. 1, 1991.

Šanderová, J., Sociální stratifikace: Problém, vybrané teorie, výzkum. Praha: Karolinum, 2000.

Weber, H., Dějiny NDR. Praha: Lidové noviny, 1999.

Znebejánek, F., Sociální hnutí. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.

Internetové zdroje (prameny):

Alternative theatre (online). Interative archive: Tacheles. Cit. 14.1. 2006.

Dostupné na:

http://www.alternativetheater.com/cgi-bin/int_archive/entry_index.cgi?ARC_ID=00185.

Answers (online). Kunsthaus Tacheles. Cit. 13.3.2007.

Dostupné na: <http://www.answers.com/topic/kunsthaus-tacheles>.

Artfactories (online). Cit. 4.3. 2007. Dostupné na:

http://www.artfactories.net/article.php?id_article=189&var_recherche=UfaFabrik.

Aviva-Berlin (online). Sanaa, Ch. 19. Berliner Kindercirkus-Festival in der

ufaFabrik. Aviva-Berlin, 2007. Cit. 5.4. 2007. Dostupné na:

http://www.aviva-berlin.de/aviva/content_Girls%20+%20Boys.php?id=4138.

Berlin Tourist information (online). Tacheles: Art and ruins. Cit. 20.2.2007.

Dostupné na: [http://www.berlin-tourist-information.de/cgi-](http://www.berlin-tourist-information.de/cgi-bin/sehenswertes.pl?id=13433&sprache=english)

[bin/sehenswertes.pl?id=13433&sprache=english](http://www.berlin-tourist-information.de/cgi-bin/sehenswertes.pl?id=13433&sprache=english)

Bushtrash (online). Tacheles Berlin: From the department store to the art gallery.

Friedrichstrassen passages - AEG house of the technology - Art gallery Tacheles. Cit.

14.10.2006. Dostupné na:

<http://translate.google.com/translate?hl=en&sl=de&u=http://www.bushtrash.com/bilder/tacheles/tacheles.htm&sa=X&oi=translate&resnum=2&ct=result&prev=/search%3Fq%3DTacheles:%2BAlltag%2Bim%2BChaos%26hl%3Den%26sa%3DX>.

CulturE-Asef (online). *Res Artis 05 Berlin: Sharing Cultures and Social Change - Asia-Europe Meeting of Residential Art Centres*. Cit. 2.3. 2007.

Dostupné na: http://www.culture-asef.org/english/txt/2005/res_artis_05_berlin.

Grésillon, B. (online). *Tacheles: history of a Berliner "squat"*, 2005. Cit. 18.1. 2006.

Dostupné na:

http://216.239.39.104/translate_c?hl=en&sl=fr&u=http://multitudes.samizda.net/article.

Hofmann, A. N. (online). *Berlin and the Two Germanies, 1945-1989*. Cit. 9.3. 2007.

Dostupné na: <http://online.santarosa.edu/unify90/index.html>.

ID 22 (online). *Visits - tours - workshops - seminars*. Cit.4.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.id22.de/index.php?id=13,0,0,1,0,0>.

Igougo (online). *Tacheles reviews*. Cit.4.3. 2007. Dostupné na:

<http://www.igougo.com/travelcontent/journalEntryActivity.aspx?Mode=2&ReviewID=1147313&EntryID=14724>.

Kradel, K. (online). *Tacheles, 2005. Artist-at-large*. Cit. 14.10. 2006.

Dostupné na: <http://www.artist-at-large.com/berlin/berlin2.htm>.

Lassig, Von L. (online). *Tacheles reden, 2003*. Cit. 17.4. 2007.

Dostupné na: <http://www.kultura-extra.de/extra/feull/tacheles.php>.

Res Artis. (online). *10th General Meeting, 2005*. Cit. 4.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.resartis.org/?id=106>.

Reither, M. (online). *Vom Passagen-Kaufhaus zum Kunsthaus Tacheles*. Cit.4.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.goethe.de/ins/cn/lp/prj/idas/the/int/de205931.htm>.

Sashawaltz&guests (online). Cit. 13.3. 2007.

Dostupné na: <http://www.sashawaltz.de/a02.php?w=&ID=1&lang=en>.

Schmelzer, P. (online). *Tacheles: Creative autonomy, Berlin-style*.

Eyeteeth: Journal of incisive ideas. Cit. 14.10. 2006. Dostupné na:

<http://www.eyeteeth.blogspot.com/2005/09/tacheles-creative-autonomy-berlin.html>.

Steffen, A. (online). *UfaFabrik and the Power of Intentional communities*.

Cit. 2.3. 2007. Dostupné na: <http://www.worldchanging.com/archives>.

Tacheles (online):

1. Archiv, E-cataloge, Washington post artikle, 2004. Cit. 26.10.2006. Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

2. Arthouse Tacheles (online). History. Cit. 26.10. 2006.
Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

3. Arthouse Tacheles (online). Space. Cit. 26.10. 2006.
Dostupné na: <http://super.tacheles.de/cms/>.

UfaFabrik (online):

1. About the ufaFabrik, Berlin: Culture, Sustainable Development and Community. Cit. 4.3. 2007. Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=44>.

2. UfaBakery: Organic whole braun bakery. Cit. 4.3. 2007.
Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=a10>.

3. Recreation, Education, Health: Actively designing your own life. Cit. 4.3..2007.
Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=108>.

4. Ekology and sustainable development: A Change for our Future. Cit. 4.3. 2007.
Dostupné na: <http://www.ufafabrik.de/en/nav.php?pid=a6>.

Wilms, M.(online). Dokumentarfilm: Center in it. ZDF/Koppfilm, 2003.Cit. 13.3.2007.
Dostupné na: http://66.249.91.104/translate_c?hl=en&u=http://www.mittendrin-derfilm.de/.

Televizní projekty:

Dokument České televize. Alternativní kultura. Odvysílán v roce 2005 na ČT2.

Dokument Německé televize. Tak šel čas Berlínskou ulicí. Odvysílán v roce 2007 na ČT2.

VI. PŘÍLOHA

PŘÍLOHA Č. 1:

1. Rozhovory se zakladateli

1.1. Rozhovory se zakladateli ufaFabrik

1.1.1. Rozhovor se Sigfrid Neimer :

Osobní údaje: Věk: 49

Země původu: Německo

Role v ufaFabrik: organizátorka a produkční kulturních akcí

Rozhovor byl proveden 25. a 26.3. 2007 v prostorách vlastní kanceláře, divadelního sálu a uvnitř ekologického a sociálního centra. Rozhovor se konal ve velmi milé, příjemné a přátelské atmosféře.

Přemýšlela jste o založení takového mezinárodního kulturního centra ještě před založením ufaFabrik?

„Ano, touto myšlenkou jsem se zabývala už když jsem byla ještě teenager. Když jsem dospěla, seznámila jsem se se skupinkou lidí, kteří se zabývali uměním a hudbou. Začali jsme spolu organizovat různé kulturní akce, představení a koncerty v jednom místě ve čtvrti Kreuzbergu. Posléze se naše skupinka rozrostla ve velkou skupinu asi 100 nadšenců, převážně známých a kamarádů. Začali jsme spolu mluvit o tom, jak a kde najít místo, kde bychom mohli společně žít i pracovat na našich nápadech, co se týče kultury a ekologie. Chtěli jsme najít místo, kde bychom naše nápady uskutečnili. Lidé v této velké skupině pocházeli z různých koutů světa, převážně z Evropy a to, co nás spojovalo bylo přátelství a především touha náš vymyšlený projekt skutečně zrealizovat, ne jen o něm mluvit. Každý jsme žili někde jinde, ale pracovali jsme společně a to už od roku 1972.“

Jaké byly původní záměry a důvody pro založení ufaFabrik?

„Co se týče našeho hlavního důvodu založení ufaFabrik, mohla bych to shrnout do jedné věty: chtěli jsme v tomto experimentu spojit kulturní, ekologickou a sociální sféru. Tyto tři stránky jsme chtěli nějakým způsobem dát dohromady, spojit je. Chtěli jsme založit mezinárodní a multikulturní centrum a vytvářet vlastní kulturu. Již od začátku jsme chtěli na tomto místě nejen pořádat rozmanité kulturní akce, ale také žít i ekologicky a zdravě a začali jsme přemýšlet nad koncepty různých ekologických projektů a nápadů. O těchto projektech budu hovořit později. Naší významnou myšlenkou bylo také udržování konceptu „ve zdravém těle zdravý duch“ a tak vznikl plán založit vlastní bio-pekárnu a bio-obchod, kde se bude péci zdravé pečivo. Chtěli jsme toto pečivo prodávat nejen u nás, ale i po celém Berlíně, což se mimochodem nakonec opravdu podařilo. Chtěla bych zdůraznit, že ačkoliv ufaFabrik vznikla squaterským způsobem, což možná navozuje domněnku, že zde probíhali či probíhají nepovolené akce, konzumace drog a jiné jaksi nezákonné věci, je zde konzumace drog zakázána a nikdy jsme zde také s něčím takovým neměli problémy. Lidé si často představují, že jestliže se skupina lidí, pohybující se v kultuře a v umění, nastěhuje bez povolení do opuštěných a polorozpadlých prostor, musí to znamenat, že jde o lidi, kteří hledají jakýsi úkryt, kde by se mohli věnovat většinou protispolečenským věcem - volně a bez omezení holdovat alkoholu, drogám, nicnedělání. Samozřejmě, že i mezi námi byli někteří, kteří si to takto představovali, ale ti nás brzy opustili. Musím říci, že od samého počátku, kdy jsme objevilo toto opuštěné místo, které se nám velmi líbilo, čekala nás tu poměrně tvrdá práce, co se týče oprav a rekonstrukce budov, výstavby hřiště, úpravy chodníků a příprav prostor na pořádání kulturních akcí. Několik let jsme to tu dávali dohromady a to vždy podle stavu našich finančních prostředků. UfaFabrik jsme společně založili víceméně jako projekt, který byl založen na tom, že tu budeme společně pracovat a snažit se právě o opak, tedy o to vést zdravý životní styl, starat se a pomáhat lidem v různých životních situacích a založit místo, kam si budou chtít přijít lidé jen tak odpočinout, popovídat, věnovat se svým přátelům a rodině. Moc jsme si přáli, aby se jednalo o jakousi milou oázu uvnitř hektického velkoměsta. Ale abych se vrátila k našemu

začátku, v roce 1979 jsme tedy toto místo objevili a prostě jsme se sem ihned nastěhovali. Nazvali jsme jej ufaFabrik, po filmové společnosti UFA, která zde působila v minulosti“.

Čím se zabývala tato filmová společnost UFA?

„Společnost UFA byla jednou z největších německých filmových společností a to ještě před počátkem I. světové války. Během druhé světové války bylo toto místo zničeno a po skončení války bylo místo znovu opraveno a opět využíváno společností Ufa. Tato společnost zde natáčela velmi zvláštní němé a expresionistické filmy, které bychom dnes označili asi za komedie. Vznikl zde například film od Fritze Langa „Metropolis“ a film „Caligary“ od F.W. Murnaua. Ufa svou činnost ukončila v roce 1970, kdy tento prostor opustila a nechala ho prázdný.“

Z jakých důvodů jste si vybrali právě tyto prostory?

„Šlo o zcela jednoduché důvody. Jednalo se o místo, které se nám naprosto hodilo především díky své velikosti a rozlehlosti. V Berlíně bylo mnoho jiných opuštěných prostor, ale většinou šlo o samotné budovy nebo továrny. My jsme ale chtěli najít větší prostor - s několika přízemními menšími budovami a hlavně s místem pro zahradu, hřiště, ekologickou zahrádku, venkovní divadelní scénu. Proto bylo toto místo ideální. Samozřejmě, šlo i o to, že toto místo mělo svou vlastní historii. Na začátku 20. let se tu vytvářely a natáčely propagandistické německé filmy a my jsme se prostě rozhodli tomuto místu poskytnout druhý dech, vtisknout do něj opět život, ale o mnoho radostnější a pozitivnější.“

Měli jste nějaké vnitřní problémy a neshody při zakládání ufaFabrik?

„Ano, na začátku, při zakládání ufaFabrik jsme si všichni sedli a diskutovali jsme o tom, jak bude ufaFabrik vypadat, co bude obsahovat, co se tam bude dít. Samozřejmě, existovalo mnoho různorodých nápadů a plánů a diskuze byly často velmi dlouhé, intenzivní a někdy dosti ostré. Musím ale říct, že i přes to jsme tak nějak vždy došli k určitému řešení. K neshodám docházelo vždy tak nějak v určitých vlnách, ale víceméně se nakonec vyřešily. Chtěla bych také zdůraznit, že co se týče naší skupiny nikdo zde neměl určité vedoucí slovo - prostě jsme si dohromady sedli a diskutovali. Nazvala bych to určitou formou demokracie, každý si mohl říci, co chtěl a jak co cítil. Tak nějak jsme zde všichni byli a stále jsme na stejné úrovni. Každý jsme dělal i stále děláme trochu něco jiného, ale bydlíme v podobných bytech, máme podobné platy a spojuje nás naše touha po tom, aby ufaFabrik fungovala dál. Není zde ředitel či někdo takový, nemáme tu vedení. Možná, že jediný rozdíl mezi námi spočívá v tom, že například já, Juppy a Werner jsme tu od samého počátku, zatímco jiní tu jsou mnohem kratší dobu. Řekla bych, že jsou tu naše vztahy hodně přátelské už kvůli tomu, že je nás tu málo a jsme tudíž spolu často v úzkém kontaktu. O něco profesionálnější jsou naše vztahy vůči těm, kteří s námi spolupracují zvenčí .... Řekla bych, že dnes jsou naše interní diskuze mnohem klidnější, známe se o mnoho lépe, důvěřujeme si. Založili jsme něco jako organizační radu, do které patří 6 osob, kteří zde žijí. Tato rada se pravidelně schází každé úterý odpoledne a řeší problémy, nové nápady či změny - tedy řeší se v ní vše, co je pro chod a existenci ufaFabrik zásadní nebo důležité.“

Za celých 28 let se objevily jen dva případy lidí, kteří museli z ufaFabrik odejít. Dalším problémem také bylo, že se zde jednu dobu žilo až 80 lidí, což jak jsme zjistili, bylo až příliš mnoho. Proto jsme se rozhodli naši skupinu zredukovat na 30 osob právě proto, aby zde byl prostor i na naše ekologické projekty, venkovní divadelní scénu, hřiště pro děti a zvířecí farmu. Už od počátku jsme toužili po prostoru, který je tvořen převážně zelenými plochami, než pouze domy.“

„Když k nám dnes přijde někdo nový s tím, že by tu chtěl s námi žít a podílet se na našich projektech, závisí především na tom, zdali ho z nás někdo dobře a dlouho zná, nepřijímáme sem nikoho cizího. Na druhé straně, neděláme to často, protože aktuální počet zde žijících 30 osob je pro nás ideální.“

Co se týče osob, kteří s vámi stáli u založení ufaFabrik, zůstali zde všichni nebo někteří odešli?

„Co se týče zakládající skupiny, brzy po založení ufaFabrik z ní odešla asi jedna třetina, třetina zůstala a přišli sem i další lidé, kteří tvoří zbytek skupiny. Tito v ufaFabrik většinou jen pracují a bydlí a žijí jinde. Ti, co

s námi byli od začátku a krátce po založení ufaFabrik odešli, odešli z vlastní vůle. Chtěli se věnovat něčemu jinému a nebo se prostě rozhodli, že půjdou trošku jinou cestou."

Jaké byly reakce a postoje města a lidí žijících v sousedství při zakládání ufaFabrik?

„Musím říci, že po sedmi letech od našeho založení ufaFabrik, se o nás začalo město více zajímat. Samozřejmě, na úplném začátku nás tady nechtěli. Dělalí nám problémy. Chtěli po nás, abychom se vystěhovali. Ale nikdy nepřišli, aby nás vystěhovali násilím. Dostávali jsme jen dopisy, které nás k tomu vyzývaly. My jsme ale s městem chtěli vést dialog a nalézt způsob, jak by bylo možné zde dál zůstat a fungovat. Co se týče našeho vývoje, byla ufaFabrik do roku 1986 vedena jako kolektivní a nezávislá organizace, ale na konci osmdesátých let jsme se rozhodli vstoupit do jednání s městem Berlín a podepsali jsme smlouvu na dlouhodobý pronájem těchto pozemků. Mimo to se ale město brzy začalo zajímat o to, že tu provozujeme také určitou výtěžnou činnost - především provoz bio-pekárny a prodej vlastního pečiva a také provozování kavárny - a tak jsme museli udělat to, že jsme kavárnu, pekárnu a prodejnu pečiva změnily na soukromé společnosti, které vykazují určitou výtěžnou činnost a platí státu daně, tedy fungují jako klasické firmy. Co se týče školy, NUSZ centra a zvířecí farmy - ty fungují zcela odlišným způsobem jako určitá nevýtěžná centra, ze kterých daně platit nemusíme.

Co se týče problémů či nedůvěry ze strany lidí, kteří žijí ve čtvrti Tempelhof-Schöneberg a v jeho okolí, nechávali jsme od samého počátku do našeho areálu otevřené dveře, takže už v době, kdy jsme se sem v roce 1979 nastěhovali a dávali to tu do pořádku, chodili k nám lidé z celého okolí a ptali se co tu děláme a proč. Před rokem 1979 byla tato oblast pro veřejnost uzavřena a tak byli lidé z okolí velmi zvědaví, jak to tu vypadá a co se tu po tak dlouhé době opět děje. Samozřejmě, že nám nejprve nedůvěřovali, byli velmi opatrní a mysleli si o nás, že jsme blázni. Později nás ale začali považovat spíše za neškodné blázny. Chtěli znát naše důvody i záměry a my jsme se jim snažili ukázat, že jsme normální lidé a snažili jsme se s nimi hovořit a vysvětlit jim, co se zde snažíme vybudovat a proč. Na samém počátku nám volali studenti z různých škol, že k nám chtějí přijít na návštěvu, ale učitelé a ředitelé škol jim to zakazovali. Na začátku se také vyskytlo několik lidí, kteří se nás snažili nějakým způsobem poškodit a nebo úplně zneškodnit, ale nikdy nebylo takových lidí tolik, aby se jim to opravdu podařilo. Jednalo se většinou jen o jednotlivce. Odmítavý a skeptický přístup k nám měla na začátku téměř celá německá společnost, ale to se celé změnilo a dnes je to již úplně jiné. Když jsme zde pak otevřeli NUSZ centrum a školu pro děti, přišlo k nám poměrně překvapující množství lidí z okolí, kteří nám začali pomalu důvěřovat a pomalu rozumět tomu, že se jim tu snažíme pomoci, nic víc. Dnes jsme spíše považováni za určitý zajímavý projekt a lidé se k nám chodí někdy jen tak podívat a projít se po našem areálu. Dovolím si říci, že dnes nás celá zdejší společnost již plně přijala."

Jakým způsobem jste vyřešili finanční stránku, co se týče obydlení tohoto místa, musíte platit nějaké nájemné?

„Ano, dnes ano. Na počátku v roce 1979 jsem sem prostě jen přišli a opuštěný areál obydli, neplatili jsme nic. Nastěhovali jsme se sem a začali to tu vše pomalu opravovat a připravovat na bydlení. Ale tyto pozemky měly svého vlastníka, společnost Land Berlin, která nás zde na počátku nechtěla. A jak jsem již dříve uvedla, za sedm let, tedy v roce 1986 se nám s touto společností a s městem podařilo uzavřít jistou dohodu. Podepsali jsme smlouvu na 35 let a bylo nám přislíbeno, že smlouva bude prodloužena. Co se týče této dohody, jedná se o to, že veškeré pozemky patří společnosti Land Berlin a za to, že tu jsme, platíme pravidelný a neměnný nájem. Co se ale týče veškerých našich budov a všeho, co jsme tu za celou dobu naší existence postavili a vytvořili, tak to je naše a patří to pouze nám. Z toho neplatíme nic.

Na začátku jsem měli velmi málo peněz. Snažili jsme se od počátku organizovat různé kulturní akce, koncerty, divadelní představení a všechny peníze, které jsem utržili jsme dávali do společné pokladny. Když kdokoliv z nás něco potřeboval, řekl o tom ostatním a poté si ze společné kasy vzal potřebný obnos. Vše co jsme vydělávali, jsme tedy dávali do společné kasy, ne do vlastní kapsy. Z těchto peněz se platil i nájem a další výdaje. Po osmi letech, po proběhlých změnách, které jsem uvedla, se toto změnilo. Každý kdo tu pracuje, začal dostávat určitou mzdu. Mzda je vyplácena z peněz, které utržíme za kulturní akce. Tedy je to tak, že ten kdo se podílí na určité akci, za to dostane určitou finanční odměnu. Tato částka je většinou pro všechny stejná ... nebo skoro stejná. Samozřejmě se liší pro ty, kteří zde žijí a pro těch 180 lidí, kteří zde nežijí, ale kteří zde pracují či chodí pomáhat."

Čerpáte finanční prostředky také z nějakých fondů?

„Ano, posledních osm let získáváme od městského fondu určitou částku, tedy částku, která nám stačí na základní potřeby, tedy částku, která pokrývá naše základní potřeby. Jsme tedy v základu zabezpečeni. Tato částka se ale mění a v poslední době dostáváme každý rok peněz stále méně a méně ... a na tom, tedy na finančních prostředcích, závisí naše plány do budoucna ... a vůbec naše vlastní existence.“

Co vše jste v ufaFabrik vytvořily a jaké projekty se Vám tu podařilo zrealizovat?

„Celý prostor ufaFabrik sčítá 18.000 metrů čtverečních a skládá se ze 7 domů. Máme zde tři kulturní sály; varieté sál, Wolfgangův sál a divadlo. K tomu zde v letních měsících funguje letní zastřešená scéna, kde pořádáme různé akce, které jsou vyložené zábavné - cirkusové vystoupení, vystoupení klaunů a žonglérů. Dříve jsme zde pořádali velmi bláznivé akce, ale to se již změnilo. Naším nejmenším sálem je varieté sál. V době existence filmové společnosti ufa, varieté salón neexistoval, šlo o prostor, který filmaři používali jako jídelnu. My jsme ho přestavili a upravili do dnešní podoby. V tomto sále se dějí a organizují spíše menší a komornější akce. Wolfgangův sál je o něco větší a používá se na kabaretní vystoupení a vystoupení malých divadelních souborů. Divadelní sál je nejstarší budovou v celém areálu ufaFabrik. V době, kdy tu působila filmová společnost UFA, bylo divadlo používáno jako kino. V té době zde probíhaly předpremiéry nacistických propagandistických filmů a na sedadlech tu seděli nejvyšší nacističtí pohlaváři. Chtěla bych zdůraznit, že v Německu existují dva způsoby, jak se vyrovnat s nacistickou minulostí. Jedním způsobem je na tuto část historie zapomenout, vytlačit ji, říci si prostě, že se jedná o něco, co se již stalo a je lepší se s tím již více nezabývat. Druhým způsobem je o této minulosti mluvit a nějakým způsobem se snažit takto stigmatizovaným místům, budovám či prostorům, vtisknout jiný život, oživit je. O toto oživení jsme se pokusili i my tím, že jsme pro tuto budovu získali peníze a její interiér opravili a zrenovovali, a vytvořili jsme tu divadelní či koncertní prostor, který je jedinečný už pro svou unikátní akustiku. Tento sál často pronajímáme samotným umělcům či kulturním společnostem, které zde od úterý do neděle pořádají nejčastěji divadelní či taneční představení, koncerty nebo akce pro děti. My sami nyní nemáme žádnou naši vlastní divadelní společnost, ale máme zde vlastní hudební skupinu Terra Brasilli, jejíž členové zde také žijí a která zde velmi často koncertuje. Dále máme ufaCirkus a cirkusovou školu pro děti, kde se děti učí různé cirkusové kousky a poté je na veřejných představeních předvádí.“

Mimo organizaci kulturních akcí bych ráda pohovořila o projektech, které byli pro nás velmi důležité a o které jsme usilovali od naprostého začátku. Ráda bych se zmínila o NUSZ centru, které sídlí v jedné z našich budov. Navštěvují ho převážně rodiny a maminky s dětmi. Jedná se o sociální a zdravotní poradnu, kde se nastávající maminky připravují na domácí porody a získávají informace o následné péči; dále je zde poskytována pomoc osamělým matkám s dětmi, nemocným a starým lidem. Je to víceméně otevřené pro každého, snažíme se vyjít vstříc a když to lze, pomůžeme. Mimo praktickou pomoc týkající se konkrétního problému také pravidelně organizujeme různé výchovné, podpůrné a vzdělávací semináře a workshopy. Snažíme se tu také pomoci přistěhovalcům, kteří zde mohou navštěvovat naše jazykové kurzy.

K našim dalším důležitým projektům patří škola pro děti. Tento projekt byl jedním z nejtěžších, obzvláště co se týče jeho pozdější realizace. O školu jsme velmi dlouho bojovali, protože stát nám žádný takovýto typ „volné a neorganizované“ školy nechtěl povolit. V Německu bylo školní vyučování například narozdíl od Dánska, poměrně přísné a striktní. Nakonec nám ale v roce 1979 byla škola povolena a nyní zde máme tedy provozujeme bezplatnou školu pro děti od 6ti do 12ti let. Dnes ji navštěvuje 45 dětí. Tato škola narozdíl od klasické školy nemá naprosto žádný koncept, nemá jasný a předem daný rozvrh. Děti se v ní učí opravdu velmi volně, nemají žádné známky a třídy a učí se tam jen to, co sami chtějí.

S dětmi souvisel také náš nápad na založení zvířecí farmy. Zvířecí farmu jsme zde založili z několika důvodů. Chtěli jsme, aby děti z okolí, městské děti, dostali příležitost se seznámit se zvířaty, které normálně ve městech nejsou. Jak jsme zjistili, stali se naše zvířata také jistou formou psychoterapie, nejen pro děti, ale také pro jejich rodiče i pro nás samotné. Dále je tu naše bio-pekárna a bio-obchod. Důležitou součástí našeho přístupu k okolí jsou také naše ekologické projekty. Podle našich původních záměrů se snažíme chovat se ohleduplně i k přírodnímu prostředí a využívat některé přírodní zdroje pro naše potřeby. Například jsme začali sbírat dešťovou vodu, máme zelené střechy, pěstujeme zde zelenou protihlukovou stěnu, ekologickou zahrádku. Naše ekologické centrum sídlí v jedné z našich budov, kde organizujeme workshopy a semináře související s ekologickými novinkami, inovacemi a technologiemi. Dále zde máme speciální typ kompostování, ale myslím, že vám více o našich ekologických projektech řekne Werner Wirthaller ...“

Jste ve spojení s obdobnými projekty?

„Víme o různých projektech, ale spíše jsme v kontaktu s různými sítěmi, které podobné projekty sdružují. Patříme například do sítě společnosti TransEuropeHalles, která spojuje kulturní akce v Evropě a často hostíme akce, které tato společnost pořádá a organizuje. Jsme jim schopni nabídnout veškeré technické zázemí, catering, prostory, ubytování, prostě vše, co je potřeba.“

Je možné říci kdo ufaFabrik navštěvuje a z jakých důvodů?

„Chodí k nám jednak rodiny z celého okolí, převážně maminky s malými dětmi a lidé, kteří dochází do našeho sociálního centra. Dále sem chodí děti z mateřských školek a škol podívat se na zvířecí farmu nebo jen využít naše dětské hřiště. Vstup do ufaFabrik je po celý den otevřený a volně přístupný, samozřejmě i proto, že máme od rána otevřený náš bio-obchod a kavárnu.“

Dále se k nám do ufaFabrik jezdí jako na určitý sociální a ekologický experiment dívat převážně lidé z Evropských zemí. Je zajímavé, že více než z Německa k nám jezdí lidé z ostatních států. K nejčastějším návštěvníkům patří lidé z Dánska, Švédska, Španělska, Itálie. Čechů k nám jezdí minimum. Musím ale také říci, že mnohem větší zájem než je dnes byl o nás byl v minulosti, před deseti či patnácti lety. Stále zde máme návštěvníky, ale už jich není tolik jako předtím. Nevím čím si toto mohu vysvětlit, ale asi je to tím, že nás lidé už znají a že už nejsme pro ně tak zvláštní a výjimeční jako dříve. Musím říci, že toto cítím jako dobrou věc. Předtím se na nás a na naši práci chodili lidé dívat jako na něco, čemu příliš nerozuměli, s čím se ještě nesešli a co považovali spíše za atrakci, než za něco užitečného či důležitého. Musím ale přiznat, že tato změna je na jednu stranu dobrá, tedy to, že nás ostatní lidé dnes převážně vnímají jako skupinu lidí, která se snaží svým vlastním způsobem zcela normálně žít a pracovat.“

Ještě bych ráda zmínila zajímavou oficiální návštěvu našich politických špiček, kdy nás 24. srpna roku 2006 navštívil čelní berlínský představitel strany SPD Michael Mueller společně se svým kolegou Günterem Baaskem.“

Myslíte si, že ufaFabrik svou tvorbou a projekty ovlivňovala /ovlivňuje své okolí?

„Myslím, že určitě. Na jedné straně jsme tu změnili vzhled krajiny. Před rokem 1979 tu byly jen staré, chátrající budovy a neudržovaný kus země. My jsme to tu zvelebili. Opravili jsme budovy, vytvořili zelené plochy. Ovlivnili jsme ale nejen tu urbanistickou část, ale podle mého názoru i sféru kulturní a sociální. Této čtvrti, která před tím neměla téměř žádné zelené plochy, hřiště pro děti, dobrou kavárnu, kulturního využití, jsme toto všechny poskytli. Také jsme do této části města přinesli konkrétní sociální podporu a pomoc, která tu, jak jsme zjistili, lidem poměrně chyběla. Ještě bych dodala, že jsme tu také možná lidem ukázali trochu jiný způsob života a snad i to, že je možné žít trochu jinak a svůj život si vést tak trochu podle vlastních potřeb a tužeb a přitom se snažit věnovat se i potřebám ostatních ....“

Potýkáte se s nějakými těžkostmi nebo problémy v současné době?

„K hlavním problémům patří peníze. Na nich záleží naše veškeré budoucí plány, akce i projekty. Dalším problémem je, že dnes v Berlíně existuje veliké množství kulturních akcí, často jsou to veliké a nákladné akce, které nabízí mnoho zábavy a lidé prostě chodí spíše tam, než k nám. Je to teď v Berlíně velmi těžké - je zde velmi mnoho kultury, ale lidé zde nemají moc peněz. Snažíme se těmto velkým akcím konkurovat, vytvářet určité propagační akce a promotion, ale v poslední době se to příliš nedaří.“

Máte nějaké plány do budoucnosti?

„S plány do budoucnosti jsou samozřejmě opět spojeny finanční prostředky. Záleží na dotacích a na nás, jakým způsobem se budeme schopni zde udržet. K naším plánům například patří přestavba letní divadelní scény a vybudování nové kavárny. K dalším plánům patří realizace několika nových ekologických nápadů a konceptů, ale to opět záleží na dostatku financí. Co se týče budoucnosti, je zde ještě další veliký problém. My, co jsme ufaFabrik před 28 lety založili, pomalu stárneme a přemýšlíme, kdo to převezme po nás. A toto je problém, protože mladí lidé se chtějí věnovat jiným věcem. Například můj vlastní syn, kterému je 23 let se z ufaFabrik odstěhoval do centra Berlína, kde si společně s dvěma kamarády, kteří se také jako on narodili v ufaFabrik,

pronajímá byt. On sám chce jít naprosto jinou cestou než já a žít jinak než já nebo my zde. A takto je tomu i ve více případech. Řekla bych, že velkým otazníkem, co se týče budoucnosti nejsou ani tak peníze, které se nakonec vždy nějakým způsobem vyřešily, ani naše samotná existence, která již trvá po 28 let; ale právě to, kdo tu přijde po nás a bude tento projekt a jeho hlavní myšlenky udržovat a pečovat o něj."

Myslíte si, že se Vám podařilo naplnit Vaše původní představy a plány?

„Ano, já sama jsem přesvědčená, že se nám to opravdu podařilo. A že se nám to daří neustále. Myslím, že o tom vypovídá už i to, že tu stále ještě jsme a že se tu stále něco děje, vytváří a realizuje. To, že je toto místo stále živé a že se stále mění. To považuji za úspěch. Také bych dodala, že pro mě osobně je založení ufaFabrik mým největším osobním úspěchem, to, po čem jsem toužila.“

1.1.2. Rozhovor s Juppy:

Osobní údaje: Věk: 52

Země původu: Německo

Role v ufaFabrik: žonglér a komediant

Kratší rozhovor s Juppym proběhl venku na zahrádce kavárny Ole. Náš rozhovor proběhl 25.3. 2007 a přístup Juppyho vůči mně byl vstřícný a ochotný.

Jaké byly počátky, původní záměry a důvody pro založení ufaFabrik?

„Byli jsme malý okruh přátel a každý jsme prostě měl svůj vlastní domov. Často jsme se scházeli a snili o něčem jiném. Chtěli jsme něco přinést lidem, společnosti ... prostě jsme chtěli dělat věci tak nějak lépe. Mluvili jsme i o politice, kterou jsme na začátku také chtěli nějakým způsobem změnit a ovlivnit, ale nikdo z nás nechtěl kvůli tomu vstoupit do nějaké politické strany. Také jsme často hovořili o lidských právech a životním prostředí. Řekli jsme si tedy, že uděláme to, co jsme si vysnili - založíme si své vlastní místo, kde budeme žít, tvořit, pracovat a nějak se snažit přispívat k dobru společnosti.“

Na úplném začátku, v roce 1972 jsme byli jen malá skupinka přátel, celkem 7 lidí. V tomto počtu jsme založili skupinu, dali jsme dohromady peníze a pronajali si na organizaci různých akcí jedno patro ve staré továrně v oblasti Kreuzbeurg. Tak také vlastně vznikl náš pozdější název při založení ufaFabrik - „Fabrik“. Po několika letech jsme ale začali toužit po tom, založit a vytvořit si nějaké své vlastní místo, kde budeme moci nejen pracovat, ale i žít a vytvářet a rozvíjet svou vlastní kulturu. Prostě kde budeme moci žít a tvořit zcela svobodně. Chtěli jsme tedy vytvořit mezinárodní centrum, kde se budou setkávat lidé, kteří zajímá umění, hudba a svět okolo nás, který nám není lhostejný.“

V roce 1978 jsme zorganizovali šestitýdenní festival zaměřený na životní prostředí a rok poté jsme objevily tyto opuštěné prostory, které jsme prostě jednoho dne nenásilně zabrali. V novinách o nás psali, že jsme to obsadili protiprávně, ale nikdy nás víceméně nestíhali a nepřišli nás násilně vystěhovat. Máme teď s městem dlouhodobou smlouvu, která nám je stále prodlužována.“

Naše počátky byly poměrně těžké, měli jsme jen základní prostředky a jednu telefonní linku, ale to se změnilo a dnes je ufaFabrik poměrně sloužitou strukturou, pod kterou funguje několik samostatných a výdělečných společností spolu s nevýdělečnými sociálními programy a projekty.“

Naším záměrem bylo také podporovat mladé lidi a začínající umělce a být jakousi spojnicí mezi mezinárodním a místním uměním.“

Myslíte si, že se Vám podařilo naplnit Vaše původní představy a plány?

„Podle mého názoru, se nám tu podařilo vybudovat to, o čem jsme snili. Zrealizovali jsme tu to, co jsme skutečně chtěli a řekl bych, že dnes jsme něco jako město ve městě. Máme zde veškeré možné problémy, jaké má normální město nebo společnost nebo velká rodina. Chtěl bych říci, že si myslím, že náš životní styl, tedy způsob, jakým tu dohromady žijeme a podporujeme se v naší práci, podporuje rychlejší vývoj člověka. Člověk začíná více chápat životní souvislosti, pozná jaké to je, žít a pracovat společně s jinými lidmi se kterými sdílí podobné postoje k životu a k lidem, pozná, že je takto možné být šťastný.“

Pojem kultura, jak ho zde v ufaFabrik chápeme, neznamená pouze krásné umění, hraní divadly a hudby a pořádání a organizaci rozmanitých kulturních akcí, ale jedná se o kvalitu života obecně. Tedy o to, chovat se ohleduplně k sobě i k ostatním lidem, starat se nejen o sebe, ale i o ostatní a snažit se zlepšovat kulturní a sociální prostředí, ve kterém žijeme. Myslím si, že to má smysl. Proto jsme toto kulturní a sociální centrum také založili, protože jsme v tom viděli smysl. A stejně tak dnes, když se podívám nazpět a na celých 29 let existence ufaFabrik, jsem spokojený a cítím, že můj život je naplněný něčím, co považuji za důležité a hodnotné.

V roce 1968, který byl rokem studentských nepokojů, kterých jsem se také aktivně účastnil, se spolu se mnou těchto akcí zúčastnili i ostatní lidé, kteří toužili po tom tuto společnost nějakým způsobem pozvednout a zlepšit. A myslím si, že pro tyto lidi jsme tento sen do jisté míry uskutečnili. Byli jsme také součástí počátku nástupu „hnutí zelených“, které se rozšířilo v osmdesátých letech. Po založení ufaFabrik jsme se po celou dobu snažili něco měnit, něco vytvářet a naše záměry uskutečňovat, ne pouze stát jen tak na místě a hlasitě věci kritizovat a odsuzovat. Snažíme se prostě ukázat, že něco dělat lze, že je možné si stanovit určitou myšlenku, nápad, projekt a poté to také zrealizovat. Ačkoliv může jít i o projekt, který není příliš výdělečný, spíše naopak.

Sám za sebe bych řekl, že mi ufaFabrik slouží také k jistému potvrzení své vlastní lidské hodnoty a k pochopení mé zdejší existence. Snažíme se zde svou prací a životem nějakým způsobem zasahovat do života ostatních lidí, ale také do přírody a do životního prostředí.

Chtěl bych a přeji, aby mladí lidé použili svou energii a sílu k vytváření pozitivního umění. Snažím se jim tu k tomu dopomoci a věřím, že se nám to zde společně daří."

1.2. Rozhovory se zakladateli Tacheles

1.2.1. Rozhovor s Bettinou Hertrampf:

Osobní údaje: Věk: 38

Země původu: Německo

Role v Tacheles: historička

Rozhovor s Bettinou Hertrampf proběhl v kavárně ve druhém patře společně s rozhovorem s Martinem Reiterem. Náš společný rozhovor byl časově limitován vzhledem k povinnostem obou respondentů. Oba dva respondenti se při rozhovoru vzájemně doplňovali.

Jaké byly původní záměry a důvody pro založení Tacheles?

„Tacheles bylo založeno poměrně neplánovaně. Tato budova byla ve velmi špatném technickém stavu a byla jako ostatně mnohé jiné budovy ve východní části Berlína prázdná a opuštěná. Tacheles bylo založeno skupinkou výtvarníků a jiných umělců, kteří pocházeli z východu i ze západu, kteří se jednoho dne krátce po pádu Berlínské zdi do této budovy nastěhovali. Jedním z důvodů, proč se nastěhovali zrovna do této budovy, bylo to, že je postavena přímo v jedné z centrálních částí města, což bylo pro umělce velmi podstatné a důležité.“

Jakým problémům jste museli čelit?

„Asi jako každé podobné místo, které vzniklo squaterským způsobem, se Tacheles hned od počátku potýkalo s problémy především ze strany města. Město tu Tacheles od začátku nechtělo, hlavně díky tomu, že lokalita této budovy i velikost pozemku, který k ní patří, byl velmi lukrativní. Protože byla budova velmi zchátralá, byla určena k demolici, která měla proběhnout na počátku devadesátých let, ale umělcům v Tacheles se podařilo budovu zachránit tak, že budova byla nakonec označena jako architektonická památka.

V roce 1997 jsme vstoupili s městem do právního sporu, ve kterém jsme se odvolali a žádali ochranu před exekucí. Finanční úřad nás chtěl vystěhovat a pozemky prodat. Nakonec jsme v tomto sporu zvítězili a podepsali jsme smlouvu na pronájem této budovy a příslušných pozemků.“

Jakým způsobem jste vyřešili finanční zabezpečení Tacheles, platíte nějaké nájemné?

„Společnosti Fundus, které je majitelem tohoto pozemku, platíme symbolický nájem. Městu nemusíme platit nic, v minulosti nás město dokonce i finančně podporovalo. Umělci, kteří u nás pracují, zde musí platit jen základní režijní náklady, to je vše.“

Co vše jste v Tacheles vytvořili a jaké projekty se Vám tu podařilo zrealizovat?

„Tacheles je takovým domem umění. Celý dům má několik pater, kde máme umělecké ateliéry, různé dílny, například dílnu pro sítotisk, dílnu pro práci s kovem a dílnu pro práci se dřevem. Máme tu různé typy umělců - malíře, umělce pracujících s počítači nebo kovy, umělce vytvářející umělecké instalace. Je zde divadelní sál a další menší výstavní sály a prostory, ve druhém patře kino, dva menší bary a v přízemí máme kavárnu Zapata. Naší důležitou součástí je veliký dvůr, kde se pod širým nebem nachází malá scéna, kde mohou vystupovat různé kapely. Na tomto dvoře se konají i umělecké dílny a workshopy.

Naši umělci mají s námi uzavřenou smlouvu, která je s nimi uzavírána většinou na půl roku či rok, ale záleží především na jeho uměleckém projektu, který zde touží každý umělec zrealizovat. Někdy je tedy smlouva i prodlužována. Je to individuální. Někteří umělci do Tacheles přijíždí jen na krátkodobý pracovní pobyt, zatímco jiní tu touží zůstat déle.“

1..2.2. Rozhovor s Martinem Reiterem:

Osobní údaje: Věk: 45

Země původu: Rakousko

Role v Tacheles: malíř, „robot maker“ a video-art umělec

Jaké byly původní záměry a důvody pro založení Tacheles?

„Už od svého vzniku, tedy od roku 1990, kdy jsme se sem nastěhovali, se považujeme za mezinárodní kulturní centrum, které bylo založeno proto, aby sdružovalo umělce, kteří dělají a kteří chtějí dělat umění, které bych nazval jako umění alternativní. Tedy umění, které se tak trochu liší od umění té oficiální, většinové kultury.“

Co znamená název Tacheles?

„Tacheles byl název jedné punkové kapely. Ale my jsme si tento název vybrali z jiných důvodů. Jednak proto, že tato budova byla v minulosti v těsném sousedství nejdůležitější Berlínské židovské čtvrti. Dalším důvodem je význam samotného slova „tacheles“, které znamená „jasně se vyjadřovat“ nebo také „odhalovat či ukazovat“, což určitým způsobem odpovídalo postojům a představám zakladatelů tohoto prostoru. Tento název byl přijat jako označení, které se hodilo pro tuto autonomní uměleckou společnost a vyjadřovalo záměry vytvořit zde mezinárodní umělecké centrum, které bude vytvářet umění, které bude něco vyjadřovat a které nebude skryté, ale naopak bude veřejně ukazováno a představováno ostatním lidem a naší společností.“

Jakým problémům jste museli čelit?

„V roce 1990 byla budova už na demolici dokonce připravena - byly už do ní udělány díry, kde měl být umístěn dynamit. Dokonce jsme budovu bránili i vlastními těly, abychom zabránili její destrukci. Ale nakonec s námi město začalo vyjednávat a podařilo se dům zachránit.

Chtěl bych ještě říci, že po pádu Berlínské zdi se nejen sousedství, ale víceméně celé město ocitlo v chaosu. Mnoho obyvatel bývalého východního bloku se stěhovalo do západní části města a elektrárny nevěděli, kam až sahají jejich rozvodné sítě a jakým způsobem v tak krátké době posloužit tolika novým obyvatelům. Díky tomuto zmatku byla po celé čtyři roky dodávána elektřina i voda do Tacheles zdarma.

Ke konci roku 1996 jsme ale museli opět řešit existenční problém, protože město nás chtělo opět vystěhovat. Během následujících let se nám s městem podařilo vytvořit si poměrně dobré vztahy - myslím, že si město také uvědomilo, že naše mezinárodní kulturní centrum se určitým způsobem v této oblasti již usadilo a že si začalo nejen v Německu, ale i v Evropě budovat určité jméno a pověst a že do této oblasti začalo proudit více turistů a lidí, kteří se chtěli podívat na to, co tu děláme a proč.“

Jakým způsobem jste vyřešili finanční zabezpečení Tacheles?

„Tacheles je vedena jako nevýdělečná společnost a neplatí žádný nájem. Naši umělci si ve svých ateliérech hradí pouze provozní náklady, ale nemusí platit pronájem ateliérů, což jim umožňuje velmi příjemné podmínky pro jejich život a dovoluje jim větší svobodu potřebnou k jejich osobnímu uměleckému rozvoji.“

Je možné říci kdo Tacheles navštěvuje a z jakých důvodů?

„To je těžké odhadnout, chodí k nám prostě lidé, kteří prochází touto čtvrtí, často k nám zajdou zcela náhodou, ale často k nám přichází i lidé, kteří si o nás přečetli v cestovních průvodcích a přichází k nám najisto. Asi nejčastěji k nám chodí turisté z Japonska, ale také z Francie a Dánska. Do kafe Zapata chodí turisté méně, ale v hodnější míře patří k jejím návštěvníkům místní lidé.“

Co vše jste v Tacheles vytvořily a jaké projekty se Vám tu podařilo zrealizovat?

„Tacheles podporuje vývoj svobodné kultury. Řekl bych, se svobodná kultura znamená kulturu, která uznává právo ztroskotat - umění nemusí vyjít z uměleckého ateliéru, nepotřebuje vysvědčení o genialitě ani jakési označení geniality. A toto je právě to, co vnímám jako velmi sporné, protože oficiální kulturní politika se snaží hlavně o efektivitu a účelnost, až jde nakonec jen o průmysl. Ale rozvíjející se kultura, která s sebou nenese žádné peníze, která produkuje věci, které nelze prodat, ta se podporuje stále méně a není příliš žádoucí.“

Myslíte si, že se Vám podařilo naplnit Vaše původní představy a plány?

„Tacheles není žádnou utopií. I když jsme tu měli na začátku i během naší existence různé a odlišné pohledy na smysl Tacheles, myslím si, že se nám tu podařilo udržet jemnou rovnováhu na jedné straně mezi zdejšími bezvládnými a mezi zapojením se do okolní společnosti, mezi pragmatismem a sněním, mezi kulturou a obchodem. A toto se mi zdá jako něco obdivuhodného. K tomu ještě skutečnost, že Tacheles je umístěná ve čtvrti s nejvyšším nájmem v celém Německu a kde alternativní kultura stojí tváří v tvář ochodům a vysokému podnikání.“

PŘÍLOHA Č. 2

1. Rozhovory se členy

1.1. Rozhovory s několika současnými členy ufaFabrik

1.1.1. Rozhovor s Tuanem Li:

Osobní údaje: Věk: 28

Země původu: Vietnam

Role v ufaFabrik: žonglér

Rozhovor s Tuanem Li se konal 25.3. 2007 ve Varieté salónu, kde se Tuan Li připravoval na své vystoupení, ale i přes to mi věnoval ochotně svůj čas.

Jak jste se o ufaFabrik dozvěděl a jaká je zde Vaše role?

„Já jsem přišel do Berlína před šesti lety. Pocházím z Vietnamu, kde jsem se po skončení střední školy protloukal jako nezávislý umělec, bavič a cirkusový žonglér. Do ufaFabrik jsem přišel proto, že jsem se dozvěděl, že je zde mnoho rozmanitých projektů, na kterých lze pracovat nebo se jich minimálně účastnit. Začal jsem zde vystupovat s vlastní show a založil jsem zde cirkusovou společnost ufaCirkus. Poté jsem tu spoluzaložil cirkusovou školu pro děti, do které dochází malé děti, které touží po tom naučit se různé cirkusové triky a čísla a předvádět je nejen před svými rodiči, ale také před ostatními lidmi. Tyto děti jsem začal trénovat a připravovat je na veřejná vystoupení. Pravidelně každý rok se u nás koná Cirkusfestival, kde naše děti ukazují to, co se naučili. Cirkusová škola je rozdělená na workshopy, které probíhají celý rok, ale máme také speciální prázdninový kurz.“

Jaké byly Vaše počáteční dojmy a jaké máte z ufaFabrik dojmy dnes?

„Lidé žijící uvnitř ufaFabrik se ke mně od začátku chovali vstřícně a s Juppym jsme dokonce začali brzy po mém příchodu nacvičovat společná vystoupení. Myslím, že tu lidé žijí spíše jako jedna velká rodina, ve které se děje vše to, co se odehrává v klasické rodině. Také si myslím, že i když se tu čas od času objeví neshody a nedorozumění, snaží se tu lidé tyto věci řešit spíše v klidu. Možná je to tím, že tu prostě všichni máme k sobě velmi blízko a že jsme spolu v neustálém kontaktu a tak se tu i pro sebe snažíme vytvářet příjemné prostředí pro každodenní život a práci.“

Na ufaFabrik se mi líbí, že je zde dostatek prostoru, kde lze cvičit, trénovat a zkoušet mnoho nových triků a nápadů. Získání takového prostoru a především příležitosti dělat to, po čem jsem velmi toužil, bylo pro mě v Berlíně poměrně těžké. Jsem moc rád, že jsem zde. Mám zde své vlastní místo nejen k životu, ale i k práci a k své vlastní tvorbě. Mam pocit, že jsem si zde našel sám sebe a splnil si svůj sen, že jsem dostal možnost někde žít a svobodně tvořit a přitom ještě předávat své dovednosti dál další generaci. Život zde je velmi svobodný, nikdo vám neříká co přesně dělat a proč. Vy sami si organizujete svůj čas, svou práci. Na vás také záleží, jestli se někam posunete nebo ne. Dále se mi tu líbí také to, že je tu možné potkat lidi z různých koutů světa a že já mohu s těmito lidmi komunikovat a poznat jejich životní cesty, ale především si s nimi popovídat o umění. Samozřejmě, že tu člověk ale není na dovolené, je nutné tady také přispívat k tomu všemu, co zde bylo založeno a vytvořeno a já se snažím přispívat svým uměním.“

1.1.2. Rozhovor s Wernerem Wirthallerem:

Osobní údaje: Věk: 32

Země původu: Německo

Role v ufaFabrik: organizátor ekologických projektů a workshopů

Rozhovor s Wernerem Wirthallerem se konal 25.3. 2007 a proběhl venku před ekologickou zahrádkou a uvnitř ekologického centra. Werner Wirthaller se mi snažil ukázat většinu ekologických projektů a vysvětlit mi jejich funkci.

Jak jste se o ufaFabrik dozvěděl a jaká je zde Vaše role?

„Já jsem zde v ufaFabrik již deset let. Přišel jsem do ufaFabrik z několika důvodů. Již předtím jsem se zabýval a věnoval různým ekologickým projektům, ale měl jsem několik vlastních nápadů, které jsem chtěl zrealizovat a hledal jsem tedy místo, které by mi pro to poskytlo vhodné prostředí a možnosti. V ufaFabrik působím jako organizátor a školitel seminářů a workshopů týkající se životního prostředí a ekologie. Také se tu starám o veškeré naše ekologické projekty a snažím se pracovat na nových.“

Já sám pocházím přímo z Berlína, ale hodně jsem cestoval po světě. O ufaFabrik jsem se překvapivě dozvěděl v zahraničí od skupinky studentů z Dánska, kteří ufaFabrik navštívili.“

Jaké byly Vaše počáteční dojmy a jaké máte z ufaFabrik dojmy dnes?

„Chtěl bych říci, že se mi hned na počátku líbily základní myšlenky a směřování ufaFabrik, velmi rychle jsem se s tím ztotožnil, stejně jako s místním životním stylem. Rád bych řekl, že ekologie pro nás v ufaFabrik znamená žít v souladu s přírodou, což je jednou z důležitých myšlenek ufaFabrik. Konkrétně to znamená snažit se žít v souladu s přírodou a neškodit životnímu prostředí.“

Já sám mám pocit, že dělám práci, která dává smysl. Snažím se tu připravovat a vzdělávat mladé lidi a děti, aby se starali o to, kde žijí a aby se chovali k životnímu prostředí obecně ohleduplně. Jsem s tím, co dělám, momentálně spokojený. Svou budoucnost vidím tady. Chtěl bych zde vytvořit a zrealizovat ještě další ekologické projekty, ale to také záleží na finančních prostředcích.“

Mohl by jste popsat Vaše ekologické projekty?

„Co se týče našich vlastních projektů, rád bych na začátku zmínil vybudování naší vlastní elektrárny, tedy motoru s generátorem, který vyrábí elektrický proud a teplo. Toto využíváme k napájení našeho topného“

systemu i k ohřívání vody na sprchování. Dále jsme tu postavili solární zařízení, které vyrábí dalších 50 kW. V zimě naše elektrárna funguje na plno, zatímco v létě naši elektrárnu utlumíme a využíváme spíše proud ze slunce.

Jsem velmi rád, že se nám tu podařilo vytvořit jistou zelenou oázu. Dnes máme v ufaFabrik 4000 metrů čtverečních zelených travnatých ploch na střechách našich budov. Toto nám slouží především jako tepelná izolace, která nám v zimě kumuluje v domech teplo, zatímco v horkém létě nám pomáhá udržet v domech příjemný chlad. Tyto travnaté plochy na našich střechách slouží také k tomu, že zachycují ze vzduchu velké množství prachu a nečistot, což považuji obzvláště v tak rušném velkoměstě jako je Berlín za velmi prospěšné. Dále zde máme speciální kompostovací systém, kdy na rozdíl od normálního kompostu zrajícího po celý rok, zraje pouze osm týdnů. Používáme organické materiály ze kterých je poté dobrá půda.

Mimo to zde také pěstujeme zelenou protihlukovou stěnu, která je vysoká 5 metrů a široká 1,5 metru. Tato stěna je vyplněna organickými materiály a zeminou. Je to jakási svislá louka, říkáme tomu vertikální ekotop.

K tomu zde také máme systém na sbírání dešťové vody, která je posléze používána na praní a další potřeby".

Jedna z budov ufaFabrik je používání speciálně na ekologické projekty a programy, které zde organizujeme. Pořádáme tu pravidelné semináře a malé výstavy, které se týkají našich jednotlivých projektů, ale také zajímavých projektů, které vznikají mimo ufaFabrik. V posledních třech letech jsme tu také pracovali společně s dalšími nadšenci na projektu trvalého využití přístavu v Tempelhofu, který by se měl stát „přístavem kultury“.

1.1.3. Rozhovor s Petrou:

Osobní údaje: Věk: 25

Země původu: Rakousko

Role v ufaFabrik: ošetřovatelka zvířat dětské farmy

Náš rozhovor se se konal 25.3. 2007 a odehrál se z větší části venku před výběhem pro poníky. Petra mi ochotně ukázala celou farmu a veškerá chovaná zvířata.

Jak jste se o ufaFabrik dozvěděla a jaká je zde Vaše role?

„Já pocházím z Rakouska a pracuji zde na farmě s místními zvířaty o které se tu po všech stránkách starám. Přišla jsem sem asi tak před pěti lety a od té doby tu funguji jako ošetřovatelka našich zvířat. O ufaFabrik jsem se dozvěděla od mé kamarádky, která v Berlíně žije. Studovala jsem původně zemědělskou školu a po jejím skončení jsem pomáhala na jedné farmě u nás doma. Chtěla jsem ale trochu cestovat a díky mé zdejší kamarádce jsem se dozvěděla o ufaFabrik. Nejdříve jsem do ufaFabrik jen občasně docházela a po několika měsících jsem požádala Juppyho, zda-li bych zde mohla začít žít a pracovat u zvířat na plný úvazek.“

Jaké je podle Vás poslání této zvířecí farmy?

„Naše farma vlastně slouží pro všechny, kteří nás navštíví a chtějí se o našich zvířatech něco dozvědět. Farma slouží jak pro děti ze sousedství, ale chodí k nám často i děti z mateřských školek a školních tříd z celého Berlína. Chceme těmto velkoměstským dětem tyto zvířata přiblížit. Máme zde aktuálně králiky, koně, poníky, prasata, morčata ... . Děti ale i samozřejmě dospělí si je mohou s mou asistencí nejen pohladit, ale také se naučit jak žijí a jak se s nimi zachází. Dochází k nám pravidelně několik dětí z okolí, kteří mi pomáhají zvířata krmit a pečovat o ně. Přála bych si, aby jsme měli o něco větší výběh a více prostoru, abychom si mohli pořídit další poníky a koně. Líbí se mi tento nápad ufaFabrik, mít v hlavní městě a víceméně kousek od jeho centra, dát komukoliv volně možnost podívat se na skutečná zvířata a to ne jen z velké vzdálenosti a v klecích, jako je tomu v městských ZOO, ale opravdu zblízka. Myslím, že to zdejší děti, ale i jiní návštěvníci oceňují, že mohou volně přijít a v případě, že potřebují či chtějí o nich něco vědět, mohou se na to zeptat přímo mě.“

V den mého rozhovoru s Tuanem Li se v divadelním sále konala zkouška divadelního souboru „Samenspender“, který se mi krátce vyjádřil o prostoru ufaFabrik a to takto:

„Tato scéna se nám velmi líbí, ale líbí se nám i celý prostor ufaFabrik. Myslíme si, že celý tento prostor má svého ducha. Rádi a poměrně často zdejší divadelní sál využíváme na zkoušky našich představení a občas tu

také i veřejně vystupujeme. V minulém roce jsme tu například nazkoušeli náš silvestrovský program se kterým jsme tu také před půlnocí vystoupili. V Berlíně je poměrně málo možností dělat něco podobného, tedy zkoušet za příjemných a vstřícných podmínek v kvalitním divadle s opravdu vydařenou akustikou. Cítíme se zde dobře a dobře se nám tu pracuje. UfaFabrik nás do jisté míry také inspiruje jako celek."

1.2. Rozhovory s několika současnými členy Tacheles

Rozhovory se současnými členy Tacheles byly vedeny individuálně, vždy zvlášť v uměleckém ateliéru každého umělce.

1.2.1. Rozhovor s Timem Roelofsem:

Osobní údaje: Věk: 29

Země původu: Holandsko

Role v Tacheles: fotograf

Rozhovor s Timem Roelofsem proběhl 27.3. 2007 během jeho práce na fotografiích Henriette Throslund (rozhovor s Henriettou je zaznamenán níže v textu).

Jak jste se o Tacheles dozvěděl?

„Já pocházím z Holandska a v Berlíně jsem už šest let. O Tacheles jsem se dozvěděl do mého známého, který zde byl na půlročním pracovním pobytu v roce 2004.“

Jaké byly Vaše důvody Vašeho příchodu do Berlína a do Tacheles ? Jak se zde cítíte?

„Přišel jsem do Berlína, abych tady našel tak trochu sebe a své umění. Berlín je známý jako město, které je plné alternativních umělců a produkcí a proto jsem do něj přijel i já. Je mi smutno, když vidím, kolik mnoho projektů, o kterých si myslím, že jsou pro město opravdu užitečné a dobré, dnes mizí. Tím myslím skutečně umělecké projekty. Myslím si, že dnes je Berlín převážně tvořen ošklivými kancelářskými budovami a mám za to, že alternativní kulturní duch Berlína tak trochu vymírá. A o přesně o tom je tak trochu mé umění, kterým jsou fotografické koláže, a také můj pobyt zde v Tacheles.“

Zde v Tacheles jsem již jeden rok. Neumím si představit, že bych pro sebe a svou práci našel v Berlíně lepší, svobodnější a kreativnější místo. Cítím se tu se všemi ostatními umělci a lidmi, kteří se snaží dělat umění, dobře. Tak trochu jako v malé rodině. Venku, mimo Tacheles, je pro mě jen cizí a velmi neosobní svět. Zde je to vše osobnější, vztahy bližší, hlubší. Tacheles je pro mě malým, příjemným útočištěm, jakýmsi ostrůvkem v chladném světě. Také se mi zde líbí zdejší společenský život. Být a pracovat blízko lidí, kteří žijí podobně, kteří sice často mají zcela jiné pohledy na svět, na sebe a na umění, ale spojuje je touha vytvářet umění a kteří své nápady a myšlenky nechtějí skrývat před ostatními, nechtějí to dělat tajně, ale touží po tom, aby je mohl nějakým způsobem sdílet s ostatními. Mám zde přesně takovou míru svobody, jakou potřebuji.“

1.2.2. Rozhovor s Pete Missingem:

Osobní údaje: Věk: 32

Země původu: USA

Role v Tacheles: instalační umění

Náš rozhovor proběhl 27.3. 2007. Pete Missing se při rozhovoru věnoval své tvorbě, ale svou pozornost věnoval i otázkám nad jejichž odpověďmi se dlouze rozmýšlel.

Jak jste se o Tacheles dozvěděl?

„Já pocházím z New Yorku, přesně z Lower East Side. Do Tacheles jsem přišel před rokem a půl a od té doby zde pracuji a žiji. O Tacheles jsem se dozvěděl už doma v New Yorku díky internetu.“

Jaké byly Vaše důvody Vašeho příchodu do Berlína a do Tacheles ? Jak se zde cítíte?

„Do Berlína jsem nejel ani tak kvůli městu samotnému, ale především kvůli Tacheles. Chtěl jsem zkusit tu žít a pracovat na mých nápadech. Vytvářím zde ve svém ateliéru instalační umění, které bych popsal jako spojení pohybu, skla a světla. Snažím se skrze své umění popsat své dojmy z této doby, z našeho století, kdy jsou do určité míry stroje a příroda a vše ostatní v jakémsi neustálém boji. Stroje a příroda bojují proti sobě. Myslím, že jde o určitý závod či soutěž, ve které se snaží technika spasit a zachránit naši planetu, kterou ale současně sama ničí. Mé instalace jsou jakýmsi zrcadlem tohoto zápasu. Snažím se svými instalacemi ukázat realitě její vlastní obraz. A také se snažím vrátit do umění krásu. Myslím si, že toto mé poselství, které je v mém umění skryté, je možné vidět a poznat, že je možné ho pochopit.

V Tacheles jsem hlavně pro to, že zde mám pro svou tvorbu naprostou svobodu. Mohu si zde vytvářet co chci, co mě baví. Kromě toho zde také využívám výhody, které Tacheles poskytuje, což jsou mimo velmi levného ateliéru i celkově nízké finanční výdaje. Mohu tu tedy takto existovat ačkoliv nemám moc peněz.

Myslím si, že chudý umělec je na tom, co se týče jeho umění lépe, je schopen dělat více procítěnější věci. Narozdíl od bohatých umělců, jejichž umění se mi zdá studené, neosobní.

Cítím se v Tacheles dobře i možná proto, že tu je jen určitý počet lidí a já mám pocit, že se vše tady pohybuje v kruhu, kterému rozumím. Dává mi smysl. Takový smysl jsem předtím prostě neměl. Nerozuměl jsem věcem dějícím se okolo mě. Tady prostě pracuji s ostatními na tom v co opravdu věřím. A to tu máme všichni společné. Mám pocit, že tu něco znamenám, zatímco předtím jsem měl pocit, že v tom velkém světě jsem až příliš neviditelný, že nic neznamenám, nic nejsem.“

1.2.3. Rozhovor s Henriette Throslund:

Osobní údaje: Věk: 25

Země původu: Dánsko

Role v Tacheles: básnířka

Náš rozhovor proběhl 27.3. 2007. Henriette byla vstřícná a téměř sama se rozhovořila o své tvorbě i o životě v Tacheles.

Jak jste se o Tacheles dozvěděla?

„Já pocházím z Dánska a do Tacheles jsem přišla letos v létě. Tacheles jsem znala již delší dobu předtím, než jsem se rozhodla odejít z Dánska a na určitou chvíli v Tacheles žít. V Kodani máme trochu podobné umělecké centrum, které funguje již od roku 1971 jako určitý sociální experiment, „Christianie“ a tam jsem potkala umělce, který předtím v Tacheles žil a pracoval.“

Jaké byly Vaše důvody Vašeho příchodu do Berlína a do Tacheles ? Jak se zde cítíte?

„Prvotně jsem hledala místo, kde bych mohla v klidu pracovat a plně se na svou tvorbu soustředit. Já píši básně. Začala jsem básně psát v dětství, ale nikdy jsem nestudovala žádnou uměleckou školu. Ze začátku jsem psala hodně pro sebe. Poté se mi ale podařilo vydat dvě básnické sbírky, ale cítila jsem, že potřebuji cestovat a nalézt sama sebe, svůj styl.

Podle mého názoru je Tacheles jedinečným místem, nikdy jsem nic takového neviděla. Jde o velký dům, kde spolu nějakým způsobem fungují a komunikují lidé z celého světa. Každý zde dělá něco jiného. Je to dobré prostředí, protože je tu každý kreativní a to vás k vašemu vlastnímu dílu také velmi inspiruje. Z každého ateliéru vychází určité vibrace a to vás nějakým způsobem nabíjí, inspiruje. Myslím, že navzájem tu všichni cítíme, jak blízko vedle sebe pracujeme a vzájemně se tak ovlivňujeme. Myslím si, že zde v Tacheles se dá více experimentovat, je zde více prostoru na uskutečnění mnoha vašich nápadů. Větší svoboda, více možností, více volnosti. Obvykle je člověk, který tvoří své umění sám doma či zavřený sám ve svém ateliéru, zatímco zde má také svůj vlastní prostor tedy svůj ateliér, ale není tu sám - několik metrů od něj pracuje další umělec. Řekla bych, že tu člověk získává to, co je pro umělce velmi podstatné, tedy druhé lidi, se kterými může o svém umění mluvit a sdílet různé umělecké nápady a myšlenky. Každý z nás tu sice pracuje sám a samostatně, ale i tak máme společných několik věcí - všichni tu bráníme svůj prostor, tuto budovu a všichni se snažíme dělat umění. To nás spojuje a to je naším společným zájmem a tím, co tvoří ducha tohoto místa.

Samozřejmě jsou tu i umělci, kteří se výhradně věnují jen své tvorbě a s ostatními příliš nekomunikují. Řekla bych ale, že to je především proto, že jsou do toho co dělají naprosto ponořeni a okolí příliš nevnímají. Podle mého názoru, jsou vztahy, které jsou mezi ostatními umělci poměrně přátelské, ale možná, že proto, že tu každý z nás působí jen určitou dobu a umělci se tu hodně střídají, není čas nebo chuť si vytvářet blížší a užší vztahy.

Líbí se mi tu, že k nám může kdokoli přijít a podívat se na to, co zde děláme. Líbí se mi tato interakce s lidmi, kteří někdy jen přijdou a sledují, co se zde děje. Mnoho lidí do Tacheles ale chodí opravdu se zájmem se něco dozvědět, je příjemné si povídat s různými lidmi. Když se potřebuji ale já sama potřebuji soustředit na svou práci, je snadné si tu jen zavřít dveře."

1.2.4. Rozhovor se Stefanem Martelli:

Osobní údaje: Věk: 30

Země původu: Itálie

Role v Tacheles: malíř

Rozhovor se Stefanem proběhl v jeho ateliéru 27.3. 2007. Během našeho rozhovoru maloval. Jeho přístup byl ke mně poměrně vstřícný, ale během rozhovoru věnoval značnou pozornost své malbě.

Jak jste se o Tacheles dozvěděl?

„Já pocházím z Itálie. Přišel jsem do Berlína před pěti lety a zde v Tacheles jsem jeden rok. Tacheles jsem objevil zcela náhodně. Šel jsem prostě okolo a objevil tyto prostory.“

Jaké byli Vaše důvody Vašeho příchodu do Berlína a do Tacheles ? Jak se zde cítíte?

„Maloval jsem celý svůj život a hledal jsem místo, kde bych mohl malovat i vystavovat zároveň. Místo, kde bych měl svůj vlastní prostor, který bych si mohl dovolit i finančně. Tady mi to vyhovuje. Je tady možné v klidu tvořit, poslouchat přitom vlastní hudbu, celý ateliér si tak nějak předělat k vlastní potřebě a vkusu. Ateliér se stává pak opravdu jen tvým prostorem, tvou inspirací. Je také možné dveře od ateliéru zavřít, kdykoliv se ti chce, ale já dávám přednost tomu, aby se mohl každý, kdo do Tacheles přijde na mé obrazy podívat. Nevadí mi, když se lidé dívají na to jak maluji. Svou malbu bych popsal jako spíše abstraktní malbu, rád používám tlumené tóny, jemné barvy a abstraktní obrazce. Samozřejmě, že se tu snažím své obrazy i prodat - to je také jedním z důležitých důvodů proč jsem tady. Co se týče zdejších lidí, nemám s nikým žádné větší problémy.“

1.2.5. Rozhovor s Mashoodi Resou:

Osobní údaje: Věk: 38

Země původu: Irán

Role v Tacheles: malíř

Ateliér Mashoodi Resi byl stranou od ostatních ateliérů a náš rozhovor byl ze všech nejkratší a také nejméně vstřícný. Jako jediný ze všech umělců v Tacheles vybíral za shlednutí svých děl peníze a výrazně se stavěl vůči možnému fotografování jeho ateliéru a obrazů.

Jak jste se o Tacheles dozvěděl?

„Já jsem z Íránu a v Berlíně jsem už šest let. Do Německa jsem přijel už ve dvaceti letech jako exulant a tak jsem v Německu už zůstal natrvalo. V Tacheles jsem měl kamaráda a proto jsem sem přišel i já.“

Jaké byli Vaše důvody Vašeho příchodu do Berlína a do Tacheles ? Jak se zde cítíte?

„Přišel jsem do Tacheles, abych tu maloval a měl klid na práci. To je vše. Nikdo mi tu neříká, co a jak mám dělat. Jsem v ateliéru každý den a když mě něco napadne, tak to namaluji.“

PŘÍLOHA Č. 3:

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Foto: Zuzana Zimová, 2007

Fotografie č. 1:

Popis fotografie: Vstup do ufaFabrik. Na levé straně je možné vidět bio-prodejnou a napravo informační centrum, které je umístěno tak, aby každý návštěvník mohl získat potřebné informace ještě před vstupem do celého objektu ufaFabrik.

Fotografie č. 2:

Popis fotografie: Jeden ze sedmi domů ufaFabrik. V tomto domě bydlí členové ufaFabrik. Každý ze členů ufaFabrik má k dispozici svůj vlastní byt.

Fotografie č. 3:

Popis fotografie: Vstup do Tacheles. Pohled na celou budovu z ulice Oranienburgerstrasse. Motiv na stěně budovy je často obměňován.

Fotografie č. 4:

Popis fotografie: Pohled na Tacheles z druhé strany.

Fotografie č. 5:

Popis fotografie: Design stěny jedné z budov v ufaFabrik.

Fotografie č. 6:

Popis fotografie: Design stěny budovy ze zadní části budovy Tacheles.

Fotografie č. 7:

Popis fotografie: Vnější zahrada spojená s dětským hřištěm v ufaFabrik.

Fotografie č. 8:

Popis fotografie: Vnější zahrada a koncertní scéna Tacheles.

Fotografie č. 9:

Popis fotografie: Vnější pohled na kavárnu Ole v ufaFabrik.

Fotografie č. 10:

Popis fotografie: Vstup ze zahrady do přízemního baru v Tacheles